

కురుక్షేత్ర సంక్రమామము.

తిరుప్పరనేని రామస్వామి.

శతావధాని,

అంగలూరు.

దండవకుంట్ల గి. వ. ప్రభులు.

మేల ౧-౨-౨.

అంశగ్రంథాలయము ప్రాచీనములు,

బె జ నా హ.

ఉ పా ధౌ త ము.

ఇదియు జ్యేష్ఠ సంగ్రామము. దీనిని నిజముగఁబాంక్షవ విజయముని పిలువవలసి యేయుండును. కానిపాండవులకు లభించిన విజయము ధర్మమార్గసంగతము కాదని కవి యభిప్రాయమగుటచే దీనికావేరిదుటకు ననుమతింపఁడయ్యెను. హస్తినాపురరాజ్య సింహాసనము చక్రవర్తులారోహించుటచే మొదటినుండియు గౌరవము నందియుండినది. దీని నధిరోహించిన పూరుభరతాదులగు శంతనువజ్రకుఁ గల రాజులందఱు జ్యేష్ఠానుక్రమముగ నే రాజ్యభారము వహించుచుండిరి. పృథివునకు శంతనుఁడు బాహ్లికుఁడుననుచారు పుత్రులు. అందఱిజుండగు శంతనుఁడు రాజయ్యెను. అవరజుండగు బాహ్లికుఁడు రాజభరణమును నందుచు రాజ్యహినుఁడై యుండి భారతరణంబున మడిసె. శంతనునకు సగ్రకుతుఁడు భీష్ముండు. ఇతఁడు పిత్రర్థము నన్వస్త రాజ్యుండయ్యెను. సత్యవతీప్రథమపుత్రుఁడగు చిత్రాంగదుఁడనపత్యుఁడై గతించుటచే విచిత్రవీర్యుఁడనువానియవరజుఁడు సింహాసనాసీనుఁడై యనపత్యుఁడై దివికరుగఁ దజ్జీత్రమున వ్యాసునిచే దేవరన్యాయంబున ధృతరాష్ట్రపాండురాజులు గలిగింపఁబడిరి. ధృతరాష్ట్రుఁడు జాత్యంధుఁడు గావున రాజ్యార్హుఁడు కాఁడయ్యెను. తదనుజుండగు పాండురాజును బాండురోగపీడితుఁడగుటచే రాజ్యార్హుఁడు కాఁడందురు. పాండురాజు నిబపరాక్రమముచే నెల్లదిక్కులు జయించి రాజ్యాసనంబున నంధుండగు తనయన్నునుంచి తానేరాజ్యముచేసెను. ఇందుధృతరాష్ట్రమును దుర్యోధనాధులు నుతులు. పాండురాజు కొమరులు ధర్మరాజుదులు. ఈయరు డెగలవారికి రాజ్యసింహాసన విషయమై పోరాటము సంభవించినది. పాండుపుత్రులకు ధృతరాష్ట్రుఁడు సితృభాగమని రాజ్యమున సగము పంచియిచ్చినట్లును దానిని దుర్యోధనుఁడు కపటమూర్ఖతముచే హరించినట్లును, బాండవులు మరల నట్టి యగ్రరాజ్యమునేకోరి నుయోధన నిరాకృతులై యుద్ధము చేసిననియు నాంధ్రభారతమునందలి కథలవలనఁ దెలియుచున్నది. రాజ్యానంతరత ధృతరాష్ట్రపాండురాజుల కిరువురకుఁ బ్రాప్తింపియుండగా నెట్లైన ధృతరాష్ట్రుఁడు సింహాసనాసీనుఁడయ్యెఁగదా. అప్పుడు జ్యేష్ఠానుక్రమముగల రాజ్యవీరయునకు నుయోధనుఁడే హక్కుదారుఁడైయుండును. పాండవమగ్రజుండై

రాజ్యమునుగాని యరియకేభాజ్యమునుచే నందలి భాగమునుగాని కోరుట కర్హము కాదు. ఇది స్వభావము నుండి వచ్చును.

అందుభారతమునం దిందెయ మెచ్చటను బరిష్కరింపబడలేదు. ఇది కాక ధర్మరాష్ట్రపాండురాజు లిరువురు రాజ్యావ్వలుగావించే నరాజకమును రాజ్యమును భీష్ముండు ధర్మరాష్ట్రుని నానుమాత్రరాజుంగావించి తానె యీంచుచుండుటచే వారి సంతానముగు యుధిష్ఠిరు యగ్ర్యోధనులలో నెవ్వరు పెద్దవానో వారు రాజ్యపీఠము నధిగోహించుట కిష్టంబునకు స్వయేచ్ఛించుగు ధర్మరాజే రాజ్యము నకు సుత్తరాధి కారియగునట. అట్లుగుటచేరనే ధర్మరాష్ట్రుండు తనసుతుడగు శిష్యోధనుడుంబడగా ధర్మరాజునో యువరాజ్యసత్త్వాభిషేకియ జేసెను. యువ రాజ్యసత్త్వాభిషిక్తుఁ డెవడోవాడే రాజ్యమునకు సుత్తరాధి కారియనుట భావ స్రగిసి ధర్మగు నాచారమేదా, ఇట్లుంబడగా ధర్మరాష్ట్రుండు యువరాజ్య సత్త్వాభిషిక్తుఁ డగు ధర్మరాజునకు సుత్తరాజ్యమిచ్చి యింద్రప్రస్థమునమున నిలుపుటకు గాఢములగు భీష్ముని కనుచ్చునని రాజ్య విధిమె ట్టుంగోరించిరి. ఇది తాత్ప్రసిద్ధియు కాగానే దుర్యోధుం డొందురాజు తన సుత్తరాధిపతియే యెట్లు చేయును ననిచి మాన్యు నాపునరాజ్యముతోడ కేచ్చునని కా.

అరాజ్యమునం దరని పుత్రుల కధికారంబుండు నంద నర్హుడగు రాజుని ప్రకటించి పొందురాజు రాజ్యంబు నాక్రించలేనిది. రాజ్యాధికారినిగా నానుచేరు మీదనే తాను యుద్ధము చేసినందనం దనుపొజ్జెరయు రాజునో చెందునుగాని వాని కందధికారంబు లేదు. పోని పొందురాజు కర్ణుని రాజ్యాధిపత్వము చేసినాడని ధర్మరాష్ట్రునకు ననియంబడగల విశ్వాస గొరవయునుం దిహ్యముగాఁ దత్పునర్థము గల రాజ్య మిచ్చెనందున ధర్మరాష్ట్రుండు రాజ్యస్రగిండు కాలమందట్లంబడెను.

- గీ. స్వభావకర్మ ♦ నాశ్వియాస్థిభూమి
- నాశ్విగాదిమీద ♦ సేవకర్మ
- గాఢాబ్ధిసేవ ♦ రాజ్యాధిపతియందు
- సేవవిధి వ్యాధి ♦ నివారణమందు" అట్లు చెప్పెను.

అని చెప్పెను. కావున నెట్లు విచారించును ధర్మరాజునకు సుత్తరాజ్య విధినిబట్టిన సత్త్వాధిపతియగు దుర్యోధునితోడ, సుత్తరాజ్యమునకు సుత్తరాజ్యమును నిలిపి సత్త్వా

రమే యుండనలయును. అట్లు సర్వరాజ్యాధికారమే కలదు. పెద్దపండిత్యం దలి గౌరవముచేగ నరనికి సగము వదలెనందురా యవిభాజ్యరాజ్యమును విభజించుటకు యోగ్యులైతిమి. ఇదిగో రాజ్యమట్లెన్నడు విభక్తము కాలేదు. హాసీ ! విభజించినను శత్రువు భ్రాతృయగు బాహ్లికుండు సజీవుడై యుండగా వానికి భాగ మీయకుండుటకు గౌరవములేదు. విచిత్రమీద్రు ననంతరము ధృతరాష్ట్ర పాండురాజు లిరువురు సింహాసన మధిరోహించుట కన్వలుకాఁగా రాజ్య మరాజక మగునని శత్రువుసోదరుడగు బాహ్లికునకు నా రాజ్యాధికారము సంక్రమించ నలసి నదేకదా ! అట్లు కాలేదు. ధృతరాష్ట్రపాండు స్వపతులలో నెవరో యొకరు రాజయి యుండవలెను, పాండురాజు సింహాసనానీచుడు కాలేదు. ధృతరాష్ట్రుడే రాజయినాడు,

“ఉ॥ ఆయము సర్వమున్విడిచి ♦ యశ్యవృపు, ల్పరిసేయుచుండగాం.

గేయభుజాబలంబున ని ♦ కృత్త విగోధిసమాజుడై కుమ

రాయతశక్తికాలి ధృత ♦ రాష్ట్రుడురాజ్యము చేసె” ఆంధ్రభారతము.

అని కంఠోక్తి ధృతరాష్ట్రుడే రాజ్యముచేసినట్లు వ్రాయబడి యున్నది. పాండు రాజే రాజ్యాధికారి కానప్పడు తత్సూతులు “తమ యయ్య సగం బిల పంచియుమ్మ” అని యడుగుట కధికారములేదు. ఈకారణములవలన బాండవులకు రాజ్యాధికారములేనట్లు స్పష్టమగుచున్నది. ఏదియెట్లున్నను సంధ్యసతి తమ్ముని బిడ్డలయందలి పక్షపాతము చేరఁ గొంతరాజ్య మిచ్చినందున దుర్యోధనుండా రాజ్య విభాగము సంగీకరింపక తండ్రి కేదురాడలేనిమోమోటముచే నప్పటికేమియు ననక పడఁపడి య్యతవ్యాపారముచే దానిని మరలఁ దీసికొనియె. అట్లు తీసికొనునప్పుడు పండ్లండ్ల వనవాసము నొక్కయోడజ్ఞాత వాసమును బాండవులు చేయవలయునని నిబంధన యేర్పఱపఁ బడెను. ఇట్లుసేయుటకుఁగల నూత్నాభిప్రాయము, సాధారణము గాఁ బండ్లండ్లు సంవత్సరము లొకరియాస్తి వారి యనుభవములొనుండి తొలఁగి పరాధీనమై యుండినయెడల వారికి దానియందలి స్వత్వము నశించుననుభవకాస్త్రాంశమే. ఇట్లుచూచినను బాండవులకుఁ బదుమూఁదేదులు తమ యనుభవములొలేని రాజ్యమునందు హక్కు నశించెం గావున నచ్చాని వారయ మరలఁ గోరఁగూడదు. ఏన్ని విధముల నాలోచించినను బాండవులకు రాజ్యాధికారము లేదనియు, వారు గానిగో యొదమునేయుట న్యాయ మనియుఁ గనుపించుటకు సందియము లేదు.

ఇందుచేతనే పాండవుల విజయము న్యాయ విరుద్ధమని గ్రంథకర్త పకిన యిప్రాయములూఁ నొరపాఠేనియు లేదు. ఇంక నీవిషయ మింతటితో విగమింతము.

పురాణకాలమునకుఁ దరువాత భోజమహారాజు కాలమున సంస్కృత భాషలో దృశ్యప్రబంధములగు నాటకములు బయలు వెడలినవి. అట్టి నాటక గణనలను వలయు కట్టుబాటులు దశరూపకాదిగ్రంథములలోఁ దెలుపఁబడినవి. అస్పృశా సంస్కృతములూఁ దెక్కునాటకము లుత్పన్నమైనవి.

రాజనరేంద్రుని కాలమునఁ బల్లవించు మొదలుపెట్టిన తెలుగుదాసయందని మొదలుకొని కృష్ణరాయల కాలమువఱకు మధ్య సంస్కృతముననుండిన పురాణాదుల నాంధ్రీకరించు కావ్యములే నడచినవి. కృష్ణరాయలకాలమునందుఁ బురాణగాథల నాధారము చేసికొని స్వరంజ్ర ప్రబంధముల నుంచుట ప్రారంభమైనది. ఇప్పటి కింపుమించుగా నిరుదది సంవత్సరములక్రిందట భానునాథా నాటకకంపెనీ వారి దేశమునకు వచ్చిపోయినది మొదలు తెలుగులోఁగూడ నాటకము లాడవలయు నను నభిలాషగలిగినది. అప్పుడే గీర్వాణభాషయందలి నాటకముల నాంధ్రీకరించి ప్రదర్శించుటకుఁ దొడంగిరి. అట్లు కొంతకాల మురిగిన నింగ్లీషుభాషయందలి నాటకముల జదివి వానికి భాషాంతరీకరణము నేయుటకును నట్లనే మూలపంథలో నాటకముల స్వతంత్రముగా నిర్మించుటకును దొరఁగొనిరి.

ఇప్పుడు బయలు వెడలు నాటకములన్నియు బహుశఃచరముగ నీచిదనటి పద్ధతిననుసరించి స్వతంత్రముగ రచియింపఁబడెడు నవియే యయియుండెను. ఇట్లు తెలుగులో స్వతంత్ర నాటకరచన ప్రారంభమైన యీకాలమున నట్టి నాటకములలో లక్షణ నిబంధనము నేయుట యత్యవశ్యకమయి యున్నది. సంస్కృతములోనుండిన నాటకలక్షణము లిక్కాలమునకు సరిపడవు. ఇంగ్లీషునందలి లక్షణములునును నట్లే తెలుగునకుఁ బూర్ణోపయోగమునకు రావు. అట్లుకావున సభలకు భాషలయందు సర్వతోముఖ పాండిత్యముకలవా రెవరైన నట్టి పంథాద్వయము త్రొక్కివూచి యందుఁ బ్రస్తుతోపయక్తములగు విధుల గ్రహించి ప్రస్తుత నాటక నిబంధనముఁ జేయవలసియున్నది. అంతవఱకు బయలు వెడలు నాటకములేక ముఖమున నుండఁజాలవు. కవి యభిప్రాయమునుబట్టి రంగనిర్మాణము వృత్తవిస్తరము నడచుచుండును. కొందఱి కాలములలో నట్టిలక్షణనిబంధన గ్రంథమొకటి వెలువడఁ జేయవలయునని యాకావిగా

యభిప్రాయమై యుండినట్లు తెలియవచ్చెడిది. అట్టిమహత్కార్యమునకీ కవలగిన వాఁడనియే నాయభిప్రాయము.

భారతకథ నుప్రసిద్ధమే. ఈకథ ననుసరించి. వెడలిన కొన్నినాడుకములను దిలకించితిని. కాని కథాసందర్భము, కూర్పు నేర్పు, రంగనిర్మాణము మొదలైన వానియందుఁ జాలవలయు నీగ్రంథమే మెఱుగుగ నుండునని నడువరులొప్పుకొనక తప్పదు. కథాసందర్భమును రమణీయముగ నలవలయు నేర్పి కవిత మిహుకుటముగఁ గలదు. ఇందు మొదటియంకమున సంబయ, కృష్ణరాయభారములు యుక్తియు క్తముగ వర్ణింపఁబడినవి. రెండవ యంకమున భీష్మయుద్ధమును, మూడవయంకమున ప్రోబాలోద్ధమును జమత్కృతముగాఁ బ్రవర్ణింపఁ బడినవి. ఇందుచోటల రాయ భారములొకఁబాండవులు రాష్ట్రభాగమును వేరుట లగవుకాదనియే సంబయవాక్య ములయందును, గృష్ణరాముభారములొని కర్ణుని ప్రసంగమువలనను సంయుక్తముగ విశదపఁపఁగలదు. తైలిప్పుదుమధురము. లేక్కన గుణాగుణవిమర్శనము చదువరులకే వదలి వేయఁబడినది గాన నావిషయమై నేనిక్కడ నొక్క వక్కాణింపఁ బనిలేదు.

ఇట్లు,

మన్యుపురాణ చిత్వనాథీయ సాత్త్వికతీ పుణ్య

ప్రముఖోద్గ్రంథకర్త యగు.

అడవి సొంబశివ కవి.

ద్వితీయముద్రణము.

ఆంధ్రవిద్యాధిపతి గాఢాభిమానముచే నచిరకాలములో నె మొదటిముద్రణము వేయి ప్రతులును వ్యయమయినవి కాని కారణంతర వ్యగ్రమనస్కుండునగుటచే దేశాంతరగామి నగుటచే నింపవలయు ద్వితీయముద్రణము నావియంచవలసిన వాదనైతి.

పాఠకులవిషయకీ గ్రంథమునందుఁ జూపుచున్న యాదరాతిరయముచే యిదియుండును జూపఁ దార్జించుచుంటిని. సుయోధనుడు యువకులతో, రాక్షసో కాకియనుచో కుమారివిద్యా ప్రదర్శనకాలమునందుఁ గన్బలము నంగరాల్యముచుట్టఁ బట్టెను. బాల్యచాపల్యముచే సుయోధనుండిచ్చిరినన్న భిక్షుడులేల ముటాదపండురి?

బైజవాడ }
15—3—21 }

ఇట్లు,
గ్రంథకర్త.

విజ్ఞప్తి

ఉ॥ గానటబీసబౌ తెలుగుఁ ♦ గబ్బపుఁగన్నె వరుండులేమిచే
గాసిలి దేశదేశములు ♦ కష్టముతో నడయాడి యాడి వా
క్కానను కేల్పలక్షణము ♦ గాగ్రహించి పహించియున్ గణ
శ్రీసకలమ్మ లంకృతుల ♦ చేఁగొనితాను విరామమందజే.

గీ॥ తల్లిపోలిక వచ్చెను ♦ దనయ, యైన
యాంధ్రనాటక కన్యకు ♦ నకట నేఁడు
విచ్చలవిడి దిరుగఁజొచ్చెఁ ♦ బిరియునికొఱకు
నర్హుఁడెటలేమిఁ దనతండ్రి ♦ యంతవాఁడు.

అంధ్రనాటకాభిమానులారా !

పూర్వకాలంబున దిగంత విశ్రాంత కీర్తిమంతులైన కవిబ్రహ్మకవిసార్వభౌ
ములుగూడఁ దెనుంగన నాటకంబులు వ్రాసి ప్రబంధాదుల యందువలెనే మనకు మా
ర్గదర్శకులు కాకుండుట కడుంగడు శోచనీయును. కారణమేమయి యున్నదో
యిదమిద్దమని నిశ్చయింప శక్యముగాకున్నయది. కారణములేని కార్యములుండ
వనుటంబట్టి హేతువెద్దియాయని యూహింపనూహింప దుట్టుతుదకీ క్రిందిదగునేమో
యని శంకించు చున్నాఁడను. కవివరతంబులైన నన్నయాదు లప్పడప్పడే మోసు
లెత్తింపఁ దలయెత్తసాగిన కవితాకన్యను దగిన కట్టు దిట్టము లేర్పఱచి చిరంజీవినిం
జేయ సమకట్టి తదనుకూలములైన గ్రంథములకు నిర్మాతలైరి. రూపకములు పృథ
క్కనానుకూల్యము లాటచే, నట్టి ప్రదర్శన మాకాలములయందు రాజానుగ్రహముండినం
గాని నెఱవేరమింజేసి రాజులలో నాటకంబులన్న నెఱుంగని వారగుటచే నాటక

ములు వ్రాయుటయు దభిమాన మాకాలము వాకిలికిని వ్రావమానవర్యు. ఇంక
 డిక్టనాదుల మాటయచ్చుచో జేతనిండ బనియొడుటచే నాటకముల పాఠశాల
 పలేదు. పదంపడి కవిచంద్రులైన శ్రీనాథాచార్యుల పోషణార్థమై గీర్వాణ
 భాషాజ్ఞానము లేని చెడ్డరాజులకు గృతులూసంగ నుండినను వారు సంస్కృతంబున
 నాటకంబులుండుట యెఱుంగుమి నాటకాంధ్రీకరణంబునకు నుత్సాహ పఱుపఁగైరి.
 అగౌడవలేని పోత నామలు భగవద్భక్త్యను గుణంబులైన పురాణములను దమంగుజేసిరి.
 సంస్కృతభాషా ప్రవీణులై రాజానుగ్రహము గల్గుట సంకల్పసింపఁబడిన పెద్ద
 నాడు వీరూపకనిర్మాణంబునకు దోహదపఱవినవారు. రాజు మిగుల విశాలబుద్ధి
 యగుటచే నాంధ్రీకరణంబునకు పుష్కరిమింపక వైదగ్ధ్యమునుమంబు వికసింపఁజేయు
 గ్రంథరచనకు జేయూత యొసంగె. కాన నెన్నెన్నియో ప్రబంధముల కాల
 మునుండి యుట్టిపడఁజొచ్చెను. ఇట్లు రామరామ నాటకనిర్మాణము మిగిలియుం
 డెను. రాయసి యచరణమున సంస్కృతాంధ్ర భాషామధురైవ సక్రమతః
 యీ త్రిలింగ దేశమును నలంకరించినచో నానందకాలంబున నాటకములు తలయె
 తైడివే. కాని యట్టి మహాదళ యాదేశంబునకు గలుగదయ్యె. ఎల్లవిధముల
 విద్యలు దైనం దినాభివృద్ధినిండుచున్న యిక్కాలంబునందున్న విభిన్నానుభవము
 రూపకనిర్మాణ కార్యభారము మిగిలెను.

సర్వమాన కవిత్వములు రెండుతెఱుంగుల నాంధ్రభాషా యోషకు నలంకారములనో
 సంగమమిడిరి. అందు మొదటిది రూపకములు వ్రాయుట, రెండవది (Novel) నవలయను
 సాగ్గయభాషనుండి గ్రహింపఁబడిన కల్పిత గద్య ప్రబంధనిర్మాణము. ఇందు రెండవదిత్రా
 ర్థముగా తెలుగునకు గ్రీత మార్గము కాకపోయినను గొంతవఱకైన నట్లెంచవలసియున్నది.
 ఇంక మొదటిదానికన్న నూతనభావయో మాతృకగాఁ బరిగణింపఁబడవలసి యున్నది.
 అధునిక కవులు మొదలొత్తరణంబునకు దోహది క్రమక్రమముగా స్వతంత్రనాటక
 ములు వ్రాయుటకుఁ గడంగిరి. ఇప్పుడు రూపక రూపవల్ల “మూలములూట్రుటూరు కాయ
 ల” న్నట్లు వృద్ధిగొరచుచున్నది. నాటకలక్షణముల దెల్పు లక్షణగ్రంథము మందు
 నక్షణ గానరామింజేసి నాటకనిర్మాణతత్వము గొండలు సంస్కృతనాటకంబుల నను

సరించియుఁ గొందఱు తమకుందోచిన యట్టులు వ్రాయుట యెంతయుఁ జింతాకథయు
 ఎవరైన నాత్రముతోనట్టి గ్రంథములున్నవందులేమో నే నాంధ్రనాటకంబులఁ గుఱించి
 ముచ్చటించుచుంటిని గాని సంస్కృత నాటకంబులగుఱించికాదు. అట్లయినచో
 సంస్కృత నాటకలక్షణంబులే వీనికింగూడఁ బనికివచ్చుచుందురా ? అట్లేల పనికివచ్చునో
 ఒకకార్యమునకు నేర్పఱపఁబడిన కోఱముట్లు వేఱొకకార్యంబున కేలపనికివచ్చునో అట్లు
 యైన ఛందోలక్షణములనేటికి గ్రహించిరి? ఈవిధముగానే నాటకలక్షణములగైకొనరా
 దాయందురా ? అట్లు గ్రహించుటకు సంసిద్ధులరై యుండవచ్చును గాని ఛందశాస్త్రముం
 బోలేనీయదీయఁ బ్రస్తుత కాలానుగుణంబులైన మార్పులం జెందవలసియున్నది.
 తెనుగుననున్న యీశుత్రిప్రాసపతిబంధములు గీర్వాణమునందున్నవా? ఇందుఁచే
 డెఱుంగు నాటకలక్షణములు గీర్వాణనాటక లక్షణములకన్నఁ గష్టతరముగ
 నుండవలయునని నాయభిప్రాయము కాదు. అవసరములయిన నిబంధ
 నలను బాటించి వృధాకష్టపడి రసభంగమాచరించుట వెఱ్ఱియని నమ్మునీకాలము
 నందుఁ బుట్టి యట్టితలంపులకు జోటిత్తుననుట విశ్వాసార్హమయినది కాదు. పూ
 ర్వకాలపుం గైసరు లసమాన లసమాన పాండితీప్రభావముగల వారుగుటచేఁ గష్టతరలక్ష
 ãణంబులకు నిష్ఠులగుచు నీయాంధ్రకవిత్వంబును బ్రపంచమునందున్న యన్నిభాషాకవిత్వం
 బులకన్నఁ గష్టతరముండేసిరి. అందుచేతనే హాసభాషాదులయందుఁ గల్గు రసవద్ద్రవీ
 ణములఁ బోలు గ్రంథములు మన యాంధ్రభాషయందుఁ గానరావు. కాన నిష్పడెల్ల
 వారు ననవసర నిబంధనల దలఁద్రశ్యనేకురు. పూర్వము నాటకంబులు రాజాస్థానము
 నందాడెడు వారగుటచే సభ్యులెల్లరు పండితులుగనైన లేక సమయబద్ధ గుణానుగుణంబులు
 దెలిసికొనఁ జాలియైన నుండెడివారు. కాన నాందియందెన్ని పదములున్నవో, ప్రస్తా
 వన యేవిధముగ ముగిసెనో ఋతువర్ణన కథానుగుణ్య ముగ నుండెనో లేదోయని విచా
 రించెడువారు. ఇప్పుడిట్టి కష్టములన్నియుఁ దప్పెను. అట్టిచో నాయనవసరనిబంధ
 తల నేల పాటించవలయును. ప్రస్తావనాదులుండిన నేమి ? ఉండకున్న నేమి ? నాట
 కరసభంగము కాదుగదా? భాషాసంతరమే వ్యాకరణము జన్మించుట్టు నాటకరచనాసా
 తరమే లక్షణగ్రంథములు బయలుదేరవలయును. వర్తమాన కవిభాషామలులం దెవఁడె

యాధునికకవులను బహుమాన్యమునవంగలరుచికి విరసముగాకొందువట్లు లావణ్యంబు నిబంధనల లక్షణగ్రంథముల వెలివలచి పుష్పైంబుగట్టుకొనఁబ్రార్థింతులు. తేనినో నాంధ్రనాటక కన్యయామరకాండఁ బ్రహ్మచర్య ప్రథము సల్పవలసియేయున్నది. యట్టిచంద్రేచ్ఛవసులే కుండఁ గీర్వాణహాక లక్షణములఁ జేకొనుట కేవలము కెట్టియని నాయభిప్రాయము. కా రణమందురా ? గీర్వాణ నాటకములు ప్రవర్తనానుకుల్యములుగావు. తెలుగునాటకము లో ప్రవర్తనానుకుల్యములు. కవితాభామణులు యభిప్రాయముఁ దెలియఁగుతూహలపడు చుంటి ; నాయభిప్రాయము లీనాటకముఖంబుననే తెలియఁగలవు. ఎల్లవయసుగ్రహముఁ గోరుచుంటి. ఈనాటకమునందుఁగల గుణాగుణంబుల గ్రహించు భావము పాఠపులకే వివ చినాడ.

ఇట్లు

విద్యన్విధేయుఁడు,

శ॥ త్రి॥ రామస్వామి.

కురుక్షేత్రసంగ్రహము

ప్రథమాంకము.

రంగము:—ఉపప్లావ్యము; బహిఃప్రదేశము.

[సంజయఁడు మార్కండేయముఁ బ్రవేశించును.]

సం—(స్వగతము.)

సీ॥ ఆముత్యద్వలు రెండుపో ♦ రాడుచుండ
నమమనున్న లేగల కాళ్లు ♦ నలగునట్లు
పుడమికై కురు పాండవుల్ ♦ పోరనున్న
నోరులు చచ్చెద రిటునటు ♦ లిగునలేక.

౧

నవఖండ మండలాధీశ్వరుండును, రాజరాజు నగు సుయోధనచక్ర
వర్తి బహుమాన పురస్కరంబుగానన్నుఁబిలిపించి రాజకార్యవైద్యుని
మహిమంబు, మెఱయఁ గొంతేయులకడకుం బోయి తన సందే
శంబు వెలిపుచ్చి, వారేమి వాకొందురో, వారి సాధన సామగ్రి
లెట్లుగనో, యింగితజ్ఞుండవై తెలిసికొనిరమ్మని శాసించియుండెను.

తే॥ సీ॥ అకట! కాంతేయులెట్టివా ♦ రైననేమి?
పాండవేయులే కదయగమఁ ♦ బాలురచి
వెట్టఁగూడదే ధృతరాష్ట్రు ♦ పట్టికిప్పు?
కౌరవులైనను నితరా ♦ జ్యేచ్ఛతిగదు.

౨

కురుక్షేత్ర సంగ్రామము.

(కొంచెమువిచారించి) ఇందురాజనీతిజ్ఞులనుండి కేవలము భిన్నాభిప్రాయములేనైనవి. ఎట్లన?

ఉ॥ ధర్మమైలర్పభూరిబల ♦ శౌర్యమనార్యముగాఁగనొకటి
శత్రులఁజరిపిరాజ్యమునె ♦ సంగొనుచుండుటపాడిగానియె
మూత్రమయేనితృప్తిగొని ♦ మునునిచందము నొందరాదును
క్షత్రియబాలియంచ జన ♦ సత్తములొకట నిత్తమాటయె? 3
కాన - బలను సంపదలయెడఁ బరితృప్తి నొందుట ధర్మవరంబు.
అందు సాక్షాత్మునను నదిబొత్తిగాఁగిట్టటు. ఇదిగో! యప్పుడే
యొకప్పుడు నకుఁ జనుదొచితి. సుయోధను నుడువులు నా
పాలసేసి ముంగోపియైన భీమసేనుడొలత కుపితుడగునో! ధర్మ
రాజుండెగదా? ధర్మజుడమూత్ర మేమిచేయఁగలఁడు? భీమామల
యనుమతముననే పోవు చుండును. పోనిచ్చుట్టయిన రాజుగారి
సందేశము చెప్పక తప్పదు. (ముంచుకుండచి) కొంతేయొగ్రజు
యైన ధర్మజు సందర్శించుటకు నిది యుక్తసమయమేనా? (చెవి
యొగ్గి) తమ్ములతో నొలంబున నున్నవాడనియూ చెప్పుచుంటివి!
అట్లయిన నేనిదే చనుదెంచెద. (నిష్క్రమించును.)

రంగము:— ఉపస్థావ్యము.

పాండవసభ:— సంజయుడు ప్రవేశించును:—

ధర్మ—మహాత్మా! సంజను!

ఉ॥ కొండికనాడెమాదుజన ♦ కుండుసురాలయమేగదిక్కులే
కుండిసమమ్ముఁగాఱడవి ♦ నుండిపెనంగొనితెచ్చివిద్యలకొ
శౌండులఁజేసియేవురను ♦ శైశవమాదిగపాడినట్టిభూ
మండలమండనుండయిన ♦ మావెదలండ్రికితేమమేకదా? 4
మఱియు.

చం॥ ప్రియమునందరికిలేనిపని ♦ బిడ్డలమంచొకమాటయేనిమా
పలుకబడకుండఁగట్టకడ ♦ పున్నినపాచికలొటదాఁకఁబ్రా

పయిమముసాకినట్టినుగు ♦ శాంబుధి, వేదవిదుండు, విష్ణున
త్రయవినుతుండు, తాత, నుఖ ♦ దస్థినినుండెనె? హస్తినాపురికొ.
(విచారముతో)

గీ॥ లక్కయిల్లాలినదిమొద ♦ లొక్కమొగిని

గంటసీరెట్టుచుండుమా ♦ కన్నతల్లి

బ్రదికియేగతినుండెను ♦ విదురునింట ?

నామెచెప్పినమాటలే ♦ వైనంగలవె ?

౬.

కం॥ విల్లుంబట్టంగ నేర్చిన

బల్లిదులకు నెల్లనొజ్జ ♦ పార్థధనుశ్శ్రీ

వాల్లభ్యవిజయకారణ

సల్లలితుడైనకుంభ ♦ జన్మడుసుమయే ?

౭

మతియు మాకుండున్నలసమున నాచార్యత్వంబు నొందిన స్త్రీపా
చార్యుండును, గురుపుత్రుండగు నశ్వత్థామయు, గురుగుణాస్పదుం
డగు విదురుండును, సుఖాస్పదులై యుండిరికదా ?

గీ॥ దురభిమానంబునకు నెల్ల ♦ దొంటియిక్క

చంద్రవంశంబులోనిగం ♦ జాయిమొక్క

యకాసుయోధనుండవరజా ♦ తాస్త్రబంధు

యతముగాఁగొలుపుననుఖ ♦ మున్నవాడె ?

౮.

సం—(తనలో) అవురా ! యేమిధర్మరాజా ? కుమారప్రశ్నముచేతనే
సుయోధను చక్రవర్తియెడఁ గల్గిననుచు నెలిపుట్టుచున్నాఁడు.
(ప్రకాశముగా) ధర్మరాజా ! మీచేనకుగంబడిన వానిల్లుంబట్టించి
వహులై మెలంగుచుండిరి. మీ యయ్య మీసహోదరుంబులఁ
గూర్చి విన నిచ్చుగించి నన్ను మీకడకుం బుత్తించె.

ధర్మ—భక్తిలతాబద్ధమృత్యుంజయా ! సంజయమా !

ఉ॥ మానెడతొడిగెంతయును ♦ మాయెడఁగల్గినకూర్మిచేతనే

యానెడతొడకుండుచు ♦ యాబ్రహ్మమునొప్పుచోటఁబుచ్చిమే

కపిల శ్రీ కృష్ణ గా ముము.

మీవునునుండుగిల్లితిమి ♦ యింతకువారికిఁ బ్రతిలేని మే
మామయిలేనిచోటిరలు ♦ ముదిరమందుననిల్వనేర్తుము ? ౯.

ఆపెరిలహృదయుండు మా యెడ నెన్నఁడు సుప్రసన్నులై యు
డునది మేమెఱుగిన విషయమే. దుర్భావపార సాధను పయిన
హియ్యోధినుల పుష్టోద్ధింబులు సన్నికున్నచో మదిల మాయన
రాజ్యంబు మాకేగలండు.

సం— ప్రసంగవశమునఁ గదల్చితేగిగావ మీరాజ్యభాగమును గుఱిచి
మానరేంద్రచంద్రులైన సుయోధనుఁడొకమన్న పుత్రునిగా సావ
ధానులై వినుడు.

చు॥ పనివడిధర్మశాస్త్రములు ♦ స్పష్టముగాపచియును పంపింపఁగోరి
చినకొలదింబ్రసంగములు ♦ చేయుటకాచియగాన్పఱిసిమా
లిసతమిమాని, పెద్దలుబ ♦ లేయనునట్లుగధర్మసూక్ష్మముల
మనమునబాఱఁజూచిచెప్పు ♦ మానగపాఠముమీకువచ్చినో?

శము—(కోసమున) సంజయా ! యేమన్నాడు ? సగపాఠమువచ్చు
ననియా ? నిజమే. అవును. మాకెటువచ్చును ?

మ॥ పోరలెల్లనగనుచుండఁబెందొడలమ ♦ ద్రోర్దండకాండమున
నెరవారక రథసంబుమైగుడియచే ♦ ఛేదించఁబెన్వేదితొ
కిరిమున్నేలకుఁజేర్చియుస్సురనుచుం ♦ ట పించునానాఁడ గా
కఱిపాలో! యథులంబో! యిష్టపడుట ♦ వైవచ్చనోననుచు ?

అర్జు—ఆన్న ! పవమాననందనా ! మనమర్యోధన మహారాజుగాకు
ధర్మశాస్త్ర ప్రశంసకుఁగూడఁదిగిరి. అన్నగారందులకు సుత్తిరం
చీయనైయున్నారు. మాటలతో మనమేల మేలమాడవలయు

సం—ఈవిషయంబున సుయోధనచక్రవర్తిగారి యభిప్రాయము
వినుడు.

“మ॥ అలఁతెంబోయెడుబెండువంటిగదచే ♦ నత్తాఁడుచున్నావునీ
బలమున్నేలనుగల్పనెంచియెగదా ♦ పాండిత్యవిస్తారుఁడా
బలరాముంబలరామునింగొలిచినం ♦ భావించితద్యుద్ధకొ
శలముఁబొందితిసాఁగిరావెడనునీ ♦ జంఝూటములో సోదరా.

భీము—ఏమేమీ (యనుచుండ)

ధర్మ—నాయనా! భీమసేనా! యీయకాలకోపమేల? (సంజయునికై
తిరిగి) ఆశకునిమేనల్లుఁ డింకేమేమిప్రేమ?

స॥—ప్రేమలుట కేమియున్నది? ధర్మశాస్త్రప్రశంస మీసతలపెట్టరేనిఁ
దానేధర్మములు చెలువుటకు నుద్యుక్తుఁడనై యున్నాసనియె.

సతు—(పరిహాసముగా) ఆధర్మంబులుకూడ నాయసవల్లనే వినెదము.
సత్విరంబుగఁజెల్పుము.

సం—అటులైనచో సావధానుడవై వినుము. ధర్మజా! యీచెప్పఁ
బోవువాక్యములు మారాజుగారివిగా భావింపఁ బ్రార్థించుచుంటి.

“ఉ॥ పూరునినాటనుండిమన ♦ పూర్వులజ్యేష్ఠులెరాజ్యమేలఁగాఁ
గోరిరిగాని, మీపలెనె, ♦ కొంకకపుట్టినయెల్లవారలీ
ధారుణీమీకుమాకు సమ ♦ దాయమటుంచునుబంచఁగోరరే ?
పేరునధర్మరాజపు, తపంపకు, పెంపకురాజ్యకాంక్షలకొ.

మః॥యు

గీ॥ ఒక్కరాచకొలంబునం ♦ చుట్టవించి
సంతమాత్రనెయందఱీ ♦ యవనినేల
సంభవంబౌనె యెందైన ♦ శమనపుత్రీ?
జ్యేష్ఠపుత్రుండెరాజ్యంబుఁ ♦ జేయుఁగాని.

౧౪

తక్కుంగలవారెల్లరు తచ్చాననంబులకులోబడి వతికలవలనియుం
దురు. తొక్కొంటి పలయునంటికోని, మనముతైతలేవొకో!

ఉరకఁ గొన్నాయందుఁగఁ బరులయిస్తువు సపహరింప నేలకంఠఁడంబుగట్టి
కొనినుచ్చు?"

సహ—ఇంతకు మొదటిసారాంశము తేలిసది. సజయూ ! తానురాజు
ననియుఁ దదనుచులమై మేముడవలయుననియు వానియభిప్రాయము
కాబోలు.

ధర్మ—హృద్యాసనద్యప్రసంగసంతోషమైనవకులాలంకార ! ధర్మ
సంచారా ! మీభూవుఁడనలిచ్చినటులె, జ్యేష్ఠపుత్రుఁడె పట్టభ
ద్రుఁడు గావలసినచోఁ దనకురాజ్యం బెట్టుదక్కను ?

సం—కుంతీనుతాగ్రజా ! ధర్మజా !

ఉ॥ మీరువచించుమాటనిజ ♦ మేయగుఁబోధ్యతరాష్ట్రపాంశుపృ
ధ్వీరమణేంద్రులందెవరు ♦ కెద్దలొవారలెభూమిభతల
వ్వారియంతరమ్ముమఱి ♦ వారికుమారులెదానికతలాలే
దారినిబాటఁజూచినను ♦ దక్క నెమికుధరాధిపత్యమ౯ ? గ౯

సహ—కొరవమాతా ! సంబయూ ! మోమోటమిపీడి నుపపుచుంటి
కాననిదిగో ! ప్రత్యుత్తరము.

శా॥ పుట్టంధుండగువాఁడురాజ్యపదవిం ♦ బొందగఁదాశక్తుఁడే?
బిట్టోడింపఁగఁగల్గునేరిపులదో ♦ వీర్యమ్మువార్యమ్ముగాఁ ?
బట్టలుజెడకున్న మాజనకుఁడే ♦ బద్ధాశులంబిల్చి ఖోఁ
బుట్టంచుందలపోసిగద్దెనిడినం ♦ పూరింపకున్నట్టిచో? గ౯

భీము—సంకులసమరోదధినావా ! సహదేవా ! యేమి నీ బేలతనము ?
కొంచెముదీర్ఘాలోచనఁ జేయుము. శక్తిమాటయటుంచుము.

గీ॥ పుట్టుచీ కెందురాజ్యంబుఁ ♦ బొందనర్హుఁ
డగునె బాహుబలంబెంత ♦ యలరుచున్న?
శాస్త్రసమ్మతంబగునె? సం ♦ జయవచింపు
మాదుతండ్రినిగాచెనా ♦ మ్రోజ్జులక్షి ? గ౯

సం—పరేగితజ్ఞానభాసమానభావా ! సహదేవ ! నిర్విద్రవోద్రవ
తృణీకృతభీమా ! భీమా !

గీ॥ పుట్టుగుడ్డిసామ్రాజ్యంబుఁ ♦ బొందరామి
ఇంత్రసమృతమెసలె,యా ♦ జన్మపాండు
రోగి కెట్లధికారంబు ♦ రూఢమగునొ !
మీరెయోనించెప్పడి ♦ ధీరులార !

౧౮

ధర్మ—సంజయా ! గురువులదెస నిష్కారణంబుగా నపరాధుండనగు
చున్నావు.

సం—పాండుప్రథమగేహినీప్రథమపుత్రా ! ధర్మపుత్రా ! మీత
మ్ముండజిగినదానికిఁ బ్రత్యుత్తరముగా దీనిని నుడువవలసిన వాడ
నైతినిగాని మీజనకునియందు సంపూర్ణాపూజ్యభావంబె నాకుం
గలదు.

నకు—గాంధారధారుణీంద్రప్రథమదాహిత్రసంధికార్యభారవహః !
సూతకులమహామహః !

చ॥ పలువురుకూడిమంచియని ♦ పల్కినదారినిబోవనొల్లఁడా
తులువనుయోధనుగడునినుఁ ♦ ద్రోచెనెనోటికివచ్చినట్లుకా
తులువలుకంగ ? నేజనులె ♦ అంగరుమాకలహక్కు ? ద్రోణభీ
ష్ములుదమవారె ? వారెతన ♦ పోషకవగ్గములోననుండినక. ౧౯

సం—దోషప్రతాపవిదళితాఙ్గకులా ! నకులా !

ఉ॥ కన్నులఁగట్టినట్టుపొడ ♦ కట్టుచునుండినదానినెవ్వరే
పన్నికవన్నియెట్లుచెరు ♦ పందమకించెద ? మన్నహక్కుపొ
మ్మన్ననుబాదులేనిదణు ♦ వైసనురమ్మనినంతరాదుమా
కున్నదియన్నమాత్రనెటు ♦ లొప్పెడుఇంత్రములింతధర్మజా.

అర్జు—(కోపమున) ఓయిసంజయా !

ఉ॥ శాస్త్రముశాస్త్రమూచురభ ♦ సంబంధబల్కెదనెల? మామన
 శాస్త్రముతోబనెమిటికి? ♦ త్తప్రియపుత్రులసర్వకార్యముల
 శాస్త్రముతోనెలరుచును ♦ శాస్త్రమేశాస్త్రమురాచనాకిన్
 నిత్యపులెప్పరొవినగ ♦ నేర్తురుశాస్త్రముగీత్రమన్న హా॥ ౨౧

ధర్మ—కాల కేయప్రముఖదోషాటర్కాటాటసమదానా ! సంగ్రాహ
 కతోరా !

ఉ॥ మోరకుడెవ్వఁగోసతిని ♦ ముగవలవట్టియవల్చియూపునాఁ
 దూరకయున్నసీవెయిపు ♦ డోపికవెట్టకయల్లనేటికిన్ ?
 గారణజన్మఁడైనతిజ ♦ గన్నతుఁడాహరియేకలంకభూ
 భారమడంచినజ్జనుల ♦ బాధలుమాన్వేషునట్టిదీక్షతోన్. ౨౨

అర్జు—దేవా ! శాంతింపమనుటకు శాంతమువీశినదెన్నఁడు ?

ఉ॥ శాంతముపూనకున్నమన ♦ సర్వముజూదమునగుఁగొందురో !
 శాంతముపూనకున్న మన ♦ సాధ్యనిసంతలుసేయఁజూతురో !
 శాంతముపూనకున్నవని ♦ చారతఁగానలకంపనెఱుగో
 శాంతముపూనకున్ననిటు ♦ సంజయుఁడొడునొవాకొలంగిగన్ ॥

ధర్మ—అర్జునా ! వెనుకటిగాథలఁ ద్రవ్వనేల? సంజయూ మీమహారా
 జాదుమన్న గీతవాక్యములకు విశ్రాంతిగల్గెనా ?

సం—ఇంకంగొన్నిసంగతులన్నవి. శ్రీధృతాశ్రమపులరై వినుమా.

గీ॥ మునువిచిత్రవీర్య ♦ ముగుదతాయగలికాం

బాలికాఖ్యలందు ♦ బట్టమహిమ.

గర్భమందుముందు ♦ కిల్లినకతమున

నాంబికేయుడవని ♦ కథిపుడయ్యె.

క॥ అమృషిపుద్వితీయకశ

తమ్మగుసంబాలికందు ♦ ధైర్యస్థైర్యా

లంబుడుపాండురాజుద

యమ్మందెనునందుచేన ♦ స్వస్థులయ్యెన్.

౨౧

కానఁ బట్టభద్రత్వంబు మీజనకుండైన పాండుమహిమనికే గురగ
స్థంబగుటంజేసి తత్తేత్రజులగు మీకయ్యది ప్రాప్తమెట్లగు ?

అన్య—సంజయా ! మాతండ్రిగారికి హక్కులేదని నిరూపించుటకు
సీమూఢదుర్యోధనుం డెనఁడు ? నిరంకుశ ప్రతాపవ్రతిభాషితేషం
బున దిగ్విజయంబొనర్చి ప్రహరాలనంబునీసిన మాజనకునునంప
రషన్లు మేముకాక యొరులెట్లు రాజ్యాధికారంబుం బూనంగలగు ?

సం—నిరంతరధ్యానవశీకృతపురంజయా ! ధనంజయా !

“చ॥ ప్రతినిధియైధరావలయ ♦ భాగమునదనిభూషణాభరణం

విశధము సేసికీర్తిగాని ♦ విశ్వమునన్నతికైకైగానిభూ

పరియయితాస్వతంత్రముగఁ ♦ బాండుమహింద్రుండురాజ్యమేతనె?

పండితయన్నమాత్రమునఁ ♦ బొరులుమెత్తురె? సమ్మతించుచే? ౨౨

సార్వభౌమఁడె యనుకొందము దానంగల్గులాభమేమి?

ఉ॥ కొందొకకావణంబునఁద ♦ గుల్మడియక్కటకుంటిమామ్రలూ

దండధిరంక, సమీరుంబవి ♦ ధారుని, నశ్వలనుకొవరించిప

ర్వండ్రిగద్రావిమిమ్ములనఁ ♦ బుత్రులఁగాగనినంతమాత్రనే

పాండునిపాలుగోరెనరె? ♦ పండితులీనుడివిన్నవైతుచే? ౨౩.

పోనిండు శ్రేత్రజులకుఁ దమతండ్రి గడనమందు హక్కు-స్వదండు
లేమో ?

శా॥ కానంగామనికేళినున్నమృగముక ♦ ఖండించిపాపాగ్నిలో

నానాచర్యదీనంస్మృతికవదలుచుక ♦ వ్యామోహముకవిఁ చుక

హసప్రస్థముంబూనెమీజనకుండా ♦ వైమీరుజన్మించిపై

పైనారాజ్యమంటున్న నేవిధముగా ♦ నచ్చుకనగంబోనియెక! ౨౪.

నకు—సంజయా !

కం॥ మాజన్మంబులచేతన్

రాజత్సామ్రాజ్యమొంద ♦ రాదంటివి

యోజధృతరాష్ట్రజన్మము

భాజనమయ్యెగురురాజ్య ♦ భారమ్మనకున్ ? ౨౯.

సహ—

ఉ॥ ఏనశిలేకపెద్దవని ♦ యేవురమూరకయున్నకొద్దివ్య

త్యాసపుంబుట్టవూర్వముల ♦ చూటుంగదచ్చిత్వణీకరింపుచున్

గాసునుగవ్వనున్ సమము ♦ గాఁదలపోయుచునసఱిచిమా

కీసునురోసమిచ్చుఘటి ♦ యింపుచునుంటివిమాటిపూటికిన్ ౩౦.

అంతియెకాని “ తీగెలాగిన చొనగదలు ” నన్నసావిత యెఱు
గవుకాబోలు.

గీ॥ అగ్రజుండాటచేతన్ ♦ యాంబికేయుఁ

డవనికధ్యక్షుఁడంటివి ♦ యతనిగన్న

పల్లెరాబిడ్డపట్టికి ♦ భరతరాజ్య

మందుహక్కుఁటుగల్గెనో ♦ యదినచింపు ? ౩౧.

శం—గీ॥ మునిశిఖామణికుద్భవిం ♦ చినకతాన

సఖిలభారతసామ్రాజ్య ♦ మనుభవింపఁ

బాండురాజెంతోధృతరాష్ట్ర) ♦ పతియుసంత

కానిభేదంబులేభంబు ♦ గానరాదు. ౩౨.

ఇకఁ బౌరవరాజ్యలక్ష్మికి వ్యాసభట్టారకుఁడు వాదనఁగా నానా
యనునది విచారించెదము.

ఉ॥ శంతనుపుత్రులిర్వురున్వ ♦ శంతిలేకయెమ్మిదిరాపయన్

తాఁడనవుండులొండ్రు ♦ సంస్మృతిబంధమురోసపీడఁగా

నంతకుముందుసత్యవతి ♦ యందునఁగల్గినవాఁడుగానన

భ్యంతరమేమియున్నదోకొ ♦ వ్యాసుఁడువారసుఁడౌటకన్గో. ౩౩.

చిత్రాంగదచిత్రపీఠ్యుల మరణానంతరము రాజ్యలక్ష్మి సాత్వి
వతేయునందు నెలకొననివో విచిత్రపీఠ్యుని పట్టమహిషియగు
నంబికాయందు రూఢమగు. ఇదియుగాదంటిరేని శంతను సవర
జుండగు బాహ్నికునివశము తప్పక కావలయు. ఎన్నివిధములఁ
బరిశీలించిననుసీధాత్రీభాగమునందు సగభాగముమీకుఁ గల్గినేరదు.

ధర్మ—సంజయా! వారసత్వము నిరూపణముసేయు సవసరమేల?

ఉ॥ మొన్నటిదాఁకరాజ్యభర ♦ ముఖవహియింపఁగలేదేమేముమా
కున్నదియూడలాగుకొన ♦ నోపుదురేయొరులెన్నరేనియుకా?
విన్నఁబకాలునకానగవె ♦ విశ్వము? లీతెలివెందువోయె? మా
కెన్నఁగనశ్యురాజ్యమును ♦ నీయఁగినేటికినూరకుండునో. ౩౪.

అప్పుడే యాచుప్తచతుష్టయముశ్శిష్టఁడైన మాతండ్రిగారిని
నికృష్టగుణగర్భంబులగు పేశలసూక్తులచే సంతుష్టునింజేసి మాకర్థ
రాజ్యంబునీకుండఁజేసిన నీగహనవాసప్రముఖకష్టంబులెల్ల రాకుం
డెడివికదా!

సం—ధర్మపుత్రా! దీనికిందగిన హేతువులేకపోలేదు. కరుణార్పి
హృదయాంచితుండగు నాంబికేయుడగు నిర్వాజభక్తిలంపలుం
డగు తనతమ్మునియందుఁగల యనురాగమును లోకమునకు సూచి
చునిమిత్తమున సర్ధరాజ్య ప్రదానకాలమా దూరకుండిరి. ఇది
గుయోధనాదుల కంతరంగముల నిష్టములేకుండుట జగద్విజితంబు.
లేకున్న ద్యూతం బేలపొసఁగును? త్రయోదశాబ్దములు రాజ్యపద
భ్రష్టత్వంబేల కలుగును?

ధర్మ—సంజయా! ద్యూతముపొసఁగుటకును, బదుమూఁడేడులురాజ్య
సప్తంబునకు సంబంధమేమి!

సం—సంబంధమా! ఇదిగోవినుము.

మ॥ ఎదుముఠాదండముభుక్తిమై నపదపం ♦ బోలెట్టువ కుట్రవనో ?
 యదిమున్నెంచియకాదజూదమునవా ♦ రావండుముంబెట్టిసం
 పదసర్వంబునుగొల్లగొట్టెరదమీ ♦ వాల్లెరుహంబుక
 తుదిరాజ్యమ్మునగమ్మునిట్లుడుగంగా ♦ దోతంచునేధర్మహా !

భీము—(కోపమున) ఓహూ కుట్రలవ్యాపారి పాదేగులారా !

శా॥ ఎట్లెట్టూ ! పుముమోసపుచ్చుటకునై ♦ యాపన్నిగంబున్ని లే ?
 పుట్టంధుండునుబ్రులంగలసేనే ? ♦ పోగాలముఖావచ్చేనే ?
 చుట్టాల్లెరుగుండెబాదుకొనుచుకా ♦ శోకించుచుంజూడంగా
 మట్టాడించెద, గోటమీతెద, గురు ♦ త్రూపాలునింగమ్ములకా.

(గదను ముద్దాడుచు)

చ॥ చిర కాలంబుపవాసముల్ నలుపుచుం ♦ ష్టింబియున్నా
 కరముంబట్టినదాదిగానికనునీ ♦ కా! యట్టిబోరాములుకా
 మరలకారావిడెనమ్ముమింతటకురు ♦ త్రూపాలునింగమ్ము
 గరరంగంబుననెవ్వరడ్డిననునీ ♦ కైయోగదాదంపమా ! 36

చ॥ అదుగినగనప్తసాగరన ♦ మంచితథారుణ కంకశక్రముల
 విద్రుచుచువైరిమస్తమన ♦ లీలగడొల్లిపడకాశతాగమూల
 చిద్రుపలుగాపేళంకమయి ♦ చెప్పినట్లుగరానిమోచిము
 దదుగినదనుతిసేననిమొ ♦ నకాపహరితుహరితర, గాదెదన.

సహ—అన్నా ! పవమాననందనా ! మనకడగిగ్గిల్లు మూలకార
 యుండును, మాయామూలరహస్యలంఘించుచున్నైను సోమిల్లు
 యుక్కడంచినగాని కార్యంబు చుక్కచదవ.

భీము—లేమ్ముడా! సోబలుని బక్కడంచినంతనే పుష్కపింసంగుసను
 కొంటివా?

చ॥ భీకరమైసఖడ్గమయి ♦ బ్రేవులుచ్రీసిపడిస్సివ్రసేళో
 కాకులగంకులధగనుల ♦ నాజుబలంబులుగూలమాంసపం

కాకలితంబులై, తిలుచు ♦ తై, నులి వెచ్చసి నెత్తులందులూ
 కూకునబర్వజూడకను ♦ యోధనుడూరక సంధిసేయునే? 35-
 సం—భీమసేనా! పోటుమానిసులు మాటలచే నోటమించుదరుసు
 మా! కొరవెబలంబు పరాక్రమశూన్యంబని తలంతువు కాణోలు.

మ॥ శరవిద్యాగురుభీష్మసూర్యజక్రపా ♦ శ్వత్థామభూరీశ్రవః
 కురురాడ్వాహ్నికనామదత్తదిలిజ ♦ త్నోణీశనూజాత్మజో
 త్కరభీమంబయి, భీమశౌర్యపటుయో ♦ ధవ్రాతసంక్షేప్తఘో
 కురురాడ్వాహినినీడు వారేనిఖిల ♦ త్నోణీశచూడామణుల్. 36

ఆర్జు—సంజయా! హనుమంతునిముందు కుప్పిగంతులా? గాండ్వధను
 స్సాహాయ్యనిర్మథతారుండసగు నాముంచటనా మీవాహినిన్రతా
 పంబు?

సీ॥ ఒక్కండనేకదా ♦ యుత్తరగోగ్రహ
 ణమునాడువీరిన ♦ ణంచినాడ
 ఒక్కండనేకదా ♦ యుగ్రారులనివార
 కవచులబాణాగ్ని ♦ గాల్చినాడ
 ఒక్కండనేకదా ♦ హుతవహుచేత్థిఖం
 డవముదహింసనొ ♦ సర్చినాడ
 ఒక్కండనేకదా ♦ యుద్ధటగంధర్వ
 విసరంబులనుగని ♦ మసంగినాడ

గీ॥ కొరపులశక్తి నే నెఱుం ♦ గనిదికాదు
 బ్రతుకుపైనాశగలదేని ♦ రణముమాని
 వాండవాగ్రజుపాదముల్ ♦ పట్టుమనుము
 పట్టుకున్నమిమ్ములగోతః ♦ బెట్టుననుము. 37

సం—విక్రమోపార్జునా! యర్జునా! నుయోధనునితో నేకాంతంబు
 ననుంఠిన చాభేయునివార్తము లాకరింపుము.

“గీ॥ ద్రోణధన్వన్తునికైగిత ♦ ప్రాణుడేయఁ
జాలియుండియుఁబుత్రవా ♦ తస్యల్యమూని
విరటుగోగ్రహణంబున ♦ విడచిరంజె
మోహనాశ్రయంబువారల ♦ ముందఁజెలత ? రః

ఇంతమాత్రమునకే నీవీరంబునకు లోనైనారని గోర్వోస్పృహయింప
కాకుము.

మ॥ భుజయుద్ధంబుననాకులోఁగిశరణం ♦ బుగన్నయంపుందచే
ద్యజయింపంబడినట్టినిన్రణమునం ♦ దాహ్మింకేనాకుల
జ్జననించెంగదపిమ్మటాడతనముకా ♦ సంప్రాప్తమయ్యెకొనిరే
“నిజమాడంగనునిష్ఠురంబ”నటనం ♦ దేహంబయోవాసవీ ! ఈ
ఉత్తర గోగ్రహణంబునాడె పరలోక ప్రాప్తుని నేలచేయలేడు
దువో.

ఉ॥ శ్రీహరిముందటకొరణము ♦ చేయుతలంపున బేడి ననని
న్నాహవమందునన్నిడచి ♦ యంపితిసంతియెయోధాసంజయూ !
మోహనబాణమెంతమతి ♦ ముక్కుడిపాశుపతాస్త్రమొత్తర
మృహహతిఁజేతునివ్వుడర ♦ గాస్త్రమహాగ్నికినింధసంబుగాకా. రః
గీ॥ సర్వజగములఁబొలియింప ♦ శక్తిగల్గు
శక్తిగలదింకనీవెట్లు ♦ చాకయుండఁ
గాచుకొనెదవోపార్థ! నా ♦ కాలప్యవ
మెచుటశింధనిమోయింప ♦ నవ్వోకోపు ? రః

అర్జు—సంజయా! కర్ణుడెంతపారుష శాలియయ్యెను. కాలమాసన్న
మయ్యెను. ఇదిగో!విచుము. గాండీవధనుర్జ్వానల్లిటంకారనివిడని
స్థోమనీరంద్రంబైరోదనీకుహరంబు బీటలువాటఁ, గౌరవచమూపతి
యుల్లంబుదల్లడిల్ల, సుయోధన సార్వభౌముడు గగ్గోలువడ, వృష
సేనకుమారుడుబిట్టేడ్వ, సవ్యసాచినామంబు సార్థక ముపడ, నల్లడ
లనుండి పుంభానుపుంఖంబులై కంకపత్రంబులు వపువుంమాట్లునే

యఁ, జేయనేరక కర్ణుండుడిల్లవడఁ, గౌరవవాహిని పుల్లవడఁ,
బౌండవనేనా పోతాపంబుచల్లవడ నొక్కనిశితాంబకంబునఁ గలు
క్కున నతనిశిరఃకర్తనం బాచరించి చావడిధర్మజుల హృదయ
తాపబుడిర్చి సఫలీకృత ప్రతిజ్ఞుండనయ్యెద.

సం—ప్రతిజ్ఞలకేమి? యెన్నియై నఁ జేయవచ్చును. వానిని నెఱవే
ర్చుట దుస్సాధముకదా.

అర్జు—అట్లయినచో నిట్టిదుష్టసందేశముఁ గొనివచ్చిననిన్న ముందుశి
క్షించి పదంపడి నాశపథము నెఱవేర్చుకొనియెద.

సహ—(ఎడసాచ్చి) అన్నయ్యా! శాంతింపుము. దూతుడవధ్యుడని
మీరెఱుంగనిదియూ

నకు—సంజయః! యీవ్యర్థపురాణముల కేమిగాని, తుదకుమీరాజు
గారు మాభాగమునుగుఱించి యేమన్నారు?

సం—ఇట్లని నాతోఁజెప్పిరి.

“చ॥ ఒకనిక్కిదండ్రధర్ముడఁ ; ను ♦ అొక్కనికిరిబితగాలివేల్పు; వే
అొకనికినయ్యవజ్రధరుఁ ♦ డొండొకతోడునకబ్బలానుర
ప్రకరభిషక్కు ; లంచెఱిగి ♦ పాలెటలిచ్చెదఁబట్టుమంచుబొ
రికినడుముల్ బిగించినస ♦ రే ; చెయిచాపుచువేడినకాసరే. ౪౬
గీ॥ నమ్ముమాత్రాణియేచాలు ♦ మిమ్ముఁగూల్పఁ
గర్జుడేచాలునర్జును ♦ గసిమసంగ
నేలభయమాదిభాగంబు ♦ నీయవలయు ?
వాడిములుమోపినంతైన ♦ వసుధనీయం.

౪౭

ఇకమమ్ము. గొల్చియుందుమంటిరేని.

మ॥ భరణంబిచ్చెదఁగోరినంతకరుణః ♦ భావంబునకాసప్తసా
గర కాంచీపరివేష్ణితంబయినభూ ♦ ఖండంబుపాలించుభూ.

వరమూర్ధన్యనిసన్నగొల్పెడియభి ♦ సాయములేదేమి
దొరలంగూడిరణంగణంబునకున్ ♦ హృదయమున నిలిచి
సత్తత్వయోచితం బొకటిసెప్పెదనాకర్ణిపునునుము.

గీ॥ రాచబిడ్డండుపరులజే ♦ సాచియడిగి
బ్రతుకదలపోయువాడొక్కొ ♦ వసుగమిగన
దొమ్మిసమరమ్మునల్పిరా ♦ జ్యమ్ముపొగటె
నుసురువిడనాడులేక్షత్రి ♦ యోచితమ్ము. ర్శ

భీము— (కోపమున) ఓరి కురుకులపాంసనా ! సంగ్రహిస్త కారచూజ్యా
సాదితగర్వాంధా ! పుట్టిననాటంగోలె రాచబిడ్డ లాచరింపవలసిన
కార్యములుచేయు మాకే నీతులుపదేశింప సెందితినిగా. నన్న
ధర్మనందనా ! యాలస్యమేల.

చం॥ సెలవిడిపంపుమియెడను ♦ బాదలుపందలు సేతుమాన్తరక
గలసికిగాలుద్రవ్వరిపుం ♦ గాంచినసైచునెరాచబిడ్డండు
విలయమహూగ్రకీలినమ ♦ భీకరదుస్సహబాణపక్షిచే
గలగుడుచేతుంగారపులు ♦ గందరగోళముబొందికుండగక. ౫౦
సంజయా ! దీనినాకణింపుము.

శా॥ మేమోవారలొయతెకాకయిదభూ ♦ మిక్కిలెండుపక్షిగులుకు
జామైనకొనిలువంగబోవువిలస ♦ త్వంగ్రామరంగవళి
భీమామోఘశిలీముఖాభి రిపుదో ♦ ద్వీర్యంబు సైరించుచుక
మేమేచత్తుమొచంపనేర్తుమొ తుదిక ♦ మేలొనొకొనొనొకో॥ ౫౧.

అర్జు—సంజయా ! మాటిమాటికి మాకినుక నేల రెట్టిచెదవు?

గీ॥ చెప్పినన్నాళ్ళుమేమింక ♦ జెప్పవోకిము
సంధిమాటలుమీరాజ ♦ చంద్రుతోడ
నెవరుబలశాలులోవారె ♦ యవనినేల
హక్కుగలవారురాజుల ♦ యందువినుము. ౫౨

అదియునుంగాక గాంధీవము తెక్కలువచ్చిన చందముననున్నది.
బాణంబులు తమంతామే తూణీరంబులు వెల్పడి వచ్చు చున్నవి.
రణము తప్పకసంభవించునని మీరాజుగారితోఁ బల్కుము. ఇరు
వాఁగుల బలాబలంబుల సమరావనినే పరీక్షింపకొందు మనుము.
సహ—సంజయా! రణము రణమని మమ్మేల యుసికొల్పునువు? రణ
మునకు జడియువారమా?

మ॥ పదుమూడేండ్లు ప్రతిజ్ఞచేతవివినా ♦ వాసంబునజ్ఞాతముకొ
దుదముట్టించుటెకానిమాదయినను ♦ తుకొవారికర్పింపగా
నదినాఁడెసొగరింపఁగలయనినా ♦ మా? కానమాభాగముకొ
బదుమూడేండ్లనుండి మిచ్చినయెడకొ ♦ రాజీయగుకొ సంజయా.

ఇందుకు మీభూవుం డొకంబడఁజేని

గీ॥ భగ్గుభగ్గునమాడుదు ♦ ర్వారమైన

ద్రుపదసూతికోకాసలం ♦ బవనయితు

మయ్యరిపుసృపాలసతిబా ♦ ష్పంబునమిటి

చేతఁజూతుమెవ్వారేమి ♦ చేయఁగలరా! ౪౪,

ధర్మ—తమ్ములారా! దుర్యోధనుని దుర్భాషలకు మీరింత కటకటం
బడవలయునా? సంజయా? మేమెంతకాలంబు సంఘకై ప్రియ
త్వింతుమొ యంతకాలంబు మీనుయోధుఁడెట్టి ప్రల్లదంబులనే
యాశుచుండును, గావున

చ॥ హరియరదంబుఁదోలఁదల ♦ యందును లేందరిటమొప్పను

నిరముగగాంధీవఁబడమ ♦ చేతనుగ్రాలననుష్ఠింతుగీ

కరముగదేనదత్త మొడి ♦ కంబుగనొర్తుచుగ్రీడినచ్చుమా

కరువనిఫట్టితఁసనుచుఁ ♦ గౌరవనాథుసభకొ వచింపుమా. ౪౫

సహ—“జగదరా! మాతాతాగారితో నామాటగా నిట్లునుము.

గీ॥ కినుకయననెట్టిదోయెఱుం ♦ గనివహాత్ముఁ

పైసమాధర్మమొనుకొ ♦ షాసలంబు

వృద్ధి నేముటపాడియే ♦ యెట్లులైన

మామపాలిచ్చియుద్ధంబు ♦ మాన్యుమనుము".

24

సం—మహాత్మా పాండివాగ్రజా! యజ్ఞశత్రువును నామముగఁగొనిన మీరే యొగులయెడ నిట్లుకుసతులగుట ధర్మమా! కాన.

ఉ॥ కోపముమానుమయ్య, యిటు ♦ కోల్తలనేయదలంపకయ్య, ని
ష్వాపులుమీరొ, నాకొ, బుధ ♦ పర్ణమంబుగను, సత్కుసూతికై
యీషనిసేయకయ్య, తమ ♦ రేగితరాజ్యమువీక్షింకానరే
లోపముగల్గదయ్య, పది ♦ లోబనొకండుగునిం తుగన్మోహి.

25

ధర్మ—ఓయీ! యీవాచవిగాని మాటలనేమిప్రయోజనము. నీవిదే
కర్మఫలంబునకుండుము.

సం—తుదకు నాకేమి సలవిచ్చితి?

ధర్మ—మీ మా నిష్ఠతాభిప్రాయముల మీకేమి, పట్టుల వాసుడే
వుని మూలంబుగఁ జెలియఁజేసెదమనుము. సుజ్ఞాను సద్వర్తకు
కడ నేక్రియసతికంపవలెనో యట్లుచేరించి యెల్లద సేసితిమనుము.

సం—చిత్తము.

(నిష్క్రమణము.)

రంగము ; హస్తినాపురి.

శ్రీకృష్ణ రాయబారము

(పార్థుడు ప్రవేశించును.)

కర్ణ—(స్వగతము) పాండవులకడనుండి రాయబారియై కృష్ణునిను కరి నగరమునకు వచ్చెననియు, నిప్పుడే యొడ్డోలగంబు జరుగనైయు న్నదనియు, నేనటనుండుట యవసరంబనియు, నున్నవాడ నున్నట్లు తావలసినదనియు సుయోధనచక్రవర్తి నాకుగలబారు పుట్టెననెను. ఏమి రారాజునకు నాయందుగల పుత్రప్రేమ. ఇటురమ్మనుటకు ద్రోణభీష్ములు పాండవపక్షపాతులని తలచెడిగాఁజూలు. ఇదియే యను యుండనోపు.

గీ॥ శైశవమునుండిన మముగా ♦ సాకినాడు
కొరవులఁ బాండవులనిండు ♦ కరుణతోడ
నందుఁగొరవుల్ రాజ్యంబు ♦ సనుభవింపఁ
పాండవుల లేకఁబూచియె ♦ ట్లుండఁగలరె? ౫౮

అదియునుంగాక.

గీ॥ తండ్రిలేనిదిక్ష్మలటాచుం ♦ దలచిపాండ
వులనొకింతయెక్కువగున ♦ ర్మిలినిజూచి
నట్టుసోచగట్టుచున్నది ♦ యందుచేతఁ
దాతపాండవపక్షపా ♦ తమ్మువాడు. ౫౯

ఇతఁ, శరగురుండగుద్రోణాచార్యు మాటయుంటిమా!

గీ॥ రాజ్యమహిమాతిశయముచే ♦ రాజరాజు
శ్రద్ధమైగురుశ్రోమి ♦ నల్పలేదు
గొంతికోమకులుభక్తచే ♦ గొల్చుకతన
గురుండువారలపక్షము ♦ తిరుగఁజూచ్చె. ౬౦

ఎవరెట్లుండిననేమి ? అఖండకోదండ పాండిత్యలవితభార్గవరాముం డును, సీశ్వరవర ప్రసాదజన్ముండును, పీనవత్సంబును, వృషస్కుం

ధుండును, సభిమానధనియు, నాబాల్యవ్రహ్మమాన సుకృత్యధనసమ
పాతియు, నర్జునద్యేపియు, శుద్ధధారియునగు, మా యశ్వత్థామ
గలండుగదా ? ఇతడుమాత్రమేల ? యశ్వత్థామ సుకృత్యధన
ర్యసతుండు కొదండపాణియై, చైతన్య బాసటయై సుకృత్యధన
నెవరు కొల్లలజేయ సమకట్టుదురు ? నేనిదేహియై కొలువున నున్న
రారాజునకు హితోపదేశము చేయవలయు (ముందుకునడిచి)
మాయలమారి కృష్ణుడేమిపన్నునో ? ఇతడు శైశవమునుండియు
నిద్రజాలియే. అయినను నియిద్రజాలిబాలు నాముంగల
సాగిరావులే ? (నిష్క్రమించును.)

కృష్ణుడు:—కొరవసభ.

కృష్ణ—(లేచి) పృథావుత్రసంధికార్య విధానశాస్త్రేయా ! పృష్ఠా !
దేనకీసందనా !

శా॥ సంధింపంజనుడెంచినావటమహా ♦ సంతోషమేనుద్యోగి
సంధిప్రక్రమయోగమావిదురుతో ♦ నా ? గొంతునా ? సకే
బంధుత్వంబునకొప్పుధర్మమిదనీ ♦ బాంధవ్యమున్నమిగిలె
హంధుండానినుబిల్చుమాపునతిమ్మ ♦ ప్లాన్నులదేవద్యోగి ?

గీ॥ ఎవనితోసంధికార్యంబు ♦ నీవునడ

భవ్యమనివచ్చినాడాయు ♦ న్నానియె

గుడిచికూర్చుండిసంధిమా ♦ టమనెచ్చ

నంతియేకానియీతి ♦ నాచరింపె?

౬౨

ఉ॥ పొంతునచేయగఁదలపు ♦ పట్టినమానరపాలునిగట్టిక

భ్యంతరమేమిసెప్పకయె ♦ నచ్చిభజించియంతరహస్యని

శ్చింతమెయిక్రబసంగములు ♦ చేయుటయొప్పునుగానియీక్రియ

గ్రంథలవారియిండ్లకడ ♦ కైకొనబోలునెభాజనాదులుకా ? ౬౩

దీనిబట్టిచూడ నీవు సంధి చేయుతలంపున నచ్చితివో జేయుదుగూహ
చే నచ్చితివో జగద్విదితంబుకాకమానదు.

కృష్ణ—కర్ణా ! నుయోధనకరుణాకటాక్ష. ప్రసారవిసర స్రవత్తాంగ
రాజ్యసామ్రాజ్యధురంధర !

గీ॥ బంధువర్గంబుఁజూచుట ♦ సంధిసేత

రెండుకార్యముల్ నేఁబొన ♦ రింపపచ్చి

యందు మొదటికార్యముతీఱ ♦ నవలఁజేయఁ

గడఁగుచుంటిని రెండవ ♦ కార్యమిపుడు.

౬౪

ఇదియునుంగాక.

గీ॥ ఎట్టివాఁడైనఁబగతుని ♦ యింటవిందు

నారగిందుటమేలొనె ? ♦ యంగరాజ !

కానమిమ్ముమీనరపాలుఁ, ♦ గాదటంచు

వినురునన్నంబుఁగుశిచితి ♦ విందునగుచు.

౬౫

మీరు నాకుం బగతురగుట యెట్లందువేము. పంచపాండవులు
నాకుఁ బంచప్రాణంబులు. మీరు రోయన సర్వవేళల వారికి నల్లు
చుందురు.

ధృత—అల్లుఁడా ! దేవకీనందనా ! దీనికినింత యుపోద్ఘాతమేల? పాం
డవసందేశము నీవల్ల వినంగ నామనంబు గుతూహలపడుచున్నది.
కాన సరిధివిషయప్రసంగమున కుపకర్షింపు.

కృష్ణ—మామా ! గాంధారీమనోవల్లభా ! తద్విషయమై మాటలా
చుచుంటి సావధానుండవై వినుము.

మ॥ కులవృద్ధుల్, గురు, లాప్తబంధువులతోఁ ♦ గొల్తున్ననీముంగలక

గలగూవుకొవెలిపుచ్చి మీరలెదిల్లా ♦ ఘ్యంబందురోతద్విధి

మెలగన్నేర్తుమటంచుఁబాండవులున ♦ స్త్రీయొద్దకంపింపఁగా

గులపుంకైకొనివచ్చినాడనిటకుకొ ♦ తాంతునగిదీప్థవా !

మఱియు.

గీ॥వంశమా ! నిష్కళంకసం ♦ భావ్యమైన

చంద్రవంశంబు ; జనకుడో ! ♦ సార్వభౌముఁ

జావిచిత్రసౌఖ్యము, కన్న ♦ యతఃసా ! విశ్వ
పాలనంపూజ్యుడైనదైవ ♦ పాలనానా.

కం॥ తమ్ములదీక్షలనొక్కవి

ధమ్ముననీదీక్షలనొక ♦ దాంఠిసాంక

సమ్మతిజెందునెలొక ? మి

హమ్ముంబరముంగలుగునె ? ♦ యశముంగలదె ? ౬౮

ధృత—కృష్ణా ! సద్గుణపరిణా !

ఉ॥ అంధుడనొటచేతనన ♦ మన్మథుడనైతిని, బాంధవచూపుపూ
దృంధుడవీవువచ్చినుఖ ♦ దాబనిచెప్పదు నూట వారికి
సంధియొనర్తునన్నవిన ♦ జాలకయుండునె ? నిష్కలకృత
బంధురుడైనయోధుడు ♦ ప్రియకృతులనూనడచుయో,
ఇది యిటులుండ.

గీ॥ అందఱునుగూడినన్నుని ♦ హాసకమున

గోరికూర్పుండలెట్టిని ♦ గూరుచుంటి

గానిసామర్థ్యమినుమంత ♦ గల్గిగాదు

గ్రుడ్డిమాటలనెవరుచే ♦ కొందుకయ్య ?

అయినను.

ఉ॥ బిడ్డలు, పాండవేయులు, గ ♦ భీమసమృతులు, నాకునెన్నఁ
యడ్డములాడనట్టినుగు ♦ చూపుదులాసమయలొనిచ్చి
హాస్యముజేరిసాఖ్యముగ ♦ నుండియె మాపుబల్కడం ? గృష్ణ ! నా
బిడ్డలుపొండఁగాఁదగని ♦ పీడలనొరిగినానొంబునకా. 20

కృష్ణ—మామా ! విచారపడకుము. ఎట్టిపాండిత్యం బెల్లెద్యమను
భవింపకతీతుడు. ఔనానుగ్రహముచే నరణ్యవాసాది కష్టంబుల
నెల్లఁదాటి యుపశాన్తవృత్తరంబున నభిమన్యు వివాహంబుఁజొనఁగించి
సుమాభిముఖున నున్నవారు.

ధృత—కృష్ణా! విన మనము తత్తరపశుచున్నది.

ఉ॥ పాండవులెట్లుమావలస ♦ వర్తిలనుండిన, యంతమీద నె
ట్లుండెనొవారిబుధుల ♦ యూహలుక్రోధముగల్గువాడుభీ
ముండు, సుయోధనాదులను ♦ మోరకులంచుదలంపకుండునే
మొండిసిగండితమ్ముడును ♦ బోరునుబెంపదలంపకుండులే? 22
చెల్లెలిబన్నమును సీగదలంచిన శిఖిగడి ధృష్టన్యములు నేయు
వోసి యగ్నిఁ బ్రజ్వరిల్లఁజేసెన్లు భీముఁకోపాగ్ని నిబ్బడినేయకుం
దులే ?

కృష్ణ—మామా ! ధృతహస్తి సార్వభౌమా !

ఉ॥ తమ్ముడువోయినంతటనె ♦ తమ్మునిచ్చిల్లఁజేరదేసిమో
దమ్మున నెల్లవిద్యలను ♦ దజ్జలఁజేసెకృతారసమ్ముఁజ్ఞఁ
తమ్ముచునేటిహాతదరి ♦ జేర్పఁగ నెంచియునింతలోగ్ని
తమ్మునుద్రోసిపుచ్చి కల ♦ కాలముపేదలఁజేయ నెంచితే! 23
ఇదిగో! నాచెప్పఁబోవు వాక్యములు ధర్మబానిసిగా భావింపుము.

“చ॥ కపిపునఁగన్న బిడ్డలను ♦ గామముఁబంచితపితౄహాత నె
క్కుడుకరుఁలనంబునను ♦ గోర్కెల్ల నంగిలెవయ్యయిష్టజ్ఞి
లెవ్వలఁగఁగొట్టమేమటకు ♦ వీరకృనువారము? నిల్వనీదలే
కడలుచునుండఁబడమన ♦ సాయెనె? కుంతికుమారులందఱికి.”

ఉ॥ లయ్యనగమ్ముగోరికలు ♦ రచ్చుచునులొను వాగుచెన్నఁచే
దియ్యనిమాటలకొనుతుల ♦ తిక్కవచ్చిమముందలంచియీ
కయ్యముమాన్ది మాకోనఁగఁ ♦ గాఁదగువానిని నెల్లనిచ్చిమీ
నెయ్యములొక్కముంబుడమి ♦ నెల్లవడంబులుమేల భరియనఁక.

చ॥ మునమునసర్వభూవలమన ♦ ముంభంజవేతనమ్మి ద్రోచి నం
వదలముఁబెంపొన్ననల ♦ భాకృలు, పూర్వకారాధనాయకుల
తుదికొకగిన్నెనైవదలం ♦ తోగొనఁబోయిర? కానన్దిక్కలక
ద్రుదికనాల్గునాల్లెళమ ♦ భావమాకోగిగురుఁబోవచ్చునో. 24

ఉ॥ ఎంతలుపుట్టె; ద్రోవదిప ♦ యింబడికట్టినపుట్టమూడ్చియం
తంతలునేసినంగినక ♦ సందకయందనుకొన్నదీతిర
వ్వంతయుఁదప్పకుండసమ ♦ యాబ్జములన్నియుఁ దీర్చినచ్చిమా
వంతునుగోరనింతవల ♦ వంతనుబొందఁగ నేలభూవరా? 22-

శాంతనవా! భారద్వాజా! గౌతమా! విడురా! మీరెల్లరు విష
ధర్మజుఁడు చెప్పమనిన వాక్యములు వినుఁడు.

ఉ॥ మీరునుమీరుగూడి యిది ♦ మేలగుకార్యముచేయుమన్నచో
మారువచింపకుండఁగను ♦ మాశిరసాపహియింతుమయ్య నె
య్యారులుచెప్పనేమిటికి? ♦ సంతయుమీఁపయిఁజెట్టినాఁడ నీ
భారము నేను బున్నియమొ, ♦ పాపమొ,మీరలెయుంజిరంతకు? ”
ధృత—కృష్ణా సరే యిందు నీయభిప్రాయమేమి ?

కృష్ణ— మామా! నాయభిప్రాయమా ! చెప్పచుంటిని. వినుము.

ఉ॥ మోరకుత్తననీసుతుల ♦ పోకల్లుపోవకనీవుకూడ, మీ
వారగుపాండవేయులకు ♦ భాగముపంచియొసంగిరాజునై
పేరుప్రతిష్ఠనిల్పుకొను ♦ పెద్దపుగావున, లేదయేని నీ
కొరవంతెసంక్షయము ♦ గల్గును, గల్గుచుదుర్యశంబొగి. 23
నీతమ్మునియందుఁగల ప్రేమచేనైనఁ దులువలగు నీతనయులమాటల
విసక తమ్మునిబిడ్డలకొక దారిం జూపుము.

కర్ణ—(దిగ్గునలేచి)

ఉ॥ అడ్డముచెప్పచుంటిని ♦ యాగ్రహమూసకువాసుదేవ! పైఁ
బిడ్డదినంధికార్యము, సోబానమిచుముసంధిచేసి, మా
తోడ్డనమాన్తరించుచుడు ♦ రూహలఁజెంచకు మొత్తమొత్తఁగా
బిడ్డలనడ్డమేస్తుకొని ♦ నెల్లవదాఁటెడుమాటలాడుచుకొ. 24

ఉ॥ నాట్యముచేయుటో, పనుల ♦ సంగనిమేవుటో, కాకవల్లవీ
కొట్టధరఁబులాసుటను ♦ కొంటివో, మాధవ! కాదు, కాదు. కా

పట్టములేనిమాటలను ♦ బట్కినిజంబుగసంధిచేయుచు

త్కట్టముకానిసంధిచెడఁ ♦ గామము దూరుటరాచపాడియే ?

కృష్ణ—అతిరథకుమారా ! నిజమువల్కిన దూరుటయెట్లుగు ? తమ

తండ్రిభాగము కోర నీయననుట మోరకుదనముకాదా ?

కర్ణ—తండ్రిభాగమును మిషను నర్ధరాజ్యంబుఁ గోరిన నిచ్చు వారె

వరు ? అయినను క్షత్రియసూనులగువారు యాచ్ఛాన్పత్తికి నెట్లు

లొడంబడిరి ? మఱచితి, మఱచితి.

గీ॥ పట్టెడన్నంబుకొఱకునై ♦ పరువువిడచి

బ్రతుకుచుండెను గొంతిమా ♦ పంచనుండి

యాపుచేనిలోమేయుచు ♦ న్నంతదూడ

తెట్టుగట్టునమేయునో ? ♦ కృష్ణ ! చెప్పును.

౮౨

భీష్మ—భీభీ కర్ణా ! కులముకొలఁది బుద్ధియునుట నీయెడఫలితార్థమగు

చున్నది. కుంతి మీపంచనుండి బ్రతుకుచుండెనా ? ఒడలెఱుం

గక మిడిసిపడుచు వాసుదేవుఁడు నెప్పుందలచినది ముగియకుండ

గనే మధ్య నీయననసరప్రసంగ మేలచేసెదవు ? నోటికివచ్చినట్లేల

ప్రేరేదవు ?

గాంధా—నాయనా ! యంగరాజా ! నీవుకొంచముసేపు శాంతించ

వోయి. గోపాలదేవునియుపన్యాసము కొనముట్టినతరువాత చెప్ప

వలసిన సంగతులుండినఁ జెప్పుదువులె,

ధృత—కృష్ణా ! కర్ణుని యాలాపంబులచేఁ గినియక పాండవులింకేమి

చెప్పిరో నెలవిమ్ము.

కృష్ణ—“గీ॥ వైత్రకంబైనపుడమిసాఁ ♦ బాలొసంగఁ

గొడుకులొడఁబడఁరేనిదా ♦ నుడువఁజేసిఁ

బాలుఁగోరము మాగ్రాస ♦ వాసములకుఁ

జాలు నైదూళ్లనైననొ ♦ సంగు” మనిరి.

౮౩

గాంధా—కుమారా! సుయోధనా! పాండవులయభిప్రాయంబు తెట్టు
జెనోచూడుము. వారికైదూర్భిచ్చిన జాలునట. ఏల చెడె
దవు? పద్మనాభుని యోజనవిని మీతండ్రిచెప్పినట్లు వారికోర్కె
లనొసంగి సంధిసమకూర్చుట నీకును నీవారికిని బరమ లాభము.

కర్ణ—అమ్మా! సుబల భూపాలకతనయా!

శా॥ ఇల్లా? వాకిలియా? దరిదురిలకునెం ♦ తేవచ్చినంజాలదే?
యూర్జైదింటినొసంగుడంచునొకమా ♦ యోపాయముంబన్నిమె
పెల్లంబోవగ సంధియంచు మముడా ♦ మీరీతి యాచింతురే?
కల్లల్ గాక నిజమ్ముగాఁ దనుకు భా ♦ గంబున్న నిట్లందురే?

భీష్ము—రాధేయా! నీకేమివెట్టి? పోరులేనిచోటఁ బోరుఁదెచ్చిపెట్టు
చుంటివే. మొదలునుండియు నీవిట్టియడ్డదిడ్డంబులే చెప్పచుంటివి.
ఇక నిట్టిమాటలువిన్న శమింపజాల.

కర్ణ—తాతా! శమింపక చేయునదేమొ చూచెదను. మాధవా
యింకేమయినఁ జెప్పవలసినచోఁ గొనముట్టఁజెప్పుము.

కృష్ణ—కర్ణా! చెప్పవలసినదంతయు నిదివఱకే చెప్పితిని. సుయో
ధనా! రాజ్యమెల్ల నీయధీనమైయుండుటం జెసి నీతోఁగొన్న సంగ
తులు చెప్పఁదలంచితిని.

ఉ॥ తాతకలండు, మీగురువు ♦ ధర్మవిధిజ్ఞుఁడు, దోషిబుడుం, వి
భ్యాతచరిత్రుఁడౌ కృపుడు ♦ గల్గెనువీరిఁ దిరస్కరించి పృ
భ్యాతపథమ్మునన్నడవఁ ♦ గల్గుదువే? యడుగంటిపోవునీ
నీతియు నీదుపారుషము ♦ నెట్లననీచులనాశ్రయించినకా. ౮౫

సుయో—మహాత్మా! నీసదయహృదయమును మెచ్చికొంటిని గాని
గీ॥ నీచులో, కాకమఱియెట్టి ♦ నీతిపరులొ
నాదుశ్రేయమ్ముగోరుచు ♦ న్నారుకాని

పాండవేయుల సేవలె ♦ వైసిమాలి

యన్నికూడులు గుడిపింప ♦ రయ్యనన్ను

౧౬.

కృష్ణ—ఓయీ ! నృధానల్పజల్ప కల్పితాటోప ! దుర్యోధనభూప

గీ॥ ధర్మసూనునాజ్ఞఁ ♦ దవిలిగట్టంబడి

యురిసిలోనఁగూడు ♦ చున్నయట్టి

భీమమత్తగజము ♦ విడివడ్డచో నెవ్వ

రడ్డుపడెడువార ♦ లవనిలోన ?

౧౭

కర్ణ—కృష్ణా ! యేమంటివి ? ఎవ్వరడ్డుపడెడువారా ?

శా॥ అస్మద్ధోరచలచ్ఛరాసనవిము ♦ క్రామోఘశస్త్రాశ్రిచేఁ

గస్మాంబుయుద్ధరంగముమనః ♦ కంపంబుగల్పింపఁగా

సస్మైరంబుగభీమముఖ్యులను దో ♦ శ్చాతుర్యముంజూపుచున్

భస్మీభూతులఁజేతునెల్లరునువి ♦ భ్రాంతాత్మలైమూర్ఛిలన్. ౧౮

కృష్ణ—ఓయి యతిరథకుమారా ! ఎవరిసంగతి నెవ్వరెఱుంగరు?

చ॥ శమనతనూజుదాంతియును ♦ శాంతియు నెవ్వరెఱుంగకుండిరో

కృమమునుదప్పఁడెన్నఁడును ♦ గట్టిగఁగోపమురాదు వచ్చినన్

శమమునుబొందఁబోదురిపు ♦ జాలమురూపఱకుండనట్టియా

విమతకురంగసింహమును ♦ బిల్వగవచ్చునె? యుద్ధభూమికిన్. ౧౯

కర్ణ—శాంబరీషముఖ విద్యావిమోహితసమస్తరాజప్రశస్తా! గోవికా

కుచాగ్ర నిరంతర వీన్యస్తహస్తా? సంధింపవచ్చినవాఁడ వట్లేల

వందిచందమున వారికథలనే కొండాడుదువు? మేఘెఱుంగని పాండ

వులా? వారిపరాక్రమోపన్యాసములచే భయపడుదుమనుకొంటివా?

●శ్వ—వారి నెఱుంగకేమి? వారినారసముల చుఱుకుందనముకూడ

నెఱుంగుదువు.

మ॥జగదారాధ్యుడు, నందనందనుడు, తా ♦ సంధికి బొనర్పందలం.
చిగదాయొయెడ కేగుదెంచె ! నదిసీ ♦ చిత్తంబునందెంచకి
ట్టిగతికి నోటికివచ్చి నట్లటచి కేరి ♦ డింపంగ యోజింతువే?
నగరే లోకులు? పొందుసేయకితనిక ♦ గాదంచుఁ బంపించినక F0.

కర్ణ—గురువుతా! వచ్చినకార్యమొకటి చేసెడువని మఱియొకటి
యగుటచే నీయనవసర ప్రసంగమేల యంటినిగాని వేఱుకాదు.

కృష్ణ—అచార్యనందనా! యేలమందలించెదవు, తనకుంగల వాచాల
త్వముం జూపనిమ్ము. రారాజునమ్మిన ప్రభువిశ్వాసముగల్గిన బంట్లు
గదా.

కర్ణ—కృష్ణా! యధికప్రసంగముచేయక వచ్చినకార్యముంగూర్చి ము
చ్చటించుము.

కృష్ణ—మామా ! సోమవంశాబ్ధిసోమ.

సీ॥ గంగలోనిదింపఁ ♦ గట్టివైచుటాకండు
పెనుబొములఁగటపిం ♦ చినది రెండు
విషకలితాన్నంబుఁ ♦ జెట్టించినదిమూడు
మునువారణాశికం ♦ వినదినాల్గు
జతుగేహదహనదు ♦ వృష్టభావంజైదు
మాయూదురోదరో ♦ పాయమూర్తు
కొలుపులోనికిరజ ♦ స్వలనుచెచ్చుటయేడు
చీరలనంతనూ ♦ డ్చినదెనిమిది
రాజ్యహరణమ్ముతోమ్మిద ♦ రణ్యవాస
ముఖినిఖిలకష్టములుపది ♦ భూవరేంద్ర!
యిన్నికష్టంబులనుసహి ♦ యించినసంధిఁ
గోరుచుగ్నారుపాడపుల్ ♦ కొట్టకొనకు.

మఱియును.

చ॥ కొడుకులమీఁదిపేనుమునఁ ♦ గూళ్ళయితండనిపించుకొకు నీ
యెడఁగఁడుభక్తితోడఁజరి ♦ యింతురుపాండవు లెప్పుడేరికే
చిడిముడిపాటుమూఁడుకొకొ ♦ చెప్పెడివారలఁజూడఁబోవమీ
చెడుగులమాటలన్వినక ♦ శీఘ్రమెవారలఁజేరదీయుమా. ౯౨
కర్ణ—గోవర్ధనగిరిధరా! రాజనీతిదురంధరా!

ఉ॥ వ్యాసునిధర్మసంశయముఁ ♦ బాపఁగఁజాలినకుంభజన్మగం
గాసుతముఖ్యలీనభను ♦ గల్గఁగవారలముందెయియుప
న్యాసములిచ్చినీతైలివి ♦ నంతయుఁజూపితివింక మమ్ములకా
గాసిలఁజేయనేమిటికిఁ ♦ గమ్మరవీధినిసూదులమ్ముచుకా. ౯౩

భీష్ము—రాధేయా ! వాక్పరుష్యము సఫల్యసములలో నొకటి
యని పెద్దలచే వినియుండలేదా? అన్మదాదులకెల్లఁ బూజనీయుం
డగు గోపాలదేవు నేలతిరస్కరించి మాటాడుదువు?

ద్రోణ—వైచిత్రపీఠ్య సార్వభౌమా!

గీ॥ పరులరాజ్యంబునకునాన ♦ పడుటమంచి
పనియె? యందుఁదమ్మునిబిడ్డ ♦ లనుచుఁదెలిసి
ద్రోహబుద్ధిని విడనాడి ♦ దొరలఁగూడి
పాండవేయులఁబిలిపించి ♦ పాలొసంగు. ౯౪

భీష్ము—కుమారా! అంబికేయా!

గీ॥ మనకువారలకును ♦ మధునైరి పూజ్యుడౌ
యతఁడుచెప్పినట్టు ♦ లాచరింపు
పోరులేనికూడు ♦ బొక్కెండేచాలును
వారిసగముపాలు ♦ వారికిమ్ము. ౯౫

ధృత—(జనాంతికముగా) తండ్రీ! విద్వేషగర్వాంధ కారగ్రీష్ణాదిత్యా!

ఉ॥ అందఱునీవలెకా జనకు ♦ నాజ్ఞనుదాటరటంచునెంచితే
మండు సుయోధనుఁడొరుల ♦ యాజ్ఞనుగీటునఁబుచ్చకున్నె నీ

ముందట చెప్పి చూచెదను ♦ మూర్ఖుడతండువినంగఁబోఁడునా
యందొకదోసమేనిగల ♦ దంచువచింతువె ? నీవెఱుంగవే ?

కర్ణ— (ముందుకువడచి) సరేద్రచంద్రమా!

గీ॥ ఇతరులువచించుమాటల ♦ నెల్లనమ్మి
కొడుకుజేవాట్లుపెట్టఁగాఁ ♦ గడగితయ్య
కొండెముల నెందునమ్ముట ♦ కూడదయ్య
ధర్మవిదుఁడవోమీవంటి ♦ ధాత్రిపునకు.

౯2

మఱియు నాబాల్య మహేంద్రజాలియైన కృష్ణుని యుపన్యాసం
బులువిని సుయోధనచక్రివర్తిపై లోపముల నారోపింతురా ?
కృష్ణా ! పాండవధార్మరాష్ట్ర భేదములకుఁ గారణములు సుయో
ధనుని చెల్వియుమా ? మదోన్మత్తుండయిన భీముని దుండగములు
కావేమి.

చ॥ బలముగలాడనంచొరులఁ ♦ బైకొనిపోరికిఁగాలుద్రవ్వచా
టలఁ జలపట్టితిట్టుచుఁడ ♦ డంబడబాలురతాలరువ్వచుం
దెలియనిమోటమొద్దువలె ♦ దిట్టతనానఁజరిగిపుచుకొముముకొ
సిలుగులఁజెట్టినట్టిరణ ♦ శీలునిభీమునిఁబోవనిత్తుమే ?

౯౩

కృపు—ఓయి రాధేయా! పోరురగుల్కొల్పఁ జేయుచుంటివి.

ఉ॥ చిన్నతనాననెవ్వరెది ♦ సేయరు? చేసినయంతమాత్రనా
యన్నియకార్యముల్ మొరకు ♦ లైపాసరించరటంచునెంతురే?
వన్నెయునన్నగిల్లనిటు ♦ వంటికుయుక్తులఁబన్నిసంధికి
కొన్ననురాజునీవు చెడఁ ♦ గొట్టదలంచుట మిత్రధర్మమే. ౯౪

సుయో—వైశవాచార్యా ! శారద్యతా !

ఉ॥ ఈసభఁగల్గువార లొక ♦ టేగతి నాచెలికొనిమీఁద నే
దోసడిమోప జూతురది ♦ దోసము పున్నె మొ నేనెఱుంగఁదా

నీసకలమ్మత్రవ్వి తల ♦ కెత్తుకొనంగఁ దలంచెనే ? వృథా
యాసముఁ దెచ్చి పెట్టుకొనె ♦ నందఱిలోఁగలరూపుపట్కుఁచుకా.

కర్ణ—మిత్రమా! నీపూరకుండుము. ఆచార్యా యేమంటివి? తెలియక
చిన్నతనముచేఁ జేసియుండవచ్చుననియా!

ఉ॥ నిమ్మకు నీరమెత్తినటు ♦ నిన్నినుపెట్టులు? కచ్చెపుట్టు పూ
ర్వమ్మలమ్మెఱిగిపర ♦ పక్షముబూనఁగలేదె యన్నతోఁ
దమ్మలతోడఁగూడి పలు ♦ దారులనాడెడువేళ భీముఁ డు
గ్రమ్ముగ వీరిఁబట్టుకొని ♦ కష్టముపెట్టఁడె యొక్కపెట్టునకా. ౧౦౧
ఇదికేవలము నైసర్గిక బాల్యచాపల్యముచేత నైన ధర్మజాదులజోలి
కొకప్పుడైన నేలపోవడు ?

దో॥—ఎందుకందువా?

ఉ॥ సూతకులోద్భవుండయిన ♦ చోనిపుడీవు వచించినట్టుగా
నాతఁడు చేయకున్నె ? యిదియకానిదిగాదని యెంచకుండఁగాఁ
బూతకులమ్మనందతఁడు ♦ పుట్టుటరట్టడినేత కెట్లుగాఁ
జేతమునమ్మించును ఏ ♦ శేషమనీషవిభాసియకాటచే. ౧౦౨

కర్ణ—ఆచార్యా ! గుణంబులు కులాచుసరణంబులా ? నిండు పేరోల
గుంబున నోటికివచ్చినట్లేల ప్రేలేదవు?

అశ్వ—ఓరీ రాధాగర్భ భారభూతా ! గురుశాపదగ్ధ కోదండపాండి
త్యా! తిరస్కృతాచార్యా! యేమని ప్రేలితివి? రారాజుంజూచి
యింతవఱకు సహించితి. ఇదిగో చచ్చితివి (అని ఖడ్గమును సా
రించి మీఁదికిమముకును. కృపుఁడు పట్టుకొనును.)

సుయో—దో॥కాయనీ ! నన్నుఁజూచి యింతవఱకు శాంతించితినిం
టివి. ఇప్పుడుకూడ నన్నుఁజూచియే శాంతింపుము. మిత్రమా
యంగరాజా ! శాంతింపుము. మనలోమనమే యిట్లు కలహించు

చున్నఁ బాండవుల జయించుటెట్లు ? మనమందఱ మేకకార్యార్థులముకదా !

ధృత—ఏమి యీకలకలము, నాయనా! యశ్వత్థామ ! కర్ణుడెప్పుడు దురుసువాడేకదా ! యాతనిమాటలకుం గోపమునందక సంధివిషయమైవచ్చిన మాధవు నవలకంపు నుపాయమూలోచింపుము.

అశ్వ—నాచేతనేమగు ? అడుగో కర్ణుడు గలఁడు.

కర్ణ—అయిన నాచేతనే కావలయును. (కృష్ణునికైతిరిగి)

కృష్ణా ! యేమంటివి. దోషములన్నియు మా సుయోధనసార్వభౌముని పనియేనా !

సీ॥ చల్లుపోరాటకై ♦ వెల్లువలోదింపి
పుక్కిలింతలనీట ♦ ముంచిరెవరు?
పండ్లకైచెట్లక్కడ ♦ బంచిరాబిడ్డల
తోడలక్రిందుగాఁ ♦ ద్రోసిరెవరు?
సయ్యాటలన్నియు ♦ గయ్యాటములుచేసి
వీరి వెన్నెముకను ♦ విడిచిరెవరు ?
నిద్రించుతఱి వీరి ♦ నెట్టన పొత్తముల్
గట్టినట్టుగద్రాట ♦ గట్టిరెవరు ?
కౌరవుల పాండవులద్వేష ♦ కారణమ్ము
వాయుపుత్రుడుగాకయె ♦ వ్యాఁడొసెపుమ
యష్టకష్టమ్ములనుబొంది ♦ నంతకాదె
యేము పార్థులతోగల ♦ హించుటెల్ల.

౮౮౮

విదు—నిరంతరదానధర్మసంపాదితయశఃపరిపూర్ణా ! కర్ణా ! వెనుకటిగాథల దృష్టినేల ? సంధివిషయమై కొంచెమూలోచించుము.

సీ॥ తమకురాజ్యాధికారమెం ♦ తవఱకున్న
దోతెలియఁజేయుమంచుగం ♦ తీతనూజు

డగఁజెగా కబురదిని రూఁ డింపవలయు

నిండుకొల్వున మీరెల్ల ఁ రుండియిపుడు. ౧౦౪

కాన నామాటవిని ధర్మజాదులకు నర్థరాజ్యంబు నిచ్చుటో
యైమాళ్ళనిచ్చుటో, తుదకు భాగమేలేదనుటో యేదియో యొక
సంగతి కృష్ణునకుఁ జెప్పియంపుడు.

కర్ణ—మిత్రమా ! దుర్యోధన చక్రివర్తి.

చ॥ హితమునుజెప్పవానివలె ఁ నిచ్చటనుండి రహస్యసంగతుల
జతనముతోడఁ బొండువుల ఁ సఖ్యముసౌఖ్యముఁగోరి తెల్పుచున్
గీతవమనస్కుడయ్యెనికఁ ఁ గీఁజనింపక యుండనేర్చునే?
మతెకరియైనయీవిదురు ఁ మాయ నెఱుంగ సశక్యమేరికిన్. ౧౦౫

విదు—కర్ణా ! యగునగు. నీచెప్పినదంతయునిజమే (ఎకసక్రేముగా)
మనయిద్దరకు భేదముమాత్ర మేమున్నది. నీవనుకూలుండవై
శత్రుత్వంబు నెఱపుచుంటివి. నేను శత్రురూపంబుననుండి యాను
కూల్యము నెఱపుచుంటిని.

కర్ణ—నిజమే ! నీవు రారాజునకుఁజేసిన మేల్మీన్మియని చెప్పఁదరమా !
నీవాక్సహాయమే లేనిచోఁ గారవులకీదశ వాటిల్లక యుండెడిదే ?

ఉ॥ హత్తిన బాఁజిన్నతన ఁ మాదిగఁజెంచెను నాంబికేయుఁడీ
వెత్తునెత్తువేయుచును ఁ నెప్పటికప్పుడె యింటిగుట్టు యా
వత్తును బొండువేయులకుఁ ఁ బంపుచుచుంటివి నీ! కృతఘ్నులన్
గుత్తుకబిగ్గబట్టి తెగ ఁ గోసినఁబాపము గల్గఁబోవునే? ౧౦౬

విదు—కర్ణా ! ఎందులకీయవ్యక్తప్రసంగము నేను కృతఘ్నుడనో
కృతజ్ఞుడనో దోషిణ భీష్ములెఱుంగుదురు. దుర్యోధనుని యభ్యు
దయముగోరి సంధియుచితమని చెప్పచుంటినిగాని నాశమ్ముకొరి
కాదు. యుద్ధమందు జయముభయపక్షములకురాదుకదా ! పోనీ !

చు! తెలియనివయ కలవునున • చేయనుకొండముగెల్పు గల్గినకా-
బగతురచేతగొండలయ • నక వనవారలు సులకుందుకే ?
సుగమెటు సంభవించును ప • సంభరనాధున చేపుబొబ్బలి
మృగదనమట్టుగనది • మూరపుజెల్లుముగాచెసూర్వజా
నుయో—(వరిహాసముగ) వినరండ్రెగారు

గీ! అందు వేదంబులందున • నారితేరి
నట్టి ముగ్ధుక పూజతు • తైనద్రోణ
భీష్మశారద్యతాదులు • పెక్కురుండ
జటిలిషడి నీలివాళ్ళముల్ • చెప్పవేల.

విదు—కొరవేంద్రా! యుక్తాయుక్తంబులు చెలియనివారిలో నీవగ)
గణ్యుడవు. నీయవ్వమునచ్చినట్లు సంపరిపుము, కార్యభాషము
ములకు గర్జించునిల్వ నీకేమిగొడవ? ౧౦౮.

కృష్ణ—మామా! యంబికాపుత్రా! పాండవేయుల కోర్కెలకెల్ల
నొసగుటలో మెనగుటా తెల్పి సెలవిచ్చిన బలివియెద.
కర్ణ—కృష్ణా!

శా! మాభూత్రివ్రహమండలేడె యిపుడకా • మర్యాద దక్కించుతో
నాభాగంబు తెట్టిమూరుమజ్జియకా • మాట్లాడు దప్పటిచో
నేర్పాటికవచియించుభర్తగుతుఁ డిం • లేకాదోకా యెంచ భా
త్రిభాగంబునుబొంద బొండభులరి • టిక హక్కు లేకుండెనో?
సుయో—శావా! వసుదేవనందనా! తెల్పుట కేమున్నది.

మ! కురురాజ్యయినపంపుగా సుతలకుం • గొంప నిహక్కుండెనకా
పరిహరించె యెముచే నెట్లు చా • లికా నేతుకృతాపలం
దరహామిలయమల్ల మామధుజా • పంకైగ నిర్మూలకు సు
క్తిరభావంబును బొందె నొక్కకొకం • చివ్రేని బంచిత్రనే ౧౦౯.
కర్ణ—సత్పత్రి! నామెచ్చు వచ్చు తెలుగున నుడివితిమి.

చం! పొనిగొనినన్న బాకంగుల్లి • ముమ్మలవచ్చినవోర్వలకు
గూతుల నగడవ్రేములు • గాకముగా మెం గాడ్గోనమునకా
వరకులఁబెట్టెమకా రలలు • ద్రాలగల్గొమ్మకు నెట్టుకుకాధరా
వరకులగన్గ పొండవుల • వల్ల భయంబును బొందనోకికా? ౧౧౦
భీష్మ—అగును. నీచే గానిభాగ్యమెక్కడైన గలదా! పరాభగ్నికు
నిధివికదా!

కర్ణ—నిరవరాశిమమనకెఱుంగరు ?
భీష్మ—నావరాశిమము నీ మెలంపటాదు నీగునమైన బావకున్న
కొడ నెఱుంగును.

కర్ణ—ఒక్క బావనన్నయేనా? చిక్కమాలిన యంబికొడ నెఱుం
గును.

ద్రోణ—కర్ణా! పూజ్యుల నేలతిరస్కరించి మాట్లాడుదువు?
కర్ణ—ఉన్నమాటయన్న దనకింతయుడుకేల?

శ్చిత్ర—కుమారా! అంగరాజా?

నీ! పొండ్రెవైదేహది • వసుమతీశరలగెల్పి
యరిగొల్తులనుజేసి • తపనవతికి
బాహుయద్దంబున • బ్రెలుదుమాగధుబ్బడి
నెట్టిమావరుల్ • నిన్నబాగడ
సార్వరాట్టునకును గ • వనకుండలములిచ్చి
యతనిచేబొందితి • వతులశక్తి
కవ్వడిమెగల్గు కని • దీర్గుకొననున్న
భగవంబునునిజేర • బట్టిపు

గీ! రాజరాజుమోహిణి • మైబాగాన
నొసపించుండెడి నీలివచ్చ • కులకుల్ల

పల్కులనుబల్కి చెడఁగొట్ట ♦ వలదుసంధి

యెట్టులైనను బొసగింప ♦ నెంచుమయ్య.

౧౧౧

సుయో—జనకా! నేనిష్టపడకున్న సంగరాజేమిచేయఁగలఁడు?

ఉ॥ చచ్చినఁ జచ్చియుద్ధమున ♦ స్వర్గమునందెడఁగాని ధారుణీ
భృచ్చయమెల్లనవ్వఁజల ♦ మేది సగమ్ము ధరాతలమ్మునే
నిచ్చెదనే? పృథాసుతుల ♦ కిమ్మని మీరలు పెప్పినంతనే
కచ్చియ మానుమంచు నిటఁ ♦ గంజదళాక్షుఁడు వచ్చినంతనే.

ధృత—నాయనా ! సుయోధనా !

ఉ॥ భారతఖండమందు సగ ♦ భాగముచాలక యున్ననీకు నీ
వారికిఁ దక్కుసామెనఁగు ♦ పాండునిసంతతి కింతమాత్రునే
కౌరవరాజ్యలక్ష్మికి నఖండయశంబడుగంట దయ్యయో
వారునుమీరు తోడ్పడిన ♦ వారునుజత్తురు పోరుగల్గినకా. ౧౧౩
సుయో—తండ్రి! క్షత్రియజాతులముకామా? చచ్చెదరన్న మాత్ర
ముననే భయపడి పంచియిత్తుననుకొంటివా?

ధృత—తండ్రి! యట్లుకాదు.

గీ॥ అన్నదమ్ములబిడ్డల ♦ న్యాయముగను

బంచికొనలేకచచ్చిరి ♦ పృథనభూమి

నన్నసడికి నెవ్వారు పా ♦ లొదురయ్య?

యింటికిని జెద్దవాడనా ♦ యేనుగల్గ.

౧౧౪

కాన దుర్యోధః పంకమున బుంగుశువడకుండ నన్నద్ధరింపు.

సుయో—తండ్రి! పలుమాటలేల ! త్రికరణశుద్ధిగాఁ జెప్పఁబోవుపల్కు
లాలింపుము.

మ॥ తరితీవొందక చెప్పుచుంటివినుండి ♦ భాతీశ్వరా మీరలుకా

గరుకావేశముచేతఁ బాలొనఁగుము ♦ న్నకా. మాధవుండగ్గినకా

వెఱపుంజెందను బొండవేయులకు నీ ♦ పృథ్వీతలంబందు భూ
వర! నేనీయను వాడిసూదిమొనమో ♦ పంగలునంతేనియున్.
నందియమేలా! బ్రతికినంతవఱకు రారాజనిపించుకొనియే బ్రతికె
దను.

ధృత—కుమారా! ఇది నీకు శ్రేయస్కరము కాదు. ఇంతభండితో
త్తరము నొసంగకు.

గీ॥ భీముభుజబలమన్నచో ♦ భీతిపుట్టు
నరుని దివ్యాస్త్రమహిమన్న ♦ వెఱపుగల్గు
సాత్యకిఁ దలంచినంతనే ♦ జంకువొడము
మీరు వారును గలియుట ♦ మేలుతనయ. ౧౧౨

సుయో—జనకా! యెల్లప్పుడు వారల వందించుటయు మమునిందిం
చుటయుఁ గాని మనయోధులమాట తలఁపెట్టవు. భీష్మగురుకృ
పాశ్వత్థామకర్ణాద్యతిరథులు లోకంబుల నొక్కపెట్ట నుక్కడగిం
పన చాలుదురు. మఱియు గదాయుద్ధంబున ముల్లోకములయం
దనాకుఁ బ్రతివీరుఁడు గానంబడఁడు. సర్వభూతముల స్తంభింపఁజేయు
నేర్పుగలదు. జలములస్తంభింపఁజేసి వానిపైసైన్యంబుల నడపిం
తు. సర్వదేవతలు మదీయమంత్రాధీనులై నాకు వశులయి మె
లంగుచుండు. ఇందొక్కటియైనఁ గాంతేయులకుంగల్గునే? మీ
రింకఁబ్రసంగింపఁ దలంచినచో నిచటనుండ. నేనెల్లవిధములఁ
బగరఁబొడుతును, గెలుతును గాని పాటొసంగ. (అనిదిగ్గన
లేచి పోవును కర్ణుఁడునిష్క్రమించును)

ధృత—కృష్ణా! ఆపద్బంధా! నన్నేమిచేయుమందువు? చెప్పఁగల
దంతయుఁజెప్పితిని. ఆమూరుఁడు వినకపోయె.

(తెఱ్ఱి లోక)

గీ॥ మొక్కలుండై సుయోధన ♦ భూవగుండు
రవితనయ దుస్ససేన దు ♦ రక్షిత్రమునను

గృష్ణ సర్వలోకైక వ ♦ ర్ధిష్ఠజిష్ఠ

బలిమిష్టైబట్టి బంధింపఁ ♦ గలఁచుచుండె.

౧౧౨

శృత—ఓరీ పాపీ ! జగత్ప్రియ్యానివేసుండగు హృషీ కేశునియెడల నెట్టియకృత్యము చేయనెంచితివి ? నీకు వినాశకాలము సమీపించినది.

గాంధా—అయ్యో ! అయ్యో ! కుమారా నీకుఁగాలమాసన్నమయినది కాఁబోలు. ఇందెవ్వరి మాటవినక యింటికివచ్చిన చుట్టమును గట్టివేయ దలంచితివటరా?

కృష్ణ—రాజదంపతులూగా ! మీకొడుకుచేష్టలవల్ల నాకేమియుభయములేదు. పాండవవాహినింగలుగు జోడులెల్లగు నాయందిమిడి యుండుటంజేసి వారి నెల్లనోర్వఁగలవాఁడే నన్నుబంధింప శక్తుండు. కాని

గీ॥ సంధిసల్పంగఁ దనకు ని ♦ ప్తంబయున్న

సల్పవచ్చును లేనిచో ♦ సమరమునకు

నడవనచ్చు నుగాని యీ ♦ నడుమనిట్టి

చేతలను జేయవచ్చునే ♦ సిగ్గుమాలి?

౧౧౩

పోయినది పోనిమ్ము. ఇఁకనైన నాహితోపదేశమును నాలించి మన భారతీయులెల్లరకు మహిమకారముఁ జేయుఁడు.

సీ॥ కొడుకు కొమ్మలతోడఁ ♦ గొమరారు రాచవా

రలయిండ్ల నేడ్పు బొ ♦ బృలు సెలంగ

ధనధాన్యములతోడ ♦ ననయంబు తులఁదూఁగు

ధారుణీచక్ర మె ♦ డారిగాఁగ

సకలసామ్రాజ్య ని ♦ స్తంద్రవశాహస్తి నా

పట్టణ రాజంబు ♦ పాడువడఁగఁ

గమనీయతరమైన ♦ ఘనకురు ష్టేత్రంబు

బూదెరాసులతోన ♦ బ్రుంగుచుండ

గీ॥ నేల రణమును గొని తెచ్చి ♦ నేలపాడు
చేసి దుర్భర దుష్కిర్తి ♦ చెందెదయ్య?
కొడుకుగాఁడంచు వీనిని ♦ మడియఁజేసి
ప్రజలనందఱ బోవుము ♦ పార్థివేంద్ర

౧౧౯

ధృత—అల్లుడా వానుదేవ! నీవుచెప్పినచోప్పన నడచుట కిష్టపడినను
బుల్లిమోహంబు నన్నంతపనికిఁ జొరనీకున్నది. కనుక యుద్ధము
సంసిద్ధమైనట్టు తోచుచున్నది.

గీ॥ ఇరుఁజెగల వారలకుబంధు ♦ వీవగానఁ
బక్షపాతంబుఁ బూనక ♦ పృథ్వీభూమి
యందునక మధ్య వర్తివై ♦ యన్నిపనులు
న్యాయమార్గంబు చెడకుండ ♦ నడపుమయ్య.

౧౨౦

బలవంతులే విజయులగుదురు.

కృష్ణ—మామా ! నీయిష్టానుసారంబుగనే సంచరించెదను. కాఁగల
దేదియో కాకపోదుగద, సెలవిచ్చి పంపుము. ధర్మజాతులు
నాకై యెదురు చూచుచుందురు. ఇచ్చట సర్వము వారలకు
నివేదింప వలయు.

ధృత—న్యాయయుద్ధముమాత్రము జరిగించి యశస్వివికమ్ము.

కృష్ణ—సెలవుతీసికొని యుష్ణావ్యంబునకుఁ బనివినియెద.

భీష్మ—(జనాంతికముగా) అశ్రితపక్షపాత! యదునందనా! జనార్దనా!

ఉ॥ ఉత్తమభక్తిశ్చై శవము ♦ నుండియు దిక్కనిరీవె రాజ్యసం
పత్తికి “నీటముంచినను ♦ బాలను ముంచిన నీదెభార” మా
పత్తులఁబాఁజుదోలి బుధ ♦ వర్గము సంతస మొందుచుండ మే
నత్తకుమారులక రణము ♦ సంజెటుబోచెదవో ! జగద్గురూ.
మేనల్లుండుకలండు నాబిడ్డలకుం గొదవయేమి యని యెల్లవేళల
మురియుచుండు కుంతీమహాదేవి కోర్కెలందీర్చుము.

కృష్ణ—(జనాంతికముగా) తాతా ! లసద్భక్తి సముపేతా ! ఎల్లరకు
రణమందే యభిలాషయున్నట్టు కాన్పించుచున్నది. కుంతీమహా
దేవియు నింక నొక గడియయైన జోలికూటి కాసి పవద్దని ధర్మ
జునితో ననుమనియె. కాన సమరము తప్పక సంభవించు.

సంభవించినఁ బాండవులకుఁ బరాజయంబు చేకూడుట కలలోని
వార్త.

శా॥ కర్మారంభమునకా ఫలాఫల విభిఁ ♦ గంబెట్లుప్రాప్తించినకా
దుర్మార్గాంచిత వక్రవర్తనులకెం ♦ దుకాగీడు చేకూడు హృ
న్మైర్మల్యంబు గలట్టివారికిఁ దుదికా ♦ వాటిల్లు సౌఖ్యోన్నతుల్
“ధర్మోవర్ధతి వర్ధతే” యనెను స ♦ ద్వాక్యంబులాలింపమే? ౧౨ ॥
ఇంక నేఁ బాండవుల కడకుంజనెద.

భీష్మ—చిత్తము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

కురుక్షేత్ర సంగ్రామము.

ద్వి తీయాంశము.

రంగము.—యుద్ధభూమి.

[వృద్ధకంచకి (పవేశము),]

వృ, కం—(స్వగతము; నిట్టూర్పు పుచ్చి)

గీ॥ అన్నదమ్ముల సౌహృద ♦ మంతరించె
సంధి చేయక ధృతరాష్ట్ర ♦ చక్రవర్తి
పోరుసల్పంగ నీకొనె ♦ బుడమిసీతఁ
డుట్టిగట్టుక యూరేగు ♦ చుండునేమొ! ౧.

రాజ్యలోభ మెంత యకార్యములఁ జేయించుచుండును! పాండవులు పాపము పదుమూడేడు లడవుల నెడ తెగక యిడుమలఁ గుడిచి కుడిచి కట్టకడ కెట్టులోగట్టెక్కి తమతండ్రిభాగమైన నిండు గఁగోరక పొట్టుకుఁ బట్టెడన్నంబుకొఱకునై నైదుగురికి నైమాళ్ళన డిగిరఁట. రాజరాజెంతచెట్టయోకాని యవికూడనీయక పినతండ్రికి భాగమే లేదన్నాడఁట (విచారించి) సత్యవతీవ్యాసుల యుద్దేశము కూడ నిట్టులున్నట్టే పొడకట్టుచున్నది. ధృతరాష్ట్ర పాండులు రాజ్యాస్థులే యయినచో సత్యవతి మూడవసారి దనకోడలిని వ్యాసునికడకు సత్పుత్రునిఁ గోరి యేటికొల్పును? భారత రాజ్య

మెల్ల నేవిధముగనైన నేమి యిపుడు ధృతరాష్ట్ర చక్రవర్తికిఁ గైవ
సమై యుండుటచేఁ బాండవులు తమ తండ్రి పాలీయమని గోరఁ
దగదు. ఇవియన్నియు నాకేల? పశ్చిమ కార్య మాలోచించు
కొనవలె.

గీ॥ పుడమి పతులకే కటవయ్యెఁ ♦ బొట్టకూడు
పాండురాజున్న సుతులకి ♦ ప్పాట్లు గలవె ?
సగము భాగంబు రారాజొ ♦ సంగ ననునె ?
తండ్రిలేని చిడ్డలగతిం ♦ తటిదె కాదె ?

ఏవరు రాజైన నేమి ? మాపాట్లుమాత్రము మాకుఁ దప్పవుగదా.
నాకడపాఠకొడుకైన విరథునికి సుయోధన చక్రవర్తి చెప్పఁగూడని
పనులెల్లఁజెప్పి నాకంటికగపడకుండఁ జేయుచున్నాఁడు. నాలుగు
రోజులనాఁడెన్నఁడో వానినిఁ జూచితిని.

[విరథుని పోవేశము.]

అబ్బయీ ! విరథా ! నీవఁటోయి నాలుగురోజులనుండి బొత్తిగాఁ
గంటి కగపడకుండఁ దిరుగుచుంటివి. ఎక్కడికేగితివి ? ఏమి సమా
చారము ?

విర— నాయనా ! మొన్న కృష్ణయ్యగారు సంధి కుదరదని పోయిన
తరువాతఁ బాండవుల యుద్ధప్రయత్నము లెల్లుండెనో చూచి రమ్మ
ని మనరాజుగారు నన్నంపియున్నారు.

వృ, కం— పాండవులకుఁ బిచ్చిపట్టినదా యేమి ? మనరాజుగారితోనా
యుద్ధముచేయుట ? వారికి బలఁగములెక్కడివి?

విర— సరి, సరి ; వాఁకిమాత్రము చుట్టపక్కాలు లేరనుకొంటివా? బండ్
గులు లేరనుకొంటివా? వారికిప్పటి కేడక్షాహిణులు కూడినవి.

వృ, కం— ఓహూ ! యేడక్షాహిణులు బలమెక్కడిది ?

విర—విరాట దుష్ప్రదులు, సాత్యకి చేకితానులు, సహదేవ ధృష్టకేతు. లొక్కొక్క యక్షాహిణితో బాండ్లలంజేరి కలనికి గాల్చివుచ్చుచున్నారు.

వృ, కం—కావలసినవా రందఱొక్కచోటికే చేరినారు కాని, పాండవుల మేనమామయైన శల్యునిమాట చెప్పవైతివేమి ?

విర—ఆసంగతి మీకుఁ దెలియదా? శల్యుండు మనరారాజు పక్ష మవలంబించెను.

వృ, కం—అట్లయినచో మనరాజుగానికి మంచియూడగలిగినది. శల్యుఁడన్న సామాన్యుడా? ఒకప్పుడు గాకపోయిన నొకప్పుడైన గదాయుద్ధంబున భీముని డీకొనఁ గల్గువాఁడెంతోకాకడే! మేనల్లుడను విడుచుటకుఁ గారణమేమో !

విర—పెక్కందు? పెక్కుకారణములఁ జెప్పుచున్నారు కాని నిజమైన కారణము మాత్రమొక్కటి గలదు.

వృ, కం—ఏమికారణము ?

విర—అశ్వ హృదయజ్ఞానమున వాసుదేవుని గ్రేణిసేయుదు ననియు సుగుణముల ధర్మజుఁ బురుడింతుననియు నీసునంజేసి యల్లుండ్రొదొఱంగి శత్రుకోటిలోఁ జేరెను.

వృ, కం— యుద్ధము సిద్ధమయ్యెనా ?

విర—ఇరువాఁగులవారు పుణ్యక్షేత్రంబగు కురుక్షేత్రంబున విడియ నున్నారు.

[విల్లంబులుదాల్చి యొకభటుఁడు ప్రవేశించును.]

భటు—(విరభునిజూచి) ఏమోయి ! యింక నీవిక్కడ నేయుంటివా ? యుద్ధము ప్రారంభమగుచున్నది. రావాయేమి ?

విర—యుద్ధభూమినుండియే వచ్చుచుంటివా ?

భటు—అగునగు,

విర—అందు విశేషములేమి ?

భటు—ఏమియున్నవి ? ధర్మరాజుగారి సద్గుణపుంజుబులను నుభయ పక్షములవారు పేర్కొనుచున్నారు.

విర—కొంతగా నిపుడేమి జరిగినది?

భటు—ఉభయపక్షములవారు పోలికఁ గాల్చివ్రచ్చుచు రణక్షేత్రమునం దెదుర్కొనిన సమయంబున ధర్మరాజుఁడు తనమైమఱుపుఁ దీసి ధను ష్టాణ్ణతూణీరములు రథంబునఁ జెట్టి కేలుమోడ్చి కురుసేన దరి యం జూచ్చిపోవఁ దొడంగెను. తమ్ములును గృష్ణ సాత్యకులు ధృష్టద్యుమ్నప్రముఖుడండనాయకులు కొంతవఱకు వెంబడించియెందు చేతనోకాని మిడి తమతమ రథంబులమీఁదికిఁ బోయిరి.

విర—భయంపడి కురురాజు శరణుబొచ్చెనా యేమి ?

భటు—మొదట నేనట్లనుకొంటిఁగాని, యందుకుమాత్రముకాదు.

వృ, కం—మఱియెందుకు ?

భటు—గురువుల తోడను, వృద్ధులతోడను యుద్ధముఁ జేయవలసి వచ్చినందులకుఁ జింతించి వారియాశీర్వాదముతోపాటు సెలవుపొందుటకు నేగినాఁడు.

వృ, కం—పెద్దలసేవ యూరకేపోదు. ఎవరెవరిపద్ద సెలవుపొందినాఁడు.

భటు—భీష్మద్రోణకృపశల్య ప్రిముఖులగు వృద్ధులయొద్ద.

విర— తెలిసినది. తెలిసినది. అక్కడాగుఱు, వృద్ధులవద్దననకు, తన్నెవరు చావఁగొట్టఁగలరని తోచినదో వారియొద్ద ననుము,

ఇతరుల నలలో వేసికొనుటకు మాత్రము ధర్మజునివద్ద నద్భుత శక్తి యొందున్నది. ఉభయులచే బేర్కొనబడు ధర్మజుని సుగుణ పుంజము లివియేనా ?

భటు— ఏమి యట్లనుచుంటివి?

విర— ఎవరనుట కేమున్నది ? కురుసైన్యమున నింతకన్న వృద్ధులు లేనేలేరా ?

భటు— ఎవరున్నారు ! జ్ఞాపకములేదే ?

విర—కురు కులఁబునకెల్ల వృద్ధుఁడయిన బాహ్లికుఁ డెందుపోయె ? వృద్ధుఁడేకాదు లేనకు ముత్తాతకూడ నగును. ఆయన కుమారుఁ డయిన సోమదత్తునిమాట యేమందువో ? రణభూమిని లేరుకాఁ బోలు. వారును ద్రోణభీష్ములంత పరాక్రమవంతులైనచోఁ జచ్చినట్లు సెలవడుగునా ? లేదా ? ఇంతకు బలవంతులయెడ నడ కవతో వర్తించుట యెల్లరకు సహజమే.

భటు— (తలపంకించి) సత్యమే. మొత్తానకు ధర్మరాజు జనులను కొన్నంత నీతిపరుఁడు కాఁడునుమా.

విర—నుంచీయన్నచో మంచి, చెడ్డయన్నచోఁ జెడ్డ యందుచే కాని యందు సత్యా సత్యము లేవరు విచారించెదరు.

వృ, కం—ఇంతకు జెప్పవైతివి. భీష్మాదుల కడకుంబోయి యుధిష్ఠు రుంజేమి యడిగెను ?

భటు— ఏమియడిగెనా ? అతివినయముతోఁ జేతులు జోడించుకొని మీరెట్లు చచ్చెదరని యడిగెను.

వృ, కం—అవురా ! ధర్మరాజెంత సాహసకార్యమున కొడిగట్టెను కురువృద్ధులనుజంపి రాజ్యముచేయ నెంచెనుగా ? ధర్మరాజునిచిత్తము

16. కురుక్షేత్ర సంగ్రామము.

నవనీత కోమలము. వారు తమతమ మరణోపాయముల నుపదేశించిరా ?

భటు— ఆ ! యుపదేశించిరి.

విర— ఉపదేశింపక యేమిచేయుదురు ? మొదటనుండి వారు పాండవ పక్షపాతులేకదా !

భటు— భీష్ముడిది తగిన సమయము కాదనియుఁ గొన్నిదినములఁగి రమ్మనియుఁ జెప్పెను. ద్రోణాచార్యులు తాను వినఁగూడని మాట విన్నచో సన్యస్త శస్త్రుఁడనై చచ్చెద ననియెఁ గృపుఁడు చిరం జీవిననె.

వృ, కం— శల్యునిమాట చెప్పవైతివేమి ?

భటు— ధర్మజుఁడు మామగారిని వధోపాయ ముడుగలేదుగాని కర్ణ సారథ్యంబున నతనిని దూలనాడి యుత్సాహభంగ మొనరింపుమని కోరెను.

వృ, కం— ధర్మరాజునకు భవిష్యత్తెట్లు తెలిసెను.

భటు— అర్జునుని జయించుటకు మనము కర్ణునిఁ బ్రీతిపీరునిగా నిర్ణయించితిమికదా ! అర్జునునకుఁ గృష్ణసారథ్యము గల్గుననుట లోక విదితమేకదా ! మనపక్షమందుఁ గృష్ణునితో రథము తోలఁగల్గువాఁడొక్క మద్రప్రతియాటచేఁ దప్పక కర్ణసారథ్యము గల్గునని ధర్మజుఁడూహించెను.

వృ, కం— అటులయినచో ధర్మజునకు దూరదృష్టి మొడు.

విర— దూరదృష్టియే లేకపోయినచో భీష్మాదులకడ సెలవేలకై కొనును ? నాయనా తెలిసినదా ధర్మజుని హృదయము. మామను నెట్టియత్కత్యమునకుఁ బురికొల్పెనో చూడు. ఇదియును గాక గురువులం జూపదలచుకొన్నయట్లు మామను జంపఁదల

కొనుననుకొంటివా? ధర్మజుని కృత్యములన్నియు నిట్టి పరోపకారమునే సూచించు చుండును. కేవలము ధర్మావతారుడు.

ప్ర, కం—పోనీ వీనికేమిగాని, కారవ పాండవ సైన్యములకు దండ నాయకులుగా నెవ్వరు నియమింపఁబడిరో!

భటు—ఏకాదశాక్షాహిణీ కారవచమూపతిత్వము త్రైలోక్య విక్ర మాతీతుండగు తాతగారుండ నితరుల కెట్లబ్బును?

ప్ర, కం—కర్ణాదు లీయకొనిరా?

భటు—కర్ణుండన్నచో జ్ఞాపకము వచ్చినది. తాతగారు కర్ణుని నర్థ రథునిజేసినందులకుఁ గినిసి తాతగారున్నంతవఱకు సమరభూమికి రానని శపథముఁ బట్టెను.

ప్ర, కం—కర్ణుని నర్థరథునిగా మాటాడుటకుఁ దగిన కారణములను జెప్పిరా?

భటు—గురుశాపమట, బ్రాహ్మణశాపమట యింక నేవోయట.

విర—చిట్టచివరకు భీష్మాదులచేతనే రారాజు కొంపగూలును.

ప్ర, కం—రారాజు శ్రేయస్సుగోరు కర్ణుఁడుమాత్రమింత తొందర పడి శపథంబు చేయఁగూడదు.

భటు—ఇంకొక్కసంగతి. ఎక్కడ పొక్కనీకుండ నుంచెదవా? చెప్పెదను.

ప్ర, కం— అయిదవ చెవింబడకుండఁ గాపాడెదను. చెప్పము.

భటు—(రహస్యముగ)ఎవ్వరులేరుగద కర్ణుఁడు రాధేయుఁడుకాండట కొంతేయుండట. కుంతి సూర్యునివల్లఁ గన్నెఱకంబునంగని గంగను బొటవైచినఁ ద్రప్తవాహమునఁ గొట్టుకొని పోవుచు మన యతి రథునికిందొఱక నితఁడు వెంచెనట.

విర— అట్లయినఁ గుంతీమహాదేవి మొదటనుండియు బరమ ప్రతివ్రతా మణియే.

భటు— ఆసంగతులు మనకెందుకు? తదుపరి కృష్ణుడు కర్ణుని జేరి పుట్టుపూర్వంబులు తెలిపి పాండవులలోనికి రమ్మనియు వచ్చినచో రాజ్యశ్రీకి బట్టంబుఁ గట్టెంతైననియు ద్రోవదిని బెండ్లిచేయింతునని యుఁ జెప్పెనట.

విర—తనకు బహుభార్యలున్నట్టు తనచెల్లిలికి బహు భర్తలుండవలెనని కృష్ణుని కోరికగాఁబోలు.

వృ, కం—పోనిమ్మాసంగతి. ఇంతకుఁ గర్ణుడేమనియెను?

భటు— ఇంచుకేనియుఁ జలింపక యచలసమానధీరుఁడై యిట్లువలికె.

వృ, కం—ఎట్లు?

భటు—

ఉ॥ పొచ్చెమొకింత లేక కురు ♦ భూపతి కోరిన కోర్కెలన్ని నా
కిచ్చితనూజరత్నముల ♦ కెక్కుడుగా ననుఁ బెంచినాఁడు నేఁ
జచ్చినఁజత్తుఁగాని చెయిఁ ♦ జాపుచుఁ బార్థులఁజేరలేను నకా
నచ్చినవాని వీడుటకు ♦ నామనసొప్పుదు దానవాంతకా !

మఱియు సుయోధనుపేరిటం గురురాజ్య మేనయ్యేలితిఁ గాన భోగఁ బులయెడ నాశక్తిలేదు. పైఁగా నర్జునునకు నాకు బలవద్విరోధముండుటచే నేఁబాండవులఁ జేరినచో నర్జునునకు నోడి యిట్లాచరించితిని జనులనుకొందురు. మానికి నింతకన్న వేఱుచావు గావలయునా? యని బదులు చెప్పెను.

విర—ఎందఱెందఱ ముందైన సాగినవి కాని కృష్ణునిమోక్షులు మన కర్ణుని ముందు సాగినవికావు. ఇతఁడే ధర్మజుడైన యెడలఁ బరకాత్తికొని పోవకున్నా? ఎక్కడకర్ణుడు, ఎక్కడ ధర్మరాజు హస్త

మశకాంతకరము కాని కర్ణుడు కొంచెము దురుసు తనము గలవాడు. అదే వానికొంఁప దీముచున్నది.

వృ, కం—తదనంతర మేమి జరిగినది?

భటు—కృష్ణుడు వెడలిన తరువాతఁ గుర్రీ మహాదేవి కర్ణుని జేరి యీస్థైర్యమునే మరలఁ జెప్పి పాండవులఁ జేరుటకో లేదా యద్ధుఁడు వారల రక్షించుటకో యభయదానం బిమ్మని పార్థివఁడను.

వృ, కం—కర్ణుడేమనియెను?

భటు—ఇట్లనియెను.

ఉ॥ గోలతనాన సూర్యుగవ ♦ గూడిసుఖించి యనంతరమ్ము తొ
ల్చులునబుట్టికట్టినను ♦ స్రుక్కకగంగను ద్రోచినట్టి గొ
డ్రాలవు నిన్ననేగతిని ♦ నంబవటంచుదలంతు? నైస
న్నాలములోపలంజెనక ♦ నందఱఁగాచెదఁగ్రీడిండుంచెదన్.

అని కురిసిఁ బంపినాడు.

పర—సిగ్గునూలి తనఱుకుపురాణము కొడుకు ముందటఁ గూడ విప్పి చెప్పెనా? అరితేఁన యామెకు సిగ్గే?

వృ, కం—భభీ! యంగరాజా! సీతిశాలివన్న నీవేకదా! భగవంతుండు నిన్ను సర్వదా రక్షించుఁగాత.

భటు—ఇంతకుఁ బాండవవరూధినీనాథుఁడెవ్వఁడో తెలిసికొనవైతివి.

వృ, కం—అగునగు మఱచితి. తెలియఁ జెప్పుము.

భటు—ద్రోణవిధకారణ జన్మండును, నతిరథ శ్రేష్ఠండును, బాంఞాల కులావతంసుండును నగు భీష్మద్యుమ్నుడు.

వృ.కం—మేటి విలుకాండ్రకు మొనగాడయిన యర్జునునికన్న ధృష్ట
ద్యుమ్నుని యందుఁగల విశేషమేమి ?

విర—వీనికి మొగ్గరంబుల నొగ్గు నైపుణ్యం బగ్గలంబు.

(తె ర లో)

సాసీరయుద్ధము పారంభమగుచున్నది.

ఉ॥ ఆశ్రముతోడ భూరిచతు ♦ రంగబలమ్ములఁగూర్చిపేర్చిలో
కశ్రయభీతిహేతువుగ ♦ గర్జరావము లొప్పఁగాఁగురు
క్షేత్రమునందు సంగరముఁ ♦ జేయఁగనిల్చిరి బల్పొగడ్తకుం
బాత్రులుగాఁగవీరె కురు ♦ పాండవపక్షపుదండనాయకుల్ ॥

ఓహూ పాండవ చమూపతులారా !

శా॥ వృక్షతీపరిమాణచాపధర ధృ ♦ వృద్ధున్నసింహం బిలా
రాడ్రాజత్తురువాహినీసుభటసా ♦ రంగాఘకుంభస్థలీ
రుడ్రూక్షస్మయగంధనిర్మధనని ♦ ర్యూహాస్మగాలాక్తక
త్విద్రేఖాసఖరు క్షిలీముఖనఖో ♦ ద్రోకంబుఁ జూపింపదే. ౬

అదిగో ధృష్టద్యుమ్నుని కంఠస్వరము వినవచ్చు చున్నది. ఇచ్చ
టనున్నచో మనపరుపు దక్కదు పోదమురండు. (నిష్క్రమణము.)

(కృష్ణార్జునుల ప్రవేశము.)

అర్జు—కృష్ణా ! దేవకీనందనా !

మ॥ అరదంబల్లన పోవనిమ్ము సమర ♦ వ్యాపారకేళీగతిం
గురురాజుకాసమయించు మంచమిగులం ♦ గ్రొవ్వెక్కికై పెక్కితా
మఱుమంజూచుచునున్న యీ నృపులఁగ ♦ న్నారంగవీక్షించెదక
దురముంజేయకమున్న యొక్కపరిసం ♦ తోషంబునన్మాధవా ! ౭

మ॥ ధనధాన్యంబుల భోగభాగ్యములఁగాం ♦ తాపుత్రులకామిత్రులక
ఘనరాష్ట్రంబుల నెల్ల బోవిడచిమా ♦ నప్రాణముల్ దమ్మునే

లిసభాపాలుర చేతఁ బెట్టిరణకే ♦ శిం దేలనున్నారలె
తనుచుఁ వీరల రాజభక్తి తలపో♦యఁజాలుదుం గేశవా॥ ౮

బావా ! యాలస్య మెందుకు ? రథమ్మును ద్వరగా నుభయ
సేనల మధ్యఁబున నిమిష మాత్రము నిలువం బెప్పుము. నేనిం
దెవ్వరితోఁ బోరాడ వలయునో చూచి సమర సన్నద్ధుండ
నయ్యెద. కాలాతీత మగుచున్నది.

కృష్ణ—ఇదిగో తోలుచున్నాఁడ, నిమిషమాత్ర మాగుము (తోలుట
నభినయించు)

అర్జు—(ఇటునటు పరికించి విషాదముతో) బావా ! భక్తవత్సలా !
యిందెవరితో యుద్ధముచేయు మందువు?

ఉ॥ పెంచిన వాఁడొకండుమముఁ ♦ బ్రేముడితోఁడుత ముద్దులాడినూ
డించినవాఁడు వేఱొకరుఁ ♦ డిష్టము కష్టము కల్గినప్పుడుకొ
బంచకొనక సమాచలమె ♦ భాగమొనంగుం డటంచుఁగోర నీ
మంచు వచించిరంచు నెటు ♦ లందఱ దున్నుదునందనందనా? ౯
మరియు,

చం॥ గిరగిర కన్నులుందిరిగెఁ ♦ గీడ్వజైనంగకముల్ శరీరముకొ
విరవిరవారె నేనిలువ ♦ నేరనునిచ్చటఁ దొంటికై వడికొ
గరమున సుస్థిరంబగుచు ♦ గాండివముండదు వాసుదేవ ! యీ
యటమటలేల? త్రిప్పిరథ ♦ మట్టెగుడారముఁ జేరఁదోలుమా ౧౦
(చదికిలం బడి) అక్కటా !

ఉ॥ పాడుసుయోధనుండుజన ♦ పాలుర నెల్లరఁ బ్రోవు చేసి సై
దోడులమైన మాకుదయ ♦ తోనయిదూఱుచునీక దొమ్మికై
యీడిచి తెచ్చెరాజ్యమది ♦ యెల్లనుబోయినఁబ్రోవుఁగాకచే
యాడదున్నాఁగొర్వమన ♦ సాడధువీరలఁజూప మోదఁగక. ౧౧
(నిట్టూర్పు పుచ్చును.)

కృష్ణ—అర్జునా! ఔత్సాహికంబున భ్రమబొందితివా లేక దుర్యోధనాదులు మీతోఁబుట్టువులని యిప్పుడు చెలిసికొంటివా? చిత్తచూచల్యమునందకు

చ॥ పలికినమాట తప్పుకుము ♦ ఘల్లన! సాగరసప్తమేఖలావలయిత ధారుణీసలిని ♦ నర్తిలుభూభుజులై త్రివచ్చినకాగలగుడు వెట్టికొరవని ♦ కాయములంబడగొట్టిధర్మజుంజెలగుచుభూమికెల్లనభి ♦ మిక్తునిజేసెదనంచు జెప్పవే? ౧౨

బావా! ధనంజయ! యింతటిలోనీకు నింతపిజ్జికి మందెవరు పోసి?

చ॥ కురువిభుసేనలంగని ది ♦ గుడ్డి జెగిలి భీతిజెంది యీసగణిని బల్కుచూటివోయ ♦ సాధ్వ్యశుకర్ణుడు వానిబీరముదెరలుచుపెట్టులోయ నెడి ♦ దిగ్భ్రుచుచేనిటులైనవాడవోనెవచియిపు సూతజుడు ♦ నేడురణావనిగానరాడులే॥ ౧౩

అర్జు—బావా! మురదైత్సఘస్కర! మేనమాటాదిని నిట్లనుచితంబుమేలముల నేగొనిల్ల జేసెదవు? మీరెన్ని పోటుమాట లాడినను నేను పోరితమున కాయితము కాజాలను.

కృష్ణ—ఓయి శ్వేతనాహనా! యింతభయస్థుడవగుటకు గారణమేమి.

గీ॥ తెమ్ముగాండివమ్మిప్పునై ♦ కొమ్ముపగలు
కొమ్మునాలంగ నమ్ముల ♦ గ్రుమ్ముదుమ్ము
దుల్పిరారాజురాజ్యమ్ము ♦ దోచుకొమ్ము
నెచ్చెలీ! మంచినమయమ్ము ♦ వచ్చెజుమ్ము॥ ౧౪

అర్జు—కృష్ణా! యెవరిదుమ్ముదుల్పుదును?

చ॥ పసికననుగదెతండియగు ♦ పాడుమహింనుఁగవీశిపోనగా
నినువులమమ్ముచెచ్చితమి ♦ నికదన బిడ్డలరీతి నెంచిమా

వొసఁగులడంచి తాత తన ♦ దోర్బ్యగమందిడిమోసె నందుకై
పసపసగొంతుఁగొసినను ♦ బ్రతువుపకారముఁజేయుమందువా?

ఉ॥ శ్రీవిభునంతవానిగను ♦ జేసెదరమ్ము సురేంద్రీనందనా!
సీవిటులీప్రయోగముల ♦ నేరువుమాయనితెల్పి యస్త్రముల
బ్రోవిడియచ్చినట్టిగురు ♦ మూర్తికిసీపగవారిచెత్తురు
ద్రావెడుకత్తిచేతగురు ♦ దక్షిణఁబెట్టఁగఁజాలఁగోవా! ౧౯.

కృష్ణ—ఓయీ యర్జునా! యీమాధ్వప్రసంగ మేలచేసెదవు? క్షత్రి
యుఁడు క్షాత్రమును వదలినచో రౌరివాదినరకముల బ్రుంగును
నకునని యెఱుఁగవా? అదియునుంగాక.

ఉ॥ ద్వారకనుండనీక కురు ♦ పాండవముద్ధమువచ్చె రావె రా
వే రథచోదకత్వమున ♦ కీవనికఁగొనితెచ్చి యీక్రియం
గౌరవఁలెల్లరుకఁగసిన ♦ గౌరవభూమినివిట్టులాడఁగా
నోరెఱువచ్చె? కత్తిమొన ♦ నూరక యూరక రాజ్యముబ్బినే?
చాలుఁజాలు నిక ముద్ధమునకు లెప్పు. పరాక్రమముఁజూపి
వైరివధం బాచరింపుము. అందఱు సంగరోన్ముఖులగుమన్నారు.

అర్జు—ఓ యదువీరా!

ఉ॥ చంపఁగలేనునేనుబరు ♦ షత్వమునకఁ గురువృద్ధబంధులకఁ
నొంపఁగలేనుద్రాకుల ద ♦ నూజల బావల మేరమారులకఁ
ద్రెంపఁగలేనుమోహతి ♦ చిట్టతనమ్మునరమ్ము నాఁజిం
గింపుము మంచిమార్గము సుఖించెద మించెద సంతసించెదకఁ.

కృష్ణ—ఓయీ వెజ్జిధనంజయా! యీయశీరోక్తు లేల?

సీ॥ చండరోపంబున ♦ ఖాండవంబన్నీ హూ
త్రునకిచ్చునాఁటిపా ♦ రుద్రమునాను
కాలకేయనివాత ♦ కవచాద్వైత్యకో

టింజంపునాటికా ♦ తిన్ద్రమూను
 గాంధారిసుతుభ్రావ ♦ గంధర్వులనుగూర్చు
 గడగిననాటికా ♦ ర్కశ్యమూను
 గోగ్రహణంబున ♦ గురువీరులనుదూర్చు
 జొచ్చిననాటిని ♦ వ్యురతఁబూను
 ధర్మజుడుభారమంతసే ♦ తలనుబెట్టె
 నింతలోనింతవేదాంత ♦ మెట్లుగల్గె?
 బగ్గములఁబట్టినొగలెక్కు ♦ వాడనేను
 గాంధీవముహస్తమునఁబూని ♦ కడఁగుమనికి

౧౯

అర్జు—మీరెన్ని యుపన్యాసము లిచ్చినను నామనంబు తిరుగు పడుచున్నది. మీయుపన్యాసము లన్నియు సూపర త్కేత్రంబున వెదఁజల్లిన బీజుబులఁబాలె నిర్వికము లగుచున్నవి. ఒకగడియయైనఁ గాలూని నిలువంజాల. అదియునుంగాక,

గీ॥ సంగడిగ్రడచజుట్టాల ♦ జంపిరాజ్య
 పదవినేబొందఁజాలనే ♦ పంచనేని
 జోలికూడైనఁదినియుందు ♦ సుభగచరిత
 కయ్యపుగైపు నెక్కింప ♦ కయ్యకృష్ణ !

౨౦

కృష్ణ—(తనలో) ఇతఁడు కేవలము కరుణావేశమునఁ గార్యభారముఁ దల పెట్టకున్నాఁడు. కానఁదత్తోపదేశముఁ గావించి సన్నద్ధముఁడై నిం జేసెద. (ప్రకాశముగా) అర్జునా !

ఉ॥ చంపగలేవటంచుగురు ♦ సైన్యములంగనిపల్కుఁబాడియే ?
 చంపినఁజచ్చువారలును ♦ జంపమిఁజావకయుండువారలా ?
 చంపుతలంపుగల్గినను ♦ జంపుము చూతము నీదుశక్తిన్
 ప్పీఘముబొణజాలముల ♦ విడ్వమువీరలమీదఘల్లునా !

౨౧

అర్జు—మహాత్మా ! యీకార్యముచేనైన సుయోధనాథులను దున్ని

ధర్మజునకు మోద మాపాదించెద ననుకొంటివా? తామరాకందలి
నీటిబొట్టువలె నాడెందము నిలుకడ గాంచకున్నది.

కృష్ణ—భీభత్సా ! యట్టులైనచో నీసంగతి కొంచెము వినుము.

ఉ॥ ఎవ్వడవువీవు? ధర్మసుతుఁ ♦ డెవ్వఁడు? నేనెవడె? సుయోధనుం
డెవ్వఁడు? సౌలొంగవతు ♦ లెవ్వరు? గాంధీవమున్న నేది? యీ
చివ్వకురానివారలు న ♦ శింపకయుందురె సర్వకాల? మీ
సెవ్వగలెల్లమానుము వి ♦ నిర్మలవర్తన వైదికర్తనా! ౨౨
విచారించి చూచిన స్థిరంబగు పదార్థ మెయ్యదియు లేదు. నీవు
సంపకున్నంత మాత్రముననె యీ కౌరవబలమ్ములు శాశ్వతములు
గా నుండునా? ఈ ప్రోవైనప్రాణి కోటికి నాశన సమయ ముచెం
చినది.

ఉ॥ “వారిజనాభ ! నేనిగమ ♦ పద్ధతులంద్యజియించినట్టి యీ
గ్రూరుల మోయఁజాలనని ♦ గొల్లున భూసతియేడ్చుచున్న” ఁద
ద్భారమడంపఁగోరికురు ♦ పాండవముద్ధముఁగల్గ జేసితిక
బేరును నిల్పుకోఁడగిన ♦ వేళరుదెంచెను లెమ్మువానవీ ! ౨౩

ఉ॥ ఏవిధి నైనఁ బ్రాణులకు ♦ నెందుచు కాలవశమ్ముచేతనే
చావులుపుట్టుచుల్ గలుగు ♦ నందియమండక నిత్యతత్వ సం
భావనచేసిచూడుమిదె ♦ భారతయుద్ధ కథాంబురాశికె
నీవునిమిత్తమాత్రుడవు ♦ నిక్కముగా రిపుతూలపాపకా! ౨౪

ఉ॥ చూడుమునీదుముందట్రీ ♦ శరాలధరుండొకరుండు, తాడవం
బాడుచుఁ ప్రాణికోట్ల నుట ♦ మాడఁదలంపుచునుండె లెమ్ము లె
మోడకు వారువీరనక ♦ యొక్క మెఁగిన్ వధియింపుమీపుక్రొ
వ్వొడిశరంబులక సుఖము ♦ బంధురకీర్తియు నీకకల్గెడిక ౨౫

అర్జు—(చూచుట నభినయించి) కంసమర్దనా ! యీశరాలధరు సం

దర్శనముచే నాహృదయ వ్యాకులము కొంతవఱకుం దీరినది కాని
ధైర్యమింకను గలుగదయ్యె.

కృష్ణ— ఇంద్రనందనా ! యేలసంశయించెదవు ?

ఉ॥ ఎందునుసర్వభూతముల ♦ కేనస్రభుండ, నియామకుండ, నా
యందెజగంబులెల్లనుర ♦ యబురబుట్టుమఁ గిట్టుచుండు మ
ధ్యందిన చండభాసునివి ♦ ధంబున వెల్లుచు సర్వచుందు నే
నుందును సన్నబొందనిది ♦ యొక్కటియుగసరాదున్మృష్టిలో.

అర్జు— భక్తవత్సలా ! యట్లయినచోఁ గౌరవవాహినులం దునిమిన
మిమ్ముం దునిమినయల్లేగదా ? దాసనాకుఁ బాతకముగల్గదా ?

కృష్ణ— ఓయి వెఱివాడా ! యేమిప్రశ్నిమిది ?

గీ॥ ఆదిమధ్యాంతరహితుండ ♦ నైననాకుఁ

జావుపుట్టువులున్నవే ♦ సవ్యసాచి ?

యద్దమందునభిఁ బితం ♦ బైనశశికి

నాశనంబున్నె యద్దగబు ! ♦ నాశమైన ?

౨౭.

ఉ॥ ఎన్నటికైనసీభువన ♦ మెల్లనశించు విచారమేల ? నీ

కన్నను నీతికోవిదుల ♦ యారె వెయూరుల డించిపోవరే ?

మొన్నగదయ్య మీ పితయుఁ ♦ బోయినదెవ్వరెఱుంగకుండినో

యన్నవిమోహమందఁజన ♦ దంతకుఁజాపుస్వభావసిద్ధపకా ?

శా. ఆయాదిక్కులనుండిమూఁగివివిధం ♦ బాపక్షి సగతానముల్

సాయంతాలమునందువచ్చియొక భూ ♦ జాతంబుపైఁగూర్కుచుకొ

రేయెల్లకొనుఖించిరేచిచనునెం ♦ తేనట్లుసంసారమకొ

మాయాకూపమునందునంగలుగుసం ♦ బంధంబుకుంటీనుతా ?

మతియు.

ఉ॥ ఒక్కప్రవాహమందుఁ జను ♦ చుండిన కట్టెలతెట్టె లొక్కచో

నొక్కటగూడుచుకొమతియు ♦ నొక్కొకచోటనువిచ్చిపోవుచుం

బెక్కు తెఱంగులొగతిని ♦ బేర్చినివచ్చుచుఁ బోవుచుండ్రుగా
కెక్కడియన్నదమ్ములు ? మ ♦ తెక్కడి మిత్రులు శత్రులర్జునా?

దైవవిధికన్యంబైన యహంకర్తృత్వంబు కార్యసాధనక్రియా
పరిపాకంబు నొందింపఁజాలదు.

ఉ॥ ఒక్కఁడు చంపనెంచినటు ♦ లొక్కఁడు చచ్చుట కల్గెనేని నీ.
వాక్కడవే నుయోధనుని ♦ యుక్కడగింపఁగ రాదె రాజ్యముం
దక్కును బోరుదక్కుఁ దలి ♦ దండ్రులకుం బ్రయపుత్రులెల్లరుం
దక్కుదు రింతమాత్రము ధ ♦ నంజయ ! సాయముచేయుమన్నకుఁ.

అర్జు—బావా ! యీ యెత్తిపొడుపుమాటల కేమిగాని హృదయ కలం
కము వాపుము.

కృష్ణ—సురరాజకుమారా ! ఇంకను దెలియవైతివా ? మదీయ విశ్వ
రూపమును జూడుము. దాన నీసంశయగ్రంథి పీడును. ఇదినిత్య
సత్యతపస్సమాధియుక్తులకుంగూడ దుర్లభము. నీయందు వా
త్సల్యముచేఁ జూపించుచుంటిని.

అర్జు—(తేరిపాఱఁజూచి భయవిహ్వలుండై) హా జగద్రక్షకా ! జగ
ద్రక్షకా ! కరశీర్ష చరణ సహస్రంబులచేఁ గోట్యర్క ప్రభాభాస
మానంబగు నీవిశ్వరూపంబునఁ జరాచరాత్మకంబైన సమస్త
ప్రపంచంబులఁ గనుచుంటిని. యుద్ధార్థులైన కురుపాండవ వీరు
లందఱు నీయందె విహరింపుచుండిరి. ఇదియిటులుండ

క॥ కన్నులుమిఱుమిట్టుంగొను

చున్నవి కంపంబుగలుగు ♦ చున్నది తండ్రీ!

మున్నుండిన సౌమ్యాకృతిఁ

బన్నుగ ధరియింపుమయ్య ♦ పార్థింతు హరీ! 3౨.

(కన్నులుమూసికొని) ఆర్తతాణ పరాయణా! నారాయణా!

కం॥ అకాశం బంటెను దల

లాకారము భూనభోంత ♦ రాశమునంటె

నాకంటె భయమెంతో

నీకంటె దిక్కుగాన ♦ నేరను గృష్టా.

33.

కృష్ణ—ధనంజయా ! భయపడకుము, కన్నులు విప్పిచూడుము.

అర్జు—(కన్నులువిప్పిచూచి) అబ్బా! యిప్పుడుకదా ప్రాణములుసేసినవి, మహాత్మా!

కం॥ ఎన్నండెఱుగని చిత్రము

లున్నవి నీయందుజాల ♦ నచితాదరణ

మన్నింపుము మన్నింపుము

విన్నదనముఁ బాపినన్ను ♦ వేగమె కృష్ణా.

34.

కం॥ రారా పోరా యంచు

గారాములు చేసినాడఁ ♦ గలుపాత్ముడనై

మోరకుడనైతిఁ జెడితి

గారుణ్యముతోడ నన్ను ♦ గావుముకృష్ణా!

35.

కృష్ణ—పార్థా ! సంశయింపకు. నీయెడనాకుఁ బ్రసన్నభావమె కలదు, మఱియు.

కం॥ ఈసైన్యములకుఁ గాలం

బాసన్నం బయ్యెగాన ♦ నన్నిటి నిటకే

నీసరణిం దెచ్చితిన్

వాసవ తనయుండ లెమ్ము ♦ వధ చేయంగఁ.

36.

అర్జు—హృషీకేశా !

మ॥ కరుణావేశముచేత నింతవఱకు ♦ కంజాక్ష ! చుట్టాలు సో

దరులు మిత్రులు పుత్రులుం గురుజనుల్ ♦ దుష్టుల్ గదా వీరి నే

సరణిందున్నుదు నంచు నెంచితిని నీ ♦ సద్బోధనవ్యాఖ్యచే

నెరపున్నేర్చితి సర్వముం దెలిసితిఁ ♦ విభ్రాంతిని బాసితి

37.

(తెరలో గలకలము.)

కృష్ణ—అదిగో! రణభేరి మ్రోగుచున్నది. లెమ్ము. సన్నద్ధుండవుగమ్ము.

అర్జు—నీబోధప్రబంధముచే సంపూర్ణవిజ్ఞానము గల్గినది. శత్రువధ కేనింక జంతువాడనుగాను.

సరసిజ వృత్తము.

గాండీవ జ్యామోషమునం ది ♦

క్కరుల శ్రవణములు ♦ గడు చెవుడుపడక

చండ స్ఫూర్తోద్దండ బలోద్య ♦

త్సమర విహరణము ♦ సలుపఁ గలుగుదుక

శుండాంబుల్ గూలఁగ పిండై ♦

సుభటులు ధరఁబడ ♦ సుడిఁబడ రథముల్

మెండొవాజుల్ నీలుఁగ దివ్యుల్ ♦

విలయ మనిమది ను ♦ లికి భయపడఁగాక.

3౮

మఱియు.

కం॥ పిడుగులజడియో గిరులం

బడు పవనంఘంబో యంచు ♦ భావించి కడుక

దడఁబడి బడలువడంగక

బెడిదపు టమ్ములను బగర ♦ పీఠమడఁతుక.

3౯

కృష్ణ—(అర్జునునిభుజముఁ దట్టుచు) ఇప్పుడుగదా పూర్వపు విజయముండవై టివి.

గీ॥ అరులతలలెల్ల రణరంగ ♦ మందునట్టె

ఘోరైరాప్తి శతంబుతో ♦ ధరనుగూల్చి

శాశ్వతానంద మూర్తివై ♦ జగమువొగడ

సఖిల సర్వసహచక్రి ♦ మనుభవింపు.

౪౦

అర్జు—బావా! జగన్నాథా! రథము కురుసైన్యముమీఁదికిం బరమము. నేడు భీష్మాదులు నాబారింబడి యెట్లుగుదురో చూచె

దవుగాక. నీమేనమఱింది గాండీవధరుండై నిజస్యందనంబునఁ బ్రత్యాల్లిఙ్గపాదస్థుండై సమరమున కుత్సహింప నెవ్వరడ్డుపడం గడఁ గుదురు? రథము సడపుము.

కృష్ణ—ఇదిగో! తోలుచున్నాఁడ. (ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

(నారాయణశర్మ ప్రవేశము.)

నా—(దుఃఖముతో) అయ్యో! యీపాడు భారతయుద్ధము నాకొఱకే వచ్చినది కాబోలు.

ఉ॥ చేసితిజన్నముల్ జపముఁ ♦ జేసితి నైదికకర్మ కాండముల్
చేసితి నిష్కతోడ ఫలఁ సిద్ధినిఁ బొందఁగఁగోరి యన్నముం
బాసి యనేకవర్షములు ♦ వాయువునే తినుచుం దపంబునేఁ
జేసితిఁగాని కాసయినఁ ♦ జేయకపోయెను నిష్పడయ్యయో. రగి.

నాకు రోజులలెక్క బొత్తిగాఁదెలియుటలేదు. స్వర్గలోకమందు నెంతకాలమున్న నొకదివసముగాఁ బరిగణింపఁబడదు. ఇక్కడ నిమిషనిమిషమునకు రోజని చెప్పుచుందురు. కలిగిన కష్టములను జెప్పకొని యేడ్చునప్పుడు రోజులలెక్కకూడ నెందుకులే. ఒక నాటిరాత్రి పెందలకడనే చందని తాంబూలాదులు గ్రహించి రంభతో స్వర్గలోకపుముచ్చటలాడుచు నిష్ప్రగోష్ఠినుండ నెవ్వరో హఠాత్తుగావచ్చి పెద్దకేకవేసి తలుపుతట్టిరి. అంత రంభ యలి కిపడి తలుపుఁదీయఁబోవగా నేనువలదని వారించితినిగాని నాయ త్నంబు కొనసాగినదికాదు. తలుపు తెఱవఁబడెను. నాకుఁబై ప్రాణములు పైనేపోయెను. ఎందుకందురా ?

గీ॥ ఒంటి కైవాడు కోయిల ♦ కంటివాడు
బోడితలవాడు ముదికోతి ♦ మొకఁమఱవాడు
కుంటివాడెగుడుదిగుడు ♦ పంటివాడు
ఇంతకనుచేసి నాకేసి ♦ యెగిరినాడు.

అంతవాఁడు నన్ను జంపునని భయంబునొందిపెరిగితిగొమ్ముము దారిని దొడ్డిలోనికిఁ బోయితిని. అంతగొంచెము సేపటికి నా సాని నాకన్నులనీళ్లుఁ దుడుచుటకుఁగాఁబోలు నాకొఱకైపచ్చెను. అంత నేనాతండవఁడని యడుగ భూలోకంబునఁ జంద్రవంశపు రాజులు పోరాడుచుండి రాయుద్ధమునఁ జచ్చిన యొక మ్రేచ్చుఁడని చెప్పెను. మ్రేచ్చుఁడన్నంతనే యదరిపడి యిల్లెలరానిచ్చితివని యంటిని. స్వర్గలోకంబున గులభేదంబులు లేవనిచెప్పెను.

ఆహా! యేమికాల వైపరీత్యము.

గీ॥ స్వర్గలోకమునందన్ని ♦ జాతివార

లోక్క పేయఁట యేమందు ♦ నక్కటకట!

సంఘసంస్కారు లెప్పుడి ♦ చ్చటకువచ్చి

తమ మతము నాటిపోయిరో! ♦ తలఁచనయితి.

ర3.

కొంచెమయిన సంఘసంస్కారులీ యెడకు వత్తురన్న బాడపాడకట్టి నచో వారలడికొని శాస్త్రార్థము లుపన్యసించి నోరు మూయించి పంపించకుండునా? తరువాత మ్రేచ్చునంటిన రోపడంతిని ముట్ట గూడదను కొంటినిగాని,

కం॥ కొక్కోకముగుట్టెల్లను

నిక్కముగానేర్పుతోడ ♦ నేర్వెనునాకు

రొక్కంబేమియుఁ గోరక

యక్కట నేనెట్లుదాని ♦ నంటకయుందుక ?

ర3.

పోనిమొక్కఁడుకదాయని యారాత్రి గొంచెము తెరిపి దొరకక పోవునాయని కంటవత్తిడుకొని కూర్చుంటినిగాని యుద్ధములోనందఱు చచ్చెద రనుకొంటినా? “ఊరకేవచ్చిన మావాఁడొక ఁడున్నాఁ డ” న్నట్లు నిమిషనిమిషమునకుఁ బదులు, వందలు, వేలు, లక్షలు గుంపులు గుంపులుగా రావొండగిరి. రంభగృహము పెద్ద సంతబజ్జారై పోయినది. ఎందఱు రాజు లెందఱు మంత్రు లెందఱుభటు లెంతగడును

వారో కాని మాబ్రాహ్మణులు మాత్రము రాలేదు. వచ్చిన వారిసాహాయ్యమున సంవత్సరము వెడలఁగొట్టవచ్చునను కొంటిని గాని నిర్భాగ్యునకుఁ గోరికలు కొనసాఁగుటెట్లు? ఇట్లుండ నెవ్వఁడో యొక దొంగముండకొడుకు మూలదాఁగి యున్న నన్నఁజూచి వీఁడెవ్వఁడో యిచ్చట దాఁగినాడని కనులెఱ్ఱఁ జేయుచుఁ దలక్రిందుగా ననుభూమి మీఁదికుఁ బడఁద్రోసెను. మొండిఘటము నగుటచే నంతదూరము నుండి పడియు బ్రతికి యుంటిని. భుజబలం బొక్క యీలోకముననే కాదు, స్వర్గలోకమున గూడ సాహాయ్యకారియే, అయ్యో! మఱచితిమఱచితి. నేనువచ్చునప్పు డొక రాచపిల్లవాఁడు కూడ స్వర్గలోకమునకు వచ్చెను. పే రిలావంతుఁడట తండ్రి యర్జునుఁడట. పాపము పసి పిల్లలుకూడ యుద్ధము చేయుదురుగాఁజూలు. ఇంతకు నాగతియేమి.

(తె ర లో .)

మ॥ నీలుఁడి పాండవ యోధులార! యనిలో ♦ నిర్నిద్రరాద్రంబునన్
దలలం దాళ ఫలంబులంబలె మహా ♦ దృష్టీడమై డుల్చి యు
మ్ములవెల్లికా మిముఁదేల్చి శీఘ్రముగనీ ♦ భూచక్రమర్పింతునే
నలదుర్యోధన చక్రవర్తికి నము ♦ దృద్వైరి సంవర్తికి రగి.
నారా — అబ్బో! యెవరో కేకలు వేయుచున్నారు. నేనిక్కడ నిలు
వందగదు. తరువాత నాపని నెఱవేర్చి కొనియెద. (నిష్క్రమించును.)

[ధర్మజ భీమ నకుల సహదేవులు ప్రవేశింతురు.]

ధర్మ—తమ్ముడా! పవమాననందనా !

ఉ॥ సాత్యకి పార్వదుంధుమన ♦ సంగరరంగమునందు నిల్చియా
ద్ధత్యముఁ జూప శాత్రవులు ♦ దర్పమువీడి కృశింతురంచు నే
నిత్యము విఱ్ఱవిగ్రదును ♦ నేటికినయ్యది వమ్ముఁజేసెనా
చిత్తసముండు భీష్ముఁ డిక్క ♦ ధీరులులే రదలించి తాఁకంగ ౪౬

భీము—అన్నయ్యా! యదిగో! యటుచూడుము. భుజాసంరంభమున
విజృంభించి మారిమసంగినట్లు మనసేనలఁ జూపకట్టువడఁ జేయుచున్న
గాంగేయునురవణి మాయింప బాలుండయ్య రాద్రమూర్తి
యై మన సౌభద్రుడు ధనుష్టంకారంబుఁ గావింపుచు మత్తకరి
సింగపుం గొదమ తాఁకునట్లు తాఁకుచున్నాఁడు.

సకు—తాతపైకరుగు మనయభిమన్యు కుమారుని దుర్యోధనప్రేరితుడై
యలంబసుండు గవియుచున్నాఁడు.

ధర్మ—మాయావియైన దనుజుండు మనయభిమన్యుని మాయ
యధ్ధంబునఁ గలంచునేమో! భీమా! పోయి కుమారునికిఁ దోడ్ప
డుము.

సహ—అన్నగారూ! అభిమన్యుకుమారుఁ డీయలంబసు గిలంబసు
లెక్క వెట్టువాఁడుకాఁడు. నిమిషమాత్ర మోషికపెట్టి చూడుఁడు.

భీము—అన్నా! ధర్మనందనా!

క॥ మచ్చరమున నభిమన్యుడు
చిచ్చుట పిడుగులనుబోలు. ♦ శితబాణములకా
గ్రుచ్చి యలంబసు నరదము
విచ్చలవిడి తుమురుచేసె ♦ భీమబలుండై. ర2.

ధర్మ—విరఘండైన దైత్యుఁ డూరకుండునా? అడుగో! మాయా యు
ద్ధమునకు నున్నొఖుండగుచున్నాఁడు.

క॥ చీకటులెల్లడఁ గప్పెను
మూఁకలు చేయునదిలేక ♦ ముసుగుడు పడియె
బాకారి మనుమడయ్యయై
చీకాకుం బొందునేమొ ♦ చెచ్చెరఁబడుడీ. ర3.

సకు—మహాత్మా! భయపడవలసిన పనిలేదు. అభిగో పాండవ

వంశోద్ధారకఁడు భాస్కరరాంబకంబున తెలుంగు నాపాదించుచు న్నాఁడు.

నహా—అవురా ! తనమాయ వ్యర్థంబయినఁ జేయునదిలేక యలల సుడు పరు వెత్తుచున్నాఁడు. మనదళంబులు శంఖంబులొత్తి సింహ నాదంబులుచేసి యభిమన్య నభినందించుచున్నవి.

ధర్మ—అందుచే గడపితుండయి గురువుత్సాహమున సరువుతున్నది. లంఘించుచున్నాఁడు.

భీము—ఇదై ! నేహాయి గురువుత్సాహమున భంజనంబైనది. (హాహావును)

నకు—అన్నయ్యా ! అక్కఱలేదులే. మనశినివరుండు కన్నంగవ కేంకార నిటలతటపట్టపుటటి వికారుడగుచు గొనంబుసారించుచు గురువుత్సాహమున కొక్క బాణంబునఁ గీటడంచువానివలె దమకంబున గురువుత్సాహమున మనమభిమన్యనకు భయపడవక్కఱలేదు. మఱుకుచున్నాఁడు. మనమభిమన్యనకు భయపడవక్కఱలేదు. మేనమామ మేనల్లంబుల రణకర్కరలు. అశ్వత్థామను గిశ్య త్థామను లెక్కపెట్టరు.

ధర్మ—అవురా ! యావద్దంభా !

ఉ॥ అన్నయారన్న సాయమునఁ కంతప్రహేదమునందలేక వేఁ గన్నలవాడుఁ జిచ్చవడఁ గంటికిఁ జెప్పనలెక మమ్మా బియా సావ్యశిఁ గాచునుంటి రఁ బోర్గిని సావ్యశి ! సింఖంబు మే మెన్నటికైనఁ దీర్చగలఁ మే లిలకించు లెదవన్నుఁ జేసినాక. ౪౯.

భీము—అన్నయ్యా ! యిటుచూడుము. వృష్టివర కరాపారంబునఁ గీడ్పడియున్న పురుగుక్షింప నుదేశంబున కరగురుండు గురు కోపంబునఁ జనుదెంచుచున్నాఁడు.

నకు—అన్నా ! యిటులఁ జెందూలి యెగయుచున్నది. కారణము తెలియకున్నది.

నహా—తెలియకేమి ?

మ॥ ప్రియశిష్యుణ్ గురుఁడెంతయుఁ నిలుగులంఁ జెట్లంగుదున్నట్లుండై వయ్యైవచ్చుటఁగాంచి క్రోధమున దిఁ వృద్ధాప్తిని సంఘంబులకై రయమూర్ఖ బలగించుచుకొ నరుడుభూఁ రద్ధ్యాఙాదాతంగదాఁ బుంబులకొక విదనాశివస్పృహనై సంఘాత్తావలంబునకొ గిం.

నకు—మనయద్యునుకు శిష్యునియం దెంతవాత్సల్యమో చూడుండు.

ధర్మ—శిష్యుడనియేనా ? అత్తబంధుఁడుగాఁడా ? మానప్రాణములు మనయభినమచేసి రాజ్యము విప్రసంబలునిన మనఃత్వోడుకాఁడా ?

భీము—భీష్మాదులుకూడ నాదిక్కునకే పోవుచున్నారు. పోయి నా గదకుఁ బండువుఁజేసెద. తమ్ములారా ! రాజగారికి రక్షకభటులకై నిలుపుండు. అన్నయ్యా ! ననినయెడ (నిమ్మిమించును)

నకు—అన్నన్నా ! సావము ! సావము ! భీష్ముడెంత మహానీయమగు శక్తి మనకై నేయుటై బలగించుచున్నాఁడో చూపము.

నహా—అవురా ! సావ్యశి ! నత్యవరాశిమనంతఃపదవన్న నీవేకదా !

గీ॥ భీష్ముడుద్దామశక్తి నీ శేరడంబఁ

గాఁ బ్రియోగించినట్టి యా శునతరంపు

శక్తి నేమెయి వంచినే సాచివట్టి

కొని యతినిదానగట్టిగాఁ గూర్చినావె ? ౫౦.

ధర్మ—ఈ సముద్ధామంబున క్షిప్ర మనము క్రిందియందును గనలేము. ఈవిషయమున శిష్యుండు గురునత్రిక్షమించినాఁడు. మనపాదంబు డు బోగివాదార్థునిఁ గ్రోక్షించి పాండవపాపినిం బడలుపడఁజేయు చున్న పితామహా నుదేశంబుమాన్య నేగుచున్నాఁడు.

నకు—అకురువీరులపోరు చూశ్శిక్షి మిశ్శిలి పెక్కనమగుచున్నది. తాతనుజూడుము.

గీ॥ ముసలివాడయ్య యశావనుఁ ♦ బోలెఁగూర్చుఁ
డగుచు మండలీకృతచాపుఁ ♦ డగుచుఁ జిత్ర
గతులను, రథప్రచారంబు ♦ గొలుచుండ
నంపజడి నొక్కమొగిగురి ♦ యింపుచుండె. ౫౨.

సహ—అన్నయ్య యక్షయతూణీరములు వెలితివడునేమోయను భ
యముపుట్టునట్లు శరలాఘవముఁ జూపించుచున్నాఁడు.

ధర్మ—తమ్ముడలసిపట్టున్నది. అదిగో ! యెడమచేతితో నారిసారించి
శరసంధానంబుఁ గావించుచున్నాఁడు. మీరువేగమే వలయునన్ని
సైన్యంబులంగొని కీడికి సహాయముపొందు. తమ్మునికిఁ గాలునే
తు లాడకుండునట్లు బాణంబులు తాఁకుచున్నవి. అక్కటా మేన
మఱిదిడయ్యటచూచి సహింపజాలకలఘ్నాటోపమున

మ॥ కొరడాచేఁగొని యెల్లెయ్యెన్ గొఱల దృ ♦ క్కొణంబుల న్నిష్పకల్
దొరలన్ శత్రుచమూపతుల్ దెరలనె ♦ తోకోపియై భీష్ముపై
కుటికెన్ జక్రధరుండు చాలునిక నీ ♦ యుద్ధంబువ్యర్థంబగున్
మఱిదికబోచుటకైన నింతటియధ ♦ ర్మంబొప్పనే తమ్ముడా? ౫౩
మఱియు.

గీ॥ భక్తకోటికి ముంగొంగు ♦ పసిడియైన
దానవాంతకుఁ డీక్రియఁ ♦ దగవుమాలి
పనిని జేయుచునున్నాఁడు ♦ ప్రతిపదీ
యనుచరుల బోవనెట్టి పా ♦ ట్లయిన బొందు. ౫౪.

(కొంచెము పరికించి) వత్సా ! భీభత్సా ! మంచిపని చేయుచుం
టివి. ఆరీతినే చిక్కఁబట్టుము. చిక్కఁబట్టుము. తండ్రిపరువును
గాపాడితివి. తమ్ముడా ! యలుచూడుము.

గీ॥ తగవుగాదని యెఱిగించి ♦ తగనరుండు
దానవారిని నూతక్యత్యమునఁజొన్ని

యిద్దరును గూడి భీష్ముపై ♦ కేగుచుండి
పేర్చితమకున్న కసియెల్ల ♦ దీర్చికొనఁగ. ౫౫

(తె ర లో .)

గీ॥ ఇనుఁడు పడమటికొండపై ♦ కేగినాఁడు
పెరిగి యిరులెల్ల కడలవ్యా ♦ పింపఁదొడఁగె
రణము చాలించి యిఁకగుడా ♦ రముల నిద్ర
నొందఁబోవుఁడీ పాండవ ♦ యోధులార! ౫౬

ధర్మ—సహదేవా! నేనాపతి తగిన యాజ్ఞనే యొసంగుచున్నాడు. ఈ
నాటి భీష్ముని యుద్ధ మెల్లరకు భరముగనే యున్నది. చెల్లరే !
భీష్ముని నమ్మి మోసపోయితిమికద. నకులసహదేవులారా!

గీ॥ బాళిగలవాఁడు మనమల ♦ పైనటంచు
గఱకుటమ్ముల మనపైని ♦ బరపఁడంచు
నెంచితిమి కాని యి ♦ ట్లటనెఱుఁగమైతి
మింక నీతని డీకొన ♦ నెవరుగలరు? ౫౭

ఇరుగో! జోదులందఱు నిటులనే వచ్చుచున్నారు.

[అంత భీమార్జున కృష్ణులు వ్రవేళింతురు.]

ధర్మ—తమ్ములారా!

కం॥ ఇంగలపుఁగంట శంభుఁడ
నంగుని భస్మంబుఁ జేసి ♦ నట్టులు నేఁడా
గాంగేయుఁడు మనమొనలను
గంగారుగఁ జేసినాడు ♦ కదనార్భటుఁడై ౫౮.

(కృష్ణునింజూచి) అయ్యా! తాళధ్వజుని సామాన్యరథికునిగాఁ
దలంచి మోసపోయి యీరణంబున కియ్యకొంటి.

ఉ॥ తమ్ములగుఱ్ఱులక బితలఁ ♦ దమ్ములకుఱ్ఱుల నాప్తమిత్ర జా
తమ్ములఁ జూచి చూచి యెటు ♦ ధానుణికోసము భీష్మబాణ పా
తమ్ములపాలు సేసెద? ను ♦ తారమాతప్పెను, నేటితోడ నా
తమ్ముల నల్వరంగలసి ♦ తాపన వృత్తిని సంచరించెదకా ౫౯.

గీ॥ నేడు గాంగేయుచేబడి ♦ నీలైనయ్య
కరులు హరులును రథములు ♦ కాలుబలము
రిపులొ చెక్కు చెమర్చక ♦ రేగుచుండి
లేదు జయకాంక్ష యింక లవ ♦ లేకమైన ౬౦.

కావున

ఉ॥ ఉర్వర సర్వభాగము ను ♦ యోధను పాలొనరించి జోగినై
పూర్వపు రీతినే వివిన ♦ భూముల కేగి ఫలాశనుండనై
సర్వమునీశులం గొలిచి ♦ శాస్త్రములన్నియు నేర్చికొందు నీ
యర్వికిఁ గాను బందుగుల ♦ సూరక చంపంగఁజాల మాధవా! ౬౧
పదుమూడేడులు తిరుగరాని యడవులం దిరిగిననాకుఁ గొదవ
కాలమట్లు తిరుగుట యొక దుర్లభ కార్యముకాదు. భీష్ము నొడిచి
పుచ్చంగల వాడని మనము వివ్వచ్చుఁ బెద్దయు నమ్మితిమి. నేడ
నమ్మికవమ్మయ్యె.

కృష్ణ—కాంతేయాగ్రజా!

ఉ॥ పోరుల డయ్యకుండుదురె? ♦ పోటగులైన నొకొక్కవేళ, భూ
భారమడంచు యత్నమునఁ ♦ బద్ధదళేక్షణుఁ డెన్నిసారులో
వైరుల వాగురంబడి ప) ♦ భావముగోల్పడి దుఃఖమందఁడే!
వారలందుంచి పిమ్మట న ♦ పారసుఖాభినినోలలాడఁడే! ౬౨

అదియునుంగాక.

ఉ॥ తొమ్మిదినాళ్లనుండి రణ ♦ భూర్వహలౌ యభిమన్యు సాత్యకుల
దొమ్మినిఁ బార్వదుంగలసి ♦ దోణిశృపాదులుపిచ్చులింప నా

క్కుమ్మడి శత్రువీరుల ర ♦ ఇోర్వి విశంకటవృత్తిగూల్చుటల్
వమ్మయిపోయెనే తుదకు? ♦ వాదొకరోజున డస్సినంతనే. ౬౩.

అజాతశత్రూ ! యీతలపోతలేల ? తమ్ములు శ్రమఁజెందుటకు
నోర్వఁజాలవేని యుద్ధప్రారంభమున దేవప్రతుండు మీకొసంగిన
వరముమాటఁ దలంచి యీరేయి రహస్యముగ నతనికడకుంబోయి
తద్వధోపాయముం దెలిసికొని, యెల్లి యెల్లవిధములఁ బరాక్రమిం
చునది. నీవు నిక్కంబుగఁ గినిసినఁ గారవనైన్యంబు లెట్లగునో
తలపోయుము.

ధర్మ—మహాత్మా ! సాత్రాజిహనోహరా!

ఆ॥ వె॥ రాచపాడికాన ♦ రణమొనర్పఁగవచ్చుఁ
పైకివచ్చువెరి ♦ వచ్చివచ్చుఁ
గాని చావునడిగి ♦ కపటకృత్యంబున
జన్మశత్రునైనఁ ♦ జంపఁజనునె? ౬౪

అందుఁ బితామహునియెడల నట్టికృత్యంబుఁ జేయఁజాల.

భీము—అగోజా!

కం॥ చుట్టాలెందఱొ సీకై
కట్టలు కట్టుకొనివచ్చి ♦ కదనములోనకొ
గుట్టలుగఁ గూలుచుండిరి
కట్టా ! యిటుచేయుఁ గపట ♦ కార్యంబగునే ? ౬౫.

అర్జు—అన్నా ! ధర్మనందనా !

కం॥ మననెచ్చెలి మనచుట్టము
మనదొర మనకేడుగడయు ♦ మనమంతియునొ
వనజోదరు మాటను గీఁ
టునఁబుచ్చిన విజయమునకు ♦ టొంపు ఘటిల్లుకొ ౬౬.

కాన గోపాలదేవుని యాజ్ఞ శిరసావహింపవలయు.

సకు—అన్నగారు! మీకుం దెలియఁ జెప్పునంతటివారము కాముగాని
యెట్టివారైనఁ బగతుఁజతోఁ గూడినప్పుడు పగతుఁజుకాక మఱియె
వ్వరగుదురు? ఈకురుపాండవ సైన్యంబులలోఁ జుట్టాలు గాని వా
రెవ్వరు? దుగ్ధోధనుఁడు మాత్రము మనతోఁబుట్టువు కాఁడా?
బాంధవ్యముం దలపెట్టినచో నీయుద్ధమునకే యవసరములేదు.

సహ—పెద్దన్నగారు.

ఆ॥ వె॥ తాత తాతయనుచుఁ ♦ దలపోయుదురుగాని

తాతచేత మనము ♦ తవిలినపుడు

తాతగారు మనలఁ ♦ దలఁచుంప కుందురో!

తాతతండ్రిలేల ♦ ధాతివునకు? ౬౭.

ధర్మ—ఆశ్రితపక్షపాతా! వీరిమాటలచే నాకేమియుఁ దోఁచుటలేదు.

ఆ॥ వె॥ ఓలమాసఁగొనక ♦ యుద్ధంబునకునేగి

శత్రుహాననకేళి ♦ సల్పుమనుదొ

రేయిఁ బోయి చావు ♦ రీతిఁ దాతనడిగి

వేగుఁబోక ననికి ♦ నేగుమనుదొ? ౬౮.

నీవు శాసించినట్లు చేయుటకు సిద్ధముగనుంటిని.

కృష్ణ— బావా! ధర్మజా! శుమానుషవిక్రముండైన గంగాపు
త్రునిచేతం గైదువుగల్గెనో యొరులెవ్వరు వానిందాఁకఁ జాలరు.
తాఁకిరో చిచ్చునందు శలభంబులవలె మృగ్గుదురు. కానఁ దాత
కడకు రహస్యప్రకారంబునఁ బోవుటయే యుత్తమము.

ధర్మ—భవచ్ఛాసనం బనతిక్రమణీయంబు. (నిష్క్రమింతురు)

(శీఘ్రగామి ప్రవేశము)

శీ—(నిట్టూర్పుపుచ్చి దీనస్వరముతో)

గీ॥ అస్తమించె భీష్మాదిత్యుఁ ♦ డస్తమించె

నస్తమించెను నీతిశౌ ♦ ర్యప్రసక్తి

యస్తమించెను బ్రహ్మచ ధి ర్యప్రవృత్తి
యస్తమించెను జండ్రవం ధి శాచ్ఛక్తిర్తి.

౬౯

[దీనపాలుడు ప్రవేశించును.]

దీన—ఓయిబావా ! యిట్లడలుచున్నావు, రారాజున కేమయినఁ గీడు
వాటిల్లినదా?

శీ—(పూర్వోక్త పద్యము జదువును.)

దీన—ఎంతయాపద తటస్థించెను ?

ఉ॥ కావరమూని యంబపని ధి కై తనపైకరుదెంచినట్టి కో
పావిల మానసుండయిన ధి యాభ్యగురాముని తుగ్ధిల్లకింతలోఁ
బోవనడంచినట్టి యరి ధి భూప కుభృత్పవి ధారియే చిరం
జీవియటంచు నెంచితిమి ధి చీరికిఁ గోకయొకండు గూల్చెనే ? ౭౦

శీ—ఆయంబ మాటఁ దలపెట్టకు. దీనికంతకుం గారణ మాయంబయే.

దీన—ఈసంగతి నేనెప్పుడు వినలేదే. కొంచెము విప్పిచెప్పుము.

శీ—ఏమిచెప్పుదును? మొదట మన విచిత్రవీర్య మహారాజుగారికిఁ
బెండ్లి చేయు తలంపుతోఁ గాశీగాజు కుమార్తెలైన యంబ, అంబిక
అంబాలికయను మువ్వరు కన్నియలను స్వయంవరమున నెల్లరా
జులనుం గెలిచి భీష్ముండు హస్తినా పట్టణంబునకుం గొని వచ్చుచుండ
దారిలో వారిలోఁ బెద్దదియైన యంబ నిట్టూర్పువుచ్చి భీష్మునిజూచి

“ఉ॥ మానవనాథ నామనసు ధి మగ్నముఁ జెదెను సాశ్వతశంకున
న్నానరనాథు పాలికి ర ధి యంబునఁబంపుండు మీరలుం బరా
ధీన మనస్కు నన్నుఁ గొని ధి తెచ్చుట ధర్మమే?” యన్నభీష్ముండ
మ్మానినిఁ బంప నచ్చటికి ధి మార్కొగ మూనెను సాశ్వతశంకులకు.

దీన—తనంతఁ దావలచి వచ్చిన ముద్దులూడిని నాతఁడేల బరిగ్రహిం
పక పోయె?

శ్రీ—పరులచే బల్లిని గొనిపో బడినందులకు.

దీ—అవురా! రాచవారలెంత పొరుష శాలులు. తరువాత నేమి జరిగినది?

శ్రీ—అమె తిరిగి భీష్మునింజేరి తమ్మునికి వివాహముచేయుమనిపార్థించి యాయనచే దిరస్కరింప బడెను.

దీ—తరువాత సంగతి నాకుందెలియును. పరశురామునిఁ దీసికొని వచ్చుటేకదా?

శ్రీ—పిమ్మట నేమిజరిగెనో యెఱుంగవా? తనకోర్కె విఫలంబయ్యెనను రోషమున భీష్మునెట్టులైన సాధింతునని చెప్పి తపస్సుచేసి దుష్టద మహారాజునకు మొదటి కొమార్తయైపుట్టి యొక యక్షునిదయను బదంపడి కొడుకయ్యెను.

దీ—దుష్టదుని పుత్రికా పుత్రులందఱు కారణజన్ములే. వానిపేరేమి?

శ్రీ—వాని పేరే యెఱుంగవా శిఖండి.

దీ—అవురా! శిఖండి! యెంతవాడ వయితివిరా! అయ్యోదైవమా! నీకంటికి మాకురురాజుక్కడ కన్నడినాడా? ఓయీ! బావా!

చం॥ సురపతి సూనుడాదిరణ ధూరులనెల్లఁ గలంచి ఘోరసం
గరములఁ బేరుగన్న మన ధ గంగకుమారుఁ డెటులే శిఖండిచే
నరిది బలంబు గోలుపడి యెదెను గొరపు లేడ్వ వేదనా
భరమున జన్మరంగమున వ్రాలుచు బాణపరితదేహుడై ?

మఱియు.

ఉ॥ ఎట్టుశిఖండి భీష్ముపయి ధ నేడైఱజూపెను ? దోణశల్కులా
తట్టునలేరే ? ద్రోణియెట ధదాఁగె ? గృథం డెడసొచ్చి వైరులం
గొట్టఁగలేదే ? శాత్రువులఁ ధ గూల్చెడి వీరుడు తా శిఖండిని
మట్టక తక్కియేక్రియ “న ధ నూజూ” నరింపుచు నుండెభీష్ముడుగెర.

శీ—మనగాంగేయునకు నొక వెట్టివ్రతంబుకలదు. అంగనాపూర్వులతో యద్దంబుచేయఁడట. అందుచే శిఖండిని నెదుటఁబెట్టి కొని యతని కార్ముకముమాటున గాండివముంచి నిశితతీవ్రామోఘబాణపరంపరను బఱగించి యర్జునుఁడు భీష్మునింబడ వేసెను.

దీన—ఎప్పుడును ధనంజయుని విక్రమంబు వ్యాజయుక్తమే. దేవవ్రతని వ్రతంబుమాట పాండవులకెట్లు తెలిసినది?

శీ—నిన్నటిపోరున భీష్మ విజృంభణంబు సహింపలేక పాండవులెల్లరు పుల్లవడి లేతమొగంబులనుండఁ గృష్ణుఁడు శాంతనవుకడకుఁగొంపోవఁ గాళ్ళమీఁదఁబడి వధోపాయముపదేశింపుమని వేడికొని రట. అంత నమ్మహనీయుఁ డీసంగతిఁదెల్పెను.

దీన—తాతగారెంత పక్షపాతి. స్వచ్ఛందమరణము గలవాఁడయ్యు నిట్టియకార్యము చేసెను. వీని పక్షపాతయుద్ధమునకన్న గర్భనియుద్ధమునలన వేయిరెట్లు లాభము కల్గెడిదె.

ఉ॥ ముప్పలఁబెట్టిరాజుల నె ♦ మోనమ'యంచరి వెట్టఁజేసె నా
కిప్పడితండుగల్గఁ గొద ♦ వేమియటంచుఁ జమూపతిత్వముం
జప్పన నిచ్చినందులకుఁ ♦ జావెఱిఁగించుచుఁ జచ్చెనక్కటా!
కప్పయెలుంగు పామగుటఁ ♦ గౌరవభూపతి మోనపోయెఁగా. ౭౫

భీష్మ పతనానంతర 'మేమిజరిగినది?

శీ—అప్పడిరువారగులవారు తత్సమయ శక్తితోధృతై పితామహు పాలికిం జనుదెంచిరి. అంతతాత బాణవేదన సహింపలేక రూక్ష భూభాగంబున శయింప లేననిచెప్ప రారాజు తాతయందు హత్తిన బత్తిచే నత్తిమెల్లుటకు సుతిమెత్తని శయ్యలు తల్లడలుగొని రా నాజ్ఞనొసంగ నలంతినవ్వుతో మనమనితో నిట్లనియెను.

దీన—ఎట్లు?

శ్రీఘ్రి—

ఉ॥ సంగరరంగమందు బహు ♦ శస్త్రపరీతుడైనై శయించునా
యంగసుఖాను భూతులకు ♦ నక్కట ! కౌరవరాజ ! తూలికా
సంగములైన తల్లడలు ♦ శయ్యలు గూడవటంచుఁ గ్రీడిది
క్కుంగన నాతఁడుందెలిసి ♦ కొంచుదెంచెను జాపహస్తుడై. 21

దీన—వచ్చి యర్జునుఁడుచేసిన కార్యమేది ?

శ్రీ— కం॥ తలయెత్తిపట్టి తూవుల
నలుగడలను నాల్గునుంచి ♦ నైపుణ్యముతో
నలుఁగులఁగొన్నిటి నిటునటు
కలయఁబఱచి యంపసెజ్జ ♦ గానొనరించెకా. 22.

దీన—ఇదియంతయు నర్జునునిమహత్వంబుఁబ్రకటించి ధార్తరాష్ట్రులచే
సగభాగ మిప్పించుటకుఁ జేయుయత్నము. తరువాత.

శ్రీ—తరువాత తాతయిట్లులనియె.

ఆ॥ వె॥ నీరువట్టుకతన ♦ నిలువంగఁ జాలను
మనమలార ! సుగుణ ♦ మాన్యులార !
పావన తరమైన ♦ పాతాళగంగను
దెచ్చిదాహమిపుడె ♦ తీర్చరయ్య. 23.

దీన—ఎవరు తెచ్చిపెట్టెదరు ? తాతగారికోపము పాతాళగంగ
భూలోకమునకు వచ్చునా ?

శ్రీ—ఎవరున్నారు ! విజయుఁడుతప్ప ?

దీన—ఆ, ఆ, ఆ, ఎట్లు కొనివచ్చెను ?

శ్రీ—పర్జన్యమంత్ర మభిమంత్రించి,
గీ॥ ఉడుముతోలువేళ్ళను నారి ♦ నొడిచిపట్టి
బొణఘంఖంబు చెవిఁదాఁకు ♦ వఱకులాగి

కౌశ్యపీదిక్కు వీక్షించి ♦ గాడనేయ

ధారగావచ్చెబొంగిపా ♦ తాళగంగ.

౭౯.

దీన—పార్థునిదివ్యాస్త్రమహిమకు ద్రోణభీష్మాదులుకూడఁ జాలనట్లు
న్నారు. తరువాత, తరువాత.

శీ—ఇంతలో సూర్యుఁ డస్తనగంబుఁజేర నాటికి, గురుపాండవులు
యుద్ధముఁజాలించి తమతమగుడారములకుంబోయిరి.

దీన—ఈ మహామహాని మరణముచే రణముచేయుఁగలమను నాశకౌర
వులకుందొఱుగ బెండువడియుగదురు. పాండవులు కౌరవులచే
జయింపఁబడరునుమీ.

శీ—గెలిచినను గెలువకున్నను యుద్ధంబుచేయుట మానుదురా ?
భీష్ముఁడుపోయినాఁడను శోకంబు పొందకుండ రాధేయుఁడు మన
యోధావళి యుల్లంబులుల్లసిల్లఁ బ్రథనభూమికిరాఁగలండు.

దీన—అట్లయినచో నీదినంబునుండి పోరు బెట్టిదమగును.

శీ—ఏమి యట్లనుచుంటివి ?

దీన—ఈపది దినంబులనుండి పాండవపక్షంబుననున్న పేరెక్కినబల్లి
దుఁడాక్కఁడయిన మడిసెనా ? అంతయుఁ బక్షపాతయుద్ధమే.
ఇంతకు నేనానాయకత్వ మెవరికిచ్చెదరో !

శీ—శరగురుఁడులేడా ? భీష్మునితరువాత భీష్మునియంతవాఁడు.

(తె ర లో)

శా॥ గాంధేయుండు శిఖండిబాణముల సం ♦ గ్రామంబునంగూల ను
త్తుంగా స్త్రోకసమస్తవాహినికిదో ♦ డ్రోదోఁబుబట్టాభిషి
క్తుంగావించె సుయోధనుండు రిపులకా ♦ దూలింప నుద్రేకియై
భంగంబొందెదరింకఁ బాండవులు గా ♦ వకలేరు వేతెవ్వరుకా. ౮౦

చ॥ ననుగని దుర్మదంబున ర ♦ ణస్థలిపీడకయుంకెనేని, వై
రినివహ ఘస్మరుండయిన ♦ క్రీడియు డగ్గరనుండఁడేని, సం
జెనకినవారి నెల్లరను ♦ జీలిచిధర్మజు నేనొకండనే
కనికరమేది పట్టియొస ♦ గంగలవాడను నోసుయోధనా! ౮౧.

శి—అదిగో! ద్రోణాచార్య కంఠస్వరము వినవచ్చుచున్నది. చమూ
పతిత్వమిచ్చినందులకయి ప్రీతుడై ధర్మజుఁబట్టియిచ్చెదనని శిష్య
ధంబు చేయుచున్నాఁడు. శంఖారావములు పీతెంచుచున్నవి.
యుద్ధము ప్రారంభమగుచున్నది. మనముకూడఁ జేతనయినంత సహాయము
చేసెదమురమ్ము.

దీన—మంచిది. పద, పద (నిష్క్రమింతురు).

కు రు క్షే త్ర స ం గ్రా మ ము.

తృ తీ యాం క ము .

రంగము. యుద్ధభూమి.

[సుయోధనుడు ప్రతీహరితోఁ బ్రవేశించును]

(తరువాత నందకుని ప్రవేశము.)

సం—ఓయీ ! ప్రతీహరి! దేవరవారికి నారాకఁ దెల్పుము.

ప్ర—నందకా ! రణరంగముననుండి వచ్చుచుంటివాయేమి?

సం—నీకెందులకు ? దేవరవారికి నారాకఁదెల్పుము.

ప్ర—ఇంతతొందరగా వచ్చుచుంటివేల?

సం—రాజుగారికి యుద్ధవార్తలు వినిపింపవలయును. త్వరగా నారాకఁ దెలియఁజేయుము.

ప్ర—అటులయినచోఁ దెలియఁజేసెద. (సు. చేరి) దేవా! వాకిట మన నందకుండు వేచియున్నాడు.

సుయో—త్వరగాలోనికిఁ గొనిరమ్మ.

ప్రతీ—చిత్తము. (నిష్క్రమించును.)

నంద—దేవా ! వందనము.

సుయో—నందకా ! యుద్ధవార్తలేమి ?

నంద—మహాప్రభూ ! అట్లుమీచే ననుజ్ఞాతుండనయిపోయి రణాం
గణముఁ జేగుతరి మనవారు గరుడ పూహమును బాండవులు
మండలార్ధపూహమును బన్నికొని యొకరిపైకినొక రురవడించిరి,
మనసైన్యంబున నభిమానశౌర్యధనులైన త్రిగర్తులు సవ్యసాచి
బిలిచికొని యొక్కటియుద్ధమునకుం బోయిరి. అంతఁ గుంభసం
భవుండు సంరంభవిజృంభణారంభుండై తనప్రతి నెఱవ వివిధా
స్త్రీంబులు పరగించుచుఁ బాండవ వరూధినిముఖంబుల శిలీము
ఖంబులనోనేసి తాఁకునంతఁ దుండఁబులు ఖండింపఁబడిన కొండల
పిండువలెఁబడు వేదండతండఁబులును, శిరములు నటకఁబడిన
ధరనొఱగు హరినికరములును, రథాంగములు వికలాంగములైన
నడంగు శతాంగములనై యొక్క నిఘోషమాత్రంబున సమిత్తల
మున, నెత్తురుటేరులు, ప్రేవులప్రోవులు, పొట్టలగుట్టలు, రెట్టల
తిట్టలు, డొక్కలచెక్కలు, పిక్కలవ్రక్కలు నెక్కడ చూచినఁ
జూడ్చికి వెక్కసంబు గలిగించెను.

సుయో—నందకా ! పాండవులలో నొక్కడైన నాచార్యుడల
పడలేదా ?

గీ॥ గురుఁడునిజముగా విల్పాని ♦ కుపితుండైనఁ

బాండవేయులుగారు ది ♦ క్పాలురైనఁ

జేతిలావును జూపుచుఁ ♦ జెనకఁగలరె ?

ప్రాణమో ! మానమో ! యెడఁ ♦ బాయకుండ.

తరువాత, తరువాత.

నంద—దేవా ! యవధారు. తరువాత కొంతేయుఁకు మూలబలం
బైన పాంచాలురలోనుండి సత్యజిత్తు తేఁచువిధంబునఁ జెలరేగి
నెత్తుటందోగినత్తిచే గురునికుత్తుక నుత్తరింపనెత్తిన కినుకఁ జను
చేర నాకత్తిని ముత్తునియలుగావించి యొక్కవెడంద వాటి

యమ్మున భూమిపై వానినిసత్త మిల్లఁజేసి ధర్మసుతుపై కరదముఁ దో
లించెను. అతఁడు ద్రోణుని చూపుతో శరాసారంబు తన్నుఁదాఁచిన
సమర పరాజ్ఞుఁఁడయ్యె.

సుయో—నందకా!

గీ॥ పుట్టినప్పటి నుండియు ♦ నిట్టివాఁడె
కయ్యమునకన్న నేదుడు ♦ కఱచినట్లు
పారిపోవుచు నుండును ♦ బైసిమాలి
ధైర్యశాలి యెవండన్న ♦ ధర్మరాజె.

౨

తరువాత, తరువాత,

నంద—తరువాత నోదేవా!

గీ॥ జ్ఞాతి పడుటకు సైరింపఁ ♦ జాలకంత
నంతకుని చూపులను బోలు ♦ నట్టితూఁపు
గమిని ద్రోణుని నెమ్మేన ♦ గాడనేసె
సూర్యదత్తుఁ డవార్యను ♦ సైర్యుఁడగుచు.

3

అంతనాచార్యుఁడు కనలు రెట్టింపఁ గనుబొమలు ముడివడుచుండ
మండిపడి తనకుఁ జేజిక్కిన పెక్కు నారాచము లొక్కుమ్మడి ప్ర
యోగించి వానిశిరము నేలకు డొల్లనేసి పాండవాగ్రజుని పిఱు
దన చనియె.

సుయో—తరువాత, తరువాత, యెవరైన నడ్డుపడిరా ?

నంద—తరువాత నోదేవా! ధర్మజుఁడు పట్టుపడెఁ బట్టుపడెనను నార్పు
తెలుంగులు నిగిముట్ట నెక్కడనుండియో సాత్యకి దుర్వా
టోపమునఁ బొండవయోధులం గూర్చుకొని యాచార్యుని దిక్కు
మొగంబై, కుంభసంభవా! యంతటబోక నిలునిలుమని యదలిం
చి తాఁకెను.

సుయో—అబ్బ!

క॥ ఎక్కడ పాండవ సైన్యము
చిక్కువడునో యక్కడకును ♦ జేరి మనదడం
బుక్కుచెడి స్రుక్కగూల్చును
జక్కాడగ నొడ్డులేరు ♦ సాత్యకి ననిలో.

తరువాత, తరువాత.

నంద—సాత్యకియే లేనిచో ధర్మజుడుపట్టుపడెడివాడే. ఇట్లు తన
పనికి నడ్డమైనాడను క్రోధమున సింహనాదము చేసి యయ్యోధన
రుని సింహకేతన మొక్కబాణ విపాతమున భూపతితంబు జేయ
నాతడడరిపడి నాల్గు విశిఖంబుల వాజుల యుబ్బడంచె

సుయో—అవురా! గురునితోడఁ గూడ సమసమర విహారము చేయు
చున్నాడు.

నంద—తరువాత నోప్రభూ! ^{ధాన్య}క్రోణాచార్యు లొక్కబాణంబుతో ధ
త్తుతుని కంఠమును వింటినారీంద్రెంచి నాల్గుబాణంబుల విరఘ
నిం జేసియూర్చె.

సుయో—నందకా! యాచార్యుని ధనుర్విద్యానైపుణి యిప్పుడుగదా
విదితమగుచున్నది.

ఉ॥ పాండవులేము చిన్నపుడు ♦ పంతములాడుచు బంతులాడ సం
దొండాకనూతిలో బడిన ♦ నూరక చూచుచు నున్ననీమహా
త్ముండట కేగుదెంచివడి ♦ తోనొక బాణము దానగ్రుచ్చి వే
తొండుతదీయ పుంఖమున ♦ నుంచుచు బతిని దీసియూయడే. ॥

అప్పుడేకదా యీమహాత్ముండు మాకాచార్యుడయ్యె. తరువాత
సంగతి విన్నపుము.

నంద—తరువాతనోదేవా! శైనేయుండు విరఘుండగుటకు సహింస
జాలక ధర్మజ భీమ నకుల సహదేవ శిఖండి ధృష్టద్యుమ్ను చిత్ర

సేన సేనాబిందు సురవర్మ పార్థజ్ఞేమ చేకితాసు లొక్కపెట్ట
ద్రోణాచార్యుల బాదివిరి.

సుయో—(శ్రొందరగా) గురునకుం దలకడచి పాండసేన నెవ్వరు
తాకలేదా ? కర్ణాదు లేమిచేయుచుండిరి ?

నంద—దేవా ! మీనమ్మిన బంటగు కర్ణుఁడొంటిగ నిజనామాంకిత
బాణజాలంబులఁ బగతుఱఁ గాందిశీకులంజేయఁ దొడంగె.

సుయో—(ఆశ్రముతో) యింతమంది యభిరథమహారథులతో
నొక్కఁడేకియఁ బోరుచేయఁగల్గె.

నంద—మహారాజా ! యాచార్యులవారు విజృంభించి యొకనిచాపం
బుఁ ద్రొంచుచు నొకని రథ్యంబుల నొంచుచు నొకనిరథంబును
గూల్చుచు, నొకనిసారథిని జీల్చుచు, నొకనికేతువుఁ దుత్తుమురుం
జేయుచు నందఱి కన్నిరూపులయి పోరునెడ మనసేన భగదత్త
పురస్సరంబుగా గురునికి బాసటయై సూరెలనిల్పె.

సుయో—భగదత్తుఁడు విజృంభించెనా యేమి ?

నంద—దేవా ! మఱచితి, మఱచితి, నేడుభగదత్తుని శుండాలము
బారింబడి బ్రతికినవాఁడొక్కఁడు లేడు

సుయో—ఓయి నందకా !

మ॥ జనకుంజంపిన కృష్ణునెట్టులయినన్ ♦ సాధింపఁగానెంచి పో
రొనరింపన్ మనవత్తుమైన భగద ♦ త్రోద్యత్ప్రీతాపంబునై
పనుసీ పాండవ సైన్యమందు నొకఁడె ♦ వ్యాఁడైననున్నాఁడే? యీ
తని శుండాలము భద్రజాతిదగుటం ♦ దాఁకోర్వరాదేరికి ౬.

నంద—అట్టిప్రతాప శాలికూడఁ బాండవశౌర్యాన్నికి శలభరూపమై
నాడు.

సుయో—అవురా ! యెట్టి బెట్టిదము వింటిని.

గీ॥ వైష్ణవాశ్రమంబు భగదత్తు ♦ పాలగలదు
తత్ప్రియోగంబుచేత నే ♦ దారి నేనిఁ
జాకతక్కెడువారలు ♦ జగతిలేరు
పాండవులు చావ కెట్టుల ♦ బ్రతికినారు ?

నంద—భేవా ! భగదత్తుఁడు కోల్తలచేసి తన సుప్రతీకనామకరట్టి
ద్రము నరులపయిఁదోల దానిముందు భీమాదుల యాటోపము
వితథంబుగాగ వితాకుంజెంది పాండవులు బెండువడియుండ సాత్యకి
పటురాయమున నెదిరించి నాల్గుబాణంబులను నాగజమున్న
బిట్టేసెను.

సుయో—అవురా ! సాత్యకి ! యెక్కడచూచినను నీవే, నందకా ! తరు
వాత నేమిజరిగెను ?

నంద—అంతనో మహాప్రభూ ! యాగజము బిట్టురాయమ్మున
గీ॥ రధ్యములతోడనస్త్రశ ♦ స్త్రములతోడ
సాదితోడ నాసాహస ♦ శాలితోడఁ
దేరుఁబైకెత్తి విసరుచుఁ ♦ బాఱవైవ
నతఁడులంఘించె భువికి న ♦ త్యద్భుతముగ ౯.

సుయో—“ పాపీచిరాయు ” వన్నట్లు సాత్యకి మొండిబ్రతుకు బ్రదుక
నైయున్నాఁడు. పదపడి యేమిజరిగెను?

నంద—

మ॥ అభిమన్యూదులుకూడ నాకిరటిశ ♦ క్రూటోపముల్ సైపలే
కభయోద్రేకముఁ జెంద, సైన్యములుదుః ♦ ఖంబందగాండీవియు
రభసోదంచిత లీలవచ్చిఘన ధై ♦ ర్యసైన్యగాంభీర్యుడై
యిభముందాఁకెనునాత్మవాహినిముదం ♦ జెంతేనినుప్పొంగగఁగ

సుయో—నందకా ! సంశ్చక్తులెట్లు రానిచ్చిరి ?

నంద— తన్నెదిరించిన సుశర్మాదులఁ దీవ్రమార్గణవిధ్ధాంగులఁజేసి
సోలించివచ్చెను.

సుయో—అనంతర వృత్తాంతమేమి ?

నంద—గీ॥ వచ్చివచ్చుటలోనె తీ ♦ ప్రమగుబాణ
మేన్లుమొకమును నుచ్చిపో ♦ నేనెఁబెలుచ

సుయో—దానిచే నాగంధసింధుర మేమి చేయలేదా?

నంద—గీ॥ కన్నుమూసుకపైఁబడె ♦ గరియునంత
కృష్ణులిద్దరు చచ్చిరక ♦ కేకపుట్టె.

౧౦.

కానికృష్ణుని సారథ్య నైపుణ్యంబున నాకరికరాఘాతంబు నిష్ఫలంబయ్యె. అంత భగదత్తుండు గుశితుడై నాల్గుతోమరముల నాకృష్ణులపైఁ బఱిగించెను.

సుయో—పిమ్మట యేమియయ్యె?

నంద—పిమ్మటనోదేవా! భగదత్తప్రయుక్తమైన తోమరములఁ దుత్తు మురుంజేసి యర్జునుఁడొక యమ్మునెమ్మున నాటించె. దాననతండు తనచేనున్న సృణీయందు వైష్ణవాస్త్ర మహామంత్రంబు నారోపించి యిదిగో! చచ్చితివి చచ్చితివని క్రీడిపై వినరివేసెను.

సుయో—(ఆత్రముతో)దాననర్జునుఁడు చచ్చెనా? లేదా?

నంద—ఇంతలోఁ గృష్ణుఁడు తనమేను విజయుమేనున కడ్డముఁజేయ నమ్మహాసాధనంబు నవాంబుజమాలికయై కృష్ణ సురమున వ్రేలాడె

సుయో—(దుఃఖముతో) బౌరా! కృష్ణా! యింతనీతిమాలిన జన్మ మేమిరా ?

ఉ॥ పార్థుఁడు నేను నీకడకు ♦ వచ్చియు భారతయద్ధమాసహ
యార్థమురమ్మనంగఁ గద ♦ నావనియూరక యుందునంచు నీ
పార్థవబాణ ఘాతమునఁ ♦ బార్థునిద్రుంగక యుండఁజేసిలే?
వృథుఁడవీవు నికదలచి ♦ సంతనెవచ్చును బాతకమ్ములుకా ౧౧

సీ॥ తల్లియశాయశోదాదేవి ♦ కల్లతనము

వెన్నతోఁజెట్టి నినుఁబెంచి ♦ పెద్దచేసెఁ

బొట్టకూటికిఁ దలపోయు ♦ బుద్ధిగాని

నీకు బుతమేల ? వ్రతమేల ? ♦ నింద్యచరిత ! ౧౨.

క్షత్రియోచితమైన న్యాయయుద్ధ మొనరించి చచ్చినను జచ్చెదను
గాని నీవంటి భగ్నువ్రతుని నాశ్రయించుటకు ధర్మజుడనుగాను,
తరువాత సంగతియేమి ?

నంద—తన యమోఘసాధనము విఫలంబగుట విషణ్ణుఁడైయుండ
వివ్వచ్చుడు పవినమ శితాంబకంబున నయ్యేన్గు నేయఁగొమ్ములూ
దుకొనుచు నది నేలమొగ్గతిల్లంబడుచుండ మఱియొక ప్రదరమున
భగదత్తు శిరఃకర్తనం బొచరించె.

సుయో—అక్కటా మిత్రమా ! యసురరత్నమా !

సీ॥ తండ్రిపగఁదీర్పఁ జనుదెంచి తండ్రివోలెఁ

బగతుచేతిలోఁబడి మిత్తి ♦ పాలువడితె?

కాలగతి నిలఁ దప్పింపఁ ♦ గలరెయ్యెరులు ?

మాలవిధి చెట్టలను మన ♦ పాలద్రోచె ౧౩.

నందకా ! గతించినవానింగూర్చి విచారించిన నేమిఫలము ? తడు
పరి నేమిజరిగెనో చెప్పుము.

నంద—భగదత్తుఁడు గూలిన విరిగిపారు మన సైన్యంబులం బురికొల్పు
చున్న ద్రోణుఁడూచి వచ్చితిని.

(తెరలో.)

కం॥ దడములురెండును నలసిన

పశువునఁగాన్పించెఁ గానఁ ♦ బవరము చాలిం

చుఁడునేటికి తేపకడనె

కడగుదమందరము ఘోర ♦ కదనముసేయక ౧౪.

సుయో—అదిగో ! యాచార్యుని కంఠస్వరము. మనము కర్ణాడు
లం గలసికొందము. (నిష్క్రమింతురు)

రంగము:—స్కంధావారము.

[భానుమతి.]

భాను—(నిట్టూర్పుచు) అక్కటా! పదుమూడు దినంబులనుండి యెడతెగక కయ్యాటము సాగుచున్నది కాని యింకను జయాప జయముల నిర్ణయింప వలనుగాకున్నది. భరతవంశంబున నెట్టెట్టి వింతలు పుట్టుచున్నవి. ఈయన్నదమ్ముల పోట్లాటను నీప్రపంచ మునందున్న రాజులందఱు చనుదెంచి ప్రాణంబులు కోలుపోవు తేలాకో! లేనిపోని నొక్కొక్కటిని పొందవులిట్లు పెనంగు పెందులకో! సిగ్గుపడలి చెయిసాచి యాచించిరికదాయని యైదు గురికి నైమాళ్ళనిచ్చి చక్రవర్తిగారైన యుద్ధమును మాన్పించలేక పోయిరి. ఈయన్నదమ్ముల పోరాటమునందు దైవసమానుడైన తాతగారుకూడఁ బరమపదమునకు నేగిరఁట. అక్కటక్కటా! కలికాలమాసన్నమైనది. కలిచిహ్నము లప్పడే కన్పించుచున్నవి. లేకున్న న్యాయపక్షమున యుద్ధము చేయుచున్న తాతగారికిట్టి యవస్థ యేలకిలుగును? (స్మృతి నభినయించి) కాదు. కాదు. పాండవులకు రాజ్యమిప్పించుటకై చావెఱిగించి యిట్లయ్యెనట. అయ్యో! కలికాల మాసన్నమగుటచే నెంతసుగుణవంతులుకూడ దుర్గుణవంతు లగుదురు కాబోలు. ఇట్టికార్యమును దాతగారు చేయవలసినదేనా? (కొంచెముపరికించి) అదిగో! ప్రాణనాథుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు. ముఖము దీనభావమును సూచించుచున్నది. నేడేమికిడు విందునో! మనము చేయిపెట్టి కలఁచిగట్లున్నది.

[సుయోధనుని ప్రవేశము.]

భాను—(లేచి యెదురేగి) ఆర్యా! మీ మొగము దీనభావమును జెప్ప కయె చెప్పుచున్నది. ఈదీనురాలు విన నర్హమైనవోఁ దెలియఁ జేయఁ బ్రార్థించుచుంటిని.

సుయో—(ఱిచ్చవడి మౌనమున నుండును.)

భాను—ఆర్యా! యేమిది? మాటాడరు. నాకుమఱింత దిగ్భై
క్కువగుచున్నది.

సుయో—(తనలో) అక్కటా! యేమని చెప్పదును. పుత్రమణి
మునుజెప్ప నుగించుచున్న కఠినాత్ముడనైతి.

భాను—నాథా! నేవినఁగూడదా? యూరకుండిరి.

సుయో—ప్రేయసీ! యేమని (డగ్గుతికపడి యూరకుండును)

భాను—ఏలినవారు ధైర్యమవలంబించి సెలవిండు.

సుయో—ప్రేయసీ! యేమని చెప్పదును. నేటియుద్ధమున మన
లక్ష్యణకుమారుడు.

భాను—(తనలో) అక్కటా! యెంతబెట్టిదము విననుంటిని.

సుయో—వీరస్వర్గముఁ జూఱఁ గొననేగెను.

భాను—కట్టా! యెట్టిదారుణవార్తను వింటిని, హా! లక్ష్యణకుమారా!
నవఖండంబులఁ బాలించు సార్వభౌమునికి గాదిలికొమగుండవై ది
క్కుమాలి యుద్ధభూమిని నొంటరిగనుంటివే! హా! కన్నతండ్రి!
హంసతులికా శయ్యలఁబరుండి నిదురపట్టలేదను నీవు కటికభూ
మిని నెట్లు దీర్ఘనిద్రపోవుచుంటివి? కుమారా! యీపాడుయుద్ధం
బు నీకొఱకే వచ్చినదా?

సుయో—ప్రేయసీ! దుఃఖంపకు, దుఃఖంపకు.

భాను—నాథా! యెటుల దుఃఖంప కుండును? తలఁచికొన్నకొలది
కన్నకడుపగుటచేఁ దఱుగుకొని పోవుచున్నది. అయ్యో! ప్రా
ణేశ్వరా! యెవరికొఱకు మీరింత శ్రమపడి రాజ్యంబు నార్జించు
చుంటిరో యట్టిపుత్రరత్నము, పెన్నిధానము, కీర్తిశేషుడయ్యె
ఇకమీకు నీయుద్ధమేల, జయమేల, రాజ్యమేల?

సుయో—ఏమంటివి ? కుమారునిజంపిన పాండవసేనా సముద్రము
నింకింపకుండఁగనే దుర్యోధన బడబాగ్ని శమించునా ? ఎవరినిగా
నెంచితివి. గదావిశ్వేషమాత్ర విత్రస్తీకృత త్రిభువనుండని యెఱుం
గవా ?

భాను—ఎందుకువచ్చినయధము? పదుమూడు రోజులనుండి యెడ
తెఱపిలేకుండ జరుగుచున్నది. దీనికి దుద మొదలున్నట్టు కన్పిం
చదు. వంశోద్ధారకుడైన ముద్దులకొడుకుగూడఁ బోయెను,
మనరాజులెందఱో చనిపోవు చున్నారట. ఒక యైదుదాళ్ళనిచ్చిన
మీ కేమితక్కువగును ?

సుయో—ఒక యైదుదాళ్ళనీయలేకేమి ? భాగము లేదంటినిగాని భర
ణములేదంటినా ? మనరాజులు చచ్చుచున్నారంటివి. ఇంతవ
ఱకు మనపక్షమునకన్న వారిపక్షముననే నాశన మెక్కువగుచు
న్నది. పాండవసైన్యంబులు పలచనై నామమాత్రంబుగా ను
న్నవి. అదియునుంగాక నేఁడెట్టికార్య మాచరించితిమో యె
ఱుఁగుదువా ?

భాను—ఆర్యా ! నేనెఱుంగను, సెలవిండు.

సుయో—సాధ్వీరత్నమా !

తే॥గీ॥ ఏవనిఁ బాండవ వంశమ్ము ♦ నెల్లనుద్ధ
రించునని కుంతిసుతులు ద ♦ లంచిసారొ ॥
యట్టియభిమన్యు, సర్వపీ ♦ రాగ్రగణ్ముఁ
జంపితిమి నేటిదురమున ♦ శఫరనేత్రి! గౌ.

భాను—మనోహరా ! యభిమన్యుకుమారుని జంపిన మనలక్ష్మణ
కుమారుడు బ్రదికివచ్చునా ! అయినను బిల్లవానిని జంపినందు
లకే యింతసంతసము నొందుటకుఁ గారణమేమి ?

సుయో—ఓసి తెలిసిమాలినదానా ? పాండవులనుగూడ సమానదుః
ఖభాజనులనుగాఁ జేయకూరకుందునా ? అయినను వాఁడుపిల్లవాఁ
డని తలపోయుచుంటివా ? ఆచార్యులవారిచే నిర్బింపఁబడి పరుల
కభేద్యమయిన

గీ॥ తమ్మిపూ మొగ్గరము విత ♦ ధంబుఁజేసి
ద్రోణహార్థిక్య గౌతమ ♦ ద్యుమణితనయ
ఘద్రనాయకాశ్వత్థామ ♦ మహితరథుల
వచ్చినేలకు, గోలకుఁ ♦ దెచ్చినాఁడు.

౧౬.

భాను—ఇంతటి బలశాలులతోనే యుద్ధముఁ జేసినాఁడా? ఒక్కఁనిడు
కైన నిటువంటివాఁడు చాలఁడా? (విచారముతో) హా ! లక్ష్మణ
కుమారా ! నాకడుపున నింతచిచ్చు పెట్టిపోయితివా ! ఈజన్మము
నకు నవ్వులూరు నీమొగంబును గాంచలేనుగదా ? హాకుమారా !

సుయో—అర్థాంగీ! వనటంబొందకుము. ఎంతయేడ్చినను లాభము
లేదు. తరువాతవృత్తాంత మాలింపుము. కర్ణసాహాయ్యమే లే
నిచో మేమందఱము వానిపాలు కావలసినవారమే. ఉదరిపా
టునఁ గర్ణుఁడు పిల్చునుమ, నొకఁడు సూతుని, నొకఁడు గుఱ్ఱములను
నొకఁడు రథమును జక్కాడియలయించి చంపితిమి. ఇకఁబాం
డవుల జయించుట యొకలెక్కలోనిదికాదు. ఇతఁడే పాండవనే
నలకెల్లఁ దలకట్టు.

భాను—నామాట యెటులయినవిని సంధి చేసికొనుటయే యుచితము.

[ఆతురతతో సైంధవుఁడు ప్రవేశించును.]

సైంధ—(పనపుచు) బావా ! సుయోధనచక్రవర్తి !

క॥ అక్కట ! నేఁజంపితినే

తెక్కలిదైవంబ యెంత ♦ తెచ్చెరు కనుమా !

యెక్కడి యుద్ధమువచ్చెను ?

జిక్కితి నేనింకఁ బరుల ♦ చేతికి భూపా!

౧౭.

సుయో—బావా ! యాయాక్రందనమేల ? ఏమిజరిగినది ?

భాను—అన్నయ్యా ! యింతయధైర్య పడెద రేలా ?

సైంధ—బావా ! యభిమన్యుని జంపినది నేనా ?

సుయో—అదియెందులకు ? జరిగినసంగతి యేదియో చెప్పుము.

భాను—అన్నగారు ! నెమ్మదిగానంతయు మీమఱదిగారికిఁ జెప్పఁడు.

మీయిక్కట్లులన్నియుఁ బాపఁగలఁడు.

సైంధ—బావా ! యభిమన్యుని జంపినది నేనేనా ?

సుయో—ఎందుకు ?

సైంధ—ఎవరో నాకుఁజెప్పుము.

సుయో—నీవుకాదులే.

సైంధ—అదిగో ! నీవుకాదులేయనెదవు.

గీ॥ మొగ్గరముఁ జొచ్చి తోడ్పడఁ ♦ బోవుచున్న

యనిలపుత్రాది యోధుల ♦ కడ్డుపడితి

నింతియే, యభిమన్యుఁగ ♦ నైత్తియైన

నొక్కమాటైనఁ గంటినే ? ♦ యుర్వరీశ !

౧౮.

సుయో—ఇవ్వాడా గొడవలన్నియు నీకేల ? నీకుఁగల్గిన దుఃఖకారణ

మేదియో తెలియఁజేయుము.

సైంధ—గీ॥ ద్రోణ దుర్మత్రమునను గ ♦ ర్ణుండువిల్లుఁ

దునుమ యోధులెల్లరు పాడి ♦ దొఱచిబాలుఁ

డైన యభిమన్యుఁ జక్కాడి ♦ రంతెకాని

చెప్పుమ యాజాడ నేను వ ♦ చ్చితి నెభూప ?

౧౯

భాను—(తనలో) ఈయన యేకారణము చేతనో భయభ్రాంతుడై నట్లు కన్పడుచున్నది. (ప్రకాశముగా) అన్నగారు ! ఎవరుచంపిస్త

నేమి? పోయినకార్యము పోవనిండు. బావగారిపక్షమున యుద్ధముచేయుచుమీరు మాత్రమితరులను జంపక యూరకుండురా! అట్లయిన యుద్ధమున కేలపోదురు?

సైంధ—సోదరి! పక్షపాతపుమాటలు మాటలాడకుము. నేనభిమన్యునిగంటనైనఁ జూడలేదు. నేను భీమాదులతోఁ బోరాడుచున్న నాతండ్రి నాల్గుబాణములు నావీపునగుచ్చె. నెత్తురు కఱడుగట్టి యెటులున్నదో చూడుము.

భాను—అప్పుడైనఁ జూడలేదా?

సైంధ—చూడలేదు. భీమాదులే గుచ్చిరనకొని వారిమీఁది కురవడించితిని.

భాను—అన్నగారు? అభిమన్యుకుమారుఁడు గుచ్చినట్టెట్లు తెలిసినది?

సైంధ—నాకేమి యుద్ధము చెప్పవలయునని కోరికా? కొంచెము సేపటికి ముందున్నవారు నెనుక బాణములు గుచ్చుట యసంభవమనితోచి యభిమన్యుడను కొంటిని. బావా! యింతకుఁ జెప్పవైతివి.

సుయో—అగును మేమే చంపితిమి.

సైంధ—అట్లయిన నాక్రీడి నామీఁకఁబడుటకుఁ గారణమేమి?

సుయో—అర్జునుఁడు నిన్నేమిచేసెను? మేముంటిమి. భయమేల చెప్పుము.

సైంధ—ధర్మజుఁడభిమన్యు మరణమునుగూర్చి చెప్పినతోడనే ధైర్యంబుతూలి సోలి యెట్లకేలకుఁ చెప్పిరిలి భుజంగముచందమునరోజు నేమేమియో చెప్పబోవ వేలదాటిన సముద్రంబువలె దుఃఖంబు పొంగిపొరల గ్రుక్కిళ్ళు మ్రొంగుచు నఱచేతఁగంట నిరొత్తుకొని ధర్మజుఁజూచి యిట్లులనియె.

మ॥ తనుజాతుక బసిబిడ్డ, బాలు మదిలోఁ ♦ దర్శింపకాచార్యము
 క్తనిశాతాంబకపంక్తికింబెగడి ప ♦ దృప్త్యాహనిచ్చేదనం
 బాసరింపంగలడంచుబంపితివె?య ♦ యో! కుట్ట నూజేండులిం
 త నెనీకుంబరిపూర్తియయ్యెనే?వృధా ♦ తండ్రి! యనింగూలితే? ౨౦

భాను—ముత్తైమువంటి కొడుకుపోయిన నట్లునుండు పనవుట నహ
 జమే.

సైంధ—అంతతో నూరకున్న నేనడలవలసిన పనియేమున్నది?

సుయో—తరువాత నేమిజరిగెను?

సైంధ—అన్యాయయుద్ధమున మనజోదులు పెక్కురు తనకుమారు
 నొక్కనిఁ జంపిరని విస్తప్తంబుగా విన్నవాడై విస్ఫులింగముల గ
 ములు కన్గవనుండి చిటిలిపడుచుండ కనుబొమలు ముడివడుచుండ
 లేచి.

“చ॥ కొడుకునుమీరు ప్రోచుకొట ♦ కుజనుచుండినఁ బానకంబులోఁ
 బుడకవలెక దగుల్కొనిమి ♦ ముంగడివోనఁగ నాఁగు సైంధవుఁ
 గెడపెద సూర్యుడస్తగిరి ♦ కింజనకుండఁగఁ జంపలేనిచోఁ
 దొడిబడకుండగాండివము ♦ తోఁబడిచచ్చెద నన్నిలోపలక” ౨౧.
 అని యిట్లు ఘోరతర ప్రతిజ్ఞబట్టెను.

సుయో—(నవితర్కముగ) బావా! యూటడుము, ఊటడుము. ఇది
 మనకు సంతోషసమయముగాని దుఃఖసమయము గాదు.

సైంధ—అంతటితో విరవింపక మరల

“గీ॥ ప్రాణమాలమీఁదితీపిచేఁ ♦ బ్రధనభూమిఁ
 దొలఁగిచనకుండేనేని మి ♦ మ్ములనుజేరి
 శరణమనఁడేనిమచ్చర ♦ శక్తిచేత
 నెల్లసైంధవుతలభూమి ♦ ద్రెళ్ళనేతు”

అని కంపితాధరముతోఁ పలికెను. (కన్నీరు విడుచుచు) బావా! హస్తీపురీశా !

చ॥ దురమునద్రోణకర్ణముఖ ♦ దుర్గమయోధులవిండ్లమాటునం .
 దిరవుగనున్నవానిని సు ♦ రేంద్రకుమారుఁడెకాదు లోకపా
 లురు సయితమ్ము వెన్గదిసి ♦ లోలఘనాస్త్రము లేయలేరు మీ
 కరుణకుఁజేతులొగ్గఁగల ♦ కాలముపచ్చెను గౌరవేశ్వరా ! ౨౩.
 ఇదియంతయు నాకెందులకు ?

గీ॥ విల్లునమ్ములురణభూమిఁ ♦ బెట్టినేను
 సింధుదేశంబువోయెదఁ ♦ జింతఁదక్కి
 విజయుప్రతిసనిందొరులుద ♦ ప్పింపగలరె ?
 టాత్రమనిచెప్పియిచ్చట ♦ చావనేల ? ౨౪.

క॥ బావా ! సెలవిప్పించిన
 నేవగవిడిసింధుదేశ ♦ మేగెదనివుడే
 నావాక్యము లాలింపుము
 కావలసిననుంచుకొనుము ♦ ఘనసైన్యములక ౨౫.

సుయో—బావా ! మనము సంతోషించ వలసిన సమయమున దు
 ఖించెద రేలా? ఎల్లియెల్లవిధముల నాచార్యముందిడుకొని యర్జునుని
 ప్రతిజ్ఞాభంగ మాచరింతుము. దాన నాతండు మడియును, దా
 నిచే బాండవులెల్లరు మ్రందఁగలరు. నామాటవిని ధైర్యంబు
 జిక్కఁబట్టుము.

భాను—అన్నగారు ! యుద్ధమున మరణములు సంభవింపకుండునా ?
 ఎవరో చంపెదమన్న మాత్రముననే భయపడవలసినదేనా ?

సైంధ—నన్నిచటనుండి వృధాచావుమనెదవా ? ఎవరికి వచ్చినవా
 రికిం దెలియఁగలదు.

భాను—మీబావగారి ప్రాణమున్నంతవఱకు మీకట్టి విపత్తును రా
 విచ్చెదరా ?

సుయో—బావా ! యీసంగతులన్నియు నీకేల ?

మ॥ గదచేతంగొనికాలుబోలెనముద ♦ గ్రస్సారశౌర్యంబుమైఁ
గదనక్షోణినినిల్వనన్నొకడుతా ♦ కంజాలునే? యర్జునుం
డెదిరించుగలవాడె? నమ్ముము భయం ♦ బేలా? కటాక్షాశ్రమున్
దుదినిట్లారడిపుత్తువే? రిపులపై ♦ దోశ్యక్తిఁజూపింపవే ౨౧

ఉ॥ క్షత్రీయజన్మమెత్తియును ♦ జాపునకిట్లుభయంబుఁజెందినన్
శత్రులునవ్వకుండుదురె? ♦ చావనఁబెండ్లిసమానమంచున
త్తత్త్రియులెల్లదొల్లిరణ ♦ కొతుక మొప్పధరాతలంబునన్
శత్రులఁజంపితాముపడి ♦ చావరె? వెన్నడుగేయకుండఁగన్. ౨౨
ఇంకనునీకు భయంబుతీరదేని నాచార్యునికడకుఁబోయి యాయన
యాజ్ఞానుసారంబుగ నడతము, పోదమురమ్ము. (భాను, చూచి)
దేవి! యాచార్యుని కడకుఁబోయెద సెలవిమ్ము.

భాను—మరలనొకసారి కరుణింపవలయును. (నిష్క్రమింతురు.)

[ధర్మజ సాత్యకుల ప్రవేశము]

ధర్మ—వృష్టికులావతంసమా!

ఉ॥ కట్టనికోట, త్రవ్వనియ ♦ గడ్డయ, సాత్యకి గల్లఁబార్థులన్
జట్టని వ్రేలనేనియును ♦ జూపఁగరాదని ధార్త రాష్ట్రులున్
జట్టము లెంతయుండలచు ♦ చుకదమకంటికిఁ గూర్కులేకయుం
ద్రట్టివిధంబు నీదివన ♦ మాహవభూమిని జూపఁగావలెన్ ౨౩.

అక్కటా ! నిన్న,

కం॥ బాలుండాలము చేయం

జాలండని యెంచకకట ! ♦ సౌభద్రురణ

వ్యాలోలుఁజేసి యొక్కట

కోలుపడమె ద్రోణుచేత ♦ గుణరత్ననిధి !

౨౪.

దానఁ గ్రీడి కుపితుండై ప్రతినఁబట్టుటయు, నేడు కొరవసైన్యము
దరియఁజొచ్చి పోవుటయు మీరేవిదితంబు. (అని కన్నీరునించు.)

సాత్య—ధర్మపుత్రా ! యింతమాత్రమునకే యింత భయపడవలసిన
పనియేమున్నది ?

ఉ॥ ఏటికిసంశయంబు ? నళి ♦ నేక్షణుతోజని యున్నగ్రీడికే
నాటికిలోటు లేదనుచు ♦ నమ్ముము మీరు విరోధులకానిరా
ఘాటపరాక్రమస్ఫురణఁ ♦ గండలురాల్చి, ప్రతిజ్ఞదీర్చి స
య్యాటలతోడవచ్చి విన ♦ యంబుగమీకు నమస్కరించెడుకా. 30

ధర్మ—ఇదియంతయు నెఱుంగుదు, నైన.

మ॥ శకటవ్యూహము శత్రువీరులకు దు ♦ స్సాధంబుగాఁబన్నిచా
పకరుండై మొగఁ గాచియున్నగురురూ ♦ పంబుం గనుంగొన్ననే
రికిఁగంపంబుజనింపకుండు? నటులో ♦ ర్హింజూడు మామూర్తిచూ
డ్కికీవ్రేగెకనుపట్టె నింకమనకే ♦ కీడ్పాటు వాటిల్లునో! 30.

అదియునుంగాక కురుసైన్య సోగర మగాధంబు. అందుఁగలజీ
దులు నేడుప్రతిజ్ఞాభంగ మాచరింప మచ్చరంబునఁ బెచ్చు పెఱిగి
వివ్వచ్చుతో విచ్చలవిడి యుద్ధమాచరింతురు.

క॥ నీనెచ్చెలి నీగురుఁడొగి

దానొకఁడే మొగ్గరంబు ♦ దరియంజొచ్చెకా

బోనిమ్ము దేవదత్త

ధ్వనమువినఁ బడదేమొ ♦ వైరిధ్వంసీ !

31.

కాననేమైన నెడరు పుట్టెనేమోయని కొందల పడుచుంటి.

సాత్య—గురువరా ! యీ యనుచితంపుఁ జింతలేల ?

చ॥ రథియంట కాలకేయముఖ ♦ రాక్షసఘనృర బాహుశాలి, సా
రథియంట సర్వలోకపరి ♦ రక్షణశీలుఁడు కృష్ణమూర్తి, త

ద్రథమట వీతిహూత్రుని కృ ♦ తజ్జతఁదెల్పుఫలంబు, మీమనో
రథమట దీర్పకున్నె ? కరు ♦ రాజసమూహము లెన్నివచ్చినన్.

గీ॥ కృష్ణసారథ్యమేలేక ♦ క్రీడిమున్న
విమతనంఘంబు లనుగూల్చి ♦ విజయుడయ్యె
గృష్ణ సారథ్యమేకల్లి ♦ క్రీడియున్న
భండనంబన లెక్కయే ? ♦ పార్థివేంద్ర ! 38.

కావున వగఁదక్కియుండుము.

(తె ర లోఁ గల కలము.)

ధర్మ—వృష్ణికుమారా! యదిగో పాంచజన్యధ్వని.

అ॥ వె॥ ముద్దుమఱఁది డస్సి ♦ పోవుట సైఁపక
యనియొనర్పఁబోలు ♦ దనుజవైరి
యదియుఁ గాకయున్న ♦ నరుదెంచునే యిట్లు?
పాంచజన్య రవము ♦ పార్థశిష్య ! 39

సాత్య—మహాత్మా ! పాండవజ్యేష్ఠా !

చ॥ ఇలఁగలయోధులందు నొకఁ ♦ డేని ధనంజయుఁ డేయుబొణపం
క్తులు తెరలించి వానిమెయి ♦ దూసిచనంగను వ్రేయశక్తుఁడే
వలవదు లేనిపోనివల ♦ వంత మురాంతకుఁ డుండె నైనమీ
తలఁపునొనర్చువాడ భుజ ♦ దర్పము పెంపున మీదుపంపునన్. 40

ధర్మ—మాధవానుజా! నీవుచేయవలసిన సహాయమేమున్నది ?

అ॥ వె॥ బుడిమొగ్గరమ్ము ♦ బడలు వడఁగజేసి
తమ్ముకుఱ్ఱఁ గదిసి ♦ తక్షణమ్ము
సర్వమీపుచూచి ♦ సంకువొత్తుమునాకు
డెందమందు కుందు ♦ డిందువడఁగ 42

సాత్య—మీయాజ్ఞచేయుటకన్న నాకవిలంఘనీయమగు కార్యమొం

జేదిగలదు? అయిన నేటియుదయమున ధనంజయుఁడు నన్ను
మీరక్షణమునకు నియోగించినాఁడు దానంజేసి మిమ్మువిడచిపోవు
టకు వెనకాడుచుంటిని.

ధర్మ—నారక్షణమునకు నీవెంతమాత్రము శంకించవలసిన యవసర
ములేదు.

మ॥ మనసేనాపతి యజ్ఞవేదిగురుఁజం ♦ పంబుట్టఁగాలేదె? యూ
తనియాటోపముపైఁపవచ్చునె? మహా ♦ త్యా! భీముబాహుబలం
బునుపైఁడింబుని విక్రమంబలఁతులే? ♦ పొమ్మిపునఁ ద్రోఁబడి
ట్టనఁగాలేడు స్వసైన్యమధ్యమమనం ♦ దశ్రాంతమే నుండెదన్ ౩౮

గీ॥ గురునియెడలఁగల్గు ♦ కూర్చినివెలిఁబుచ్చుఁ

దగినవేళవచ్చె ♦ ధార్తరాష్ట్ర

విపులరాజ్య మదము ♦ వేగంబ హరియింపు

సంగరాంగణమున ♦ శాసితారి

3౯

సాత్య—దేవా! యజాతశత్రూ! మీపనుపుఁజేయుటకు భృత్యునకు
నింతతఱిమి, తఱిమిచెప్పవలయునా? ఏనాఁడు మీపక్షమున యుద్ధ
ముచేయ నియ్యకొంటిమొ యానాఁడే మామానప్రాణంబులు మీ
యధీనము చేసితిమి.

ఉ॥ పాండవవాహినిం గలరు ♦ షల్లునులిర్వ రటంచుద్రోఁపనే
భండన్ మాచరింతు జన ♦ పాలుర నెల్లరఁ జక్కడఁతు, నా
ఖండలసూతి దీవనలఁ ♦ నైకొనఁగల్గుదు, సంగరావని
దాండవకేళి సల్పుదును ♦ ధైర్యవిలాస మహత్వసంపదన్ ౪౦.

మ॥ పటురోపంబునఁ గార్ముకంబుఁగొనిదోః ♦ పాండిత్య వైశద్య వి
స్ఫుటసింహస్వన పూరితాఖిలనభో ♦ భూమికటా హుండనై
చటులామోఘ నిశాతమార్గణగణ ♦ స్ఫూరోగ్రహస్తుండనై
త్తుటిలోఁగర్జునుయోధనాదులనుమ ♦ ర్దింతుఁ మహేష్వాగ్రంబుగాన్

దేవా ! యుధిష్ఠిరప్రభూ !

శా॥ బాణంబొక్కటసూతునొంచి తురగ ♦ వ్రాతంబునుండుంచి ము
క్షీణప్రాణిమతోడ వేల్పులదరక ♦ జెండాపడంగొట్టి యా
ద్రోణుంగీణునిద్రోసిపుచ్చిపిదపక ♦ దుర్యోధనక్రూరని
ర్యాణంబుగలిగించి నేడె కదనం ♦ బంతంబుకావించెదక ౪-౨.

ఇదిగో ! ప్రయాణ మగుచుంటిని, రథ్యంబుల నీరికిందిగిచి సాదికి
నలసటదీర్చ నియోగింపుండు మీరు మాత్రము ద్రోణునితో
నెక్కటికయ్యంబునకుఁ జొరవలదు.

ధర్మ—ఓరీ ! యెవఁడురా యక్కడ. ఈగుఱ్ఱులులకు నీరెట్టి ప్ర
యాణోచితములుగఁ జేయుండు. (నిష్క్రమింతురు).

[కృష్ణార్జునుల ప్రవేశము.]

అర్జు—కృష్ణా ! నిన్న నేమియో చెప్పితివి. సైంధవజిహూనడోలా
యితస్వాంతుండనైన నాచెవుల నొకమాటయేనియుఁ జొరినది
కాదు.

కృష్ణ—నీవెట్టు తద్వధ నాచరింపఁ గల్గుదువోయను చింతచే నస్వస్థుఁ
డనై నేఁబలికిన పలుకులిప్పుడు జ్ఞాపకమునకు రాకున్నవి.

అర్జు—బావా ! కృష్ణా !

గీ॥ విజయుండను పేరనుతికెక్కి ♦ విజయమెల్ల
వ్యాజమునఁగైకొనెఁగిరిటి ♦ యన్ననోర్వఁ
గలనె ? నిన్నసూర్యునకుఁజ ♦ క్రొంబునట్టె
యడ్డమిడినాకుఁ దెచ్చితి ♦ వపయశస్సు. ౪౩.

కృష్ణ—చింతింపకుము. దుర్మార్గుల శిక్షించునప్పుడు కొంచెము
చక్కటికాని మార్గమును దొక్కినను దోషము కానేరదు.

అర్జు—ఈనీతి సుత్రతీయులమగు మాబోంట్లకుఁగాదు. పోనిమ్ము. ని
న్న సైంధవునితల నంతసేపు వ్యోమమార్గమునఁగిందఁ బడకుఁడ

నడపించి తుదకు శమంతకపంచకముననున్న వృద్ధక్షత్రీయు దోసిటం
బడ వేయించుటకుఁ గారణము సవిస్తరముగఁ జెప్పెదనంటివి.

కృష్ణు—శైశవంబున నొక్కనాఁడు సైంధవుఁడు బాలకృష్ణుడననియు
చుండ నశరీరవాణి యితండు యుద్ధంబున నేమియుండ శత్రు
నిహతుండగునని పల్క వృద్ధక్షత్రీయుఁడని సరోవరంబున నెవ్వఁడీ
తనితల భూమింబడవైచునో యాతండు తత్క్షణంబ యీల్గునని
శపించె.

అర్జు—అట్టులయినచో వృద్ధక్షత్రీయుండు మడిసెనా ?

కృష్ణు—అగును. అందులకే నీచేనట్టు చేయించితిని.

అర్జు—అది యటుంచి నాసందియమొక్కటి తీర్పుము. ధర్మజునిచే
శాసింపఁబడి సైంధవవధోత్కంఠనున్న నాకు సహాయ మొనఁగఁ
జనుదెంచుచు,

ఉ॥ కర్ణుఁడుదోసిఁబడెడిగల ♦ కౌరవయోధులమారుతంబొగిన్
బర్ణసమూహముంబలెను ♦ బాఱఁగఁదొలిరణంబునగుదుసం
పూర్ణజయంబునెల్లెడలఁ ♦ బొందినసాత్యకిసామదత్తిచే
జీర్ణబలుండునైతుదకుఁ ♦ జేడ్పడుటెల్లను నెందుచేతనో రర.

కృష్ణు—సామదత్తుండు యదుకుల భూషణుడయిన శినిచే నొకకాం
తామణి స్వయంవరంబునఁ బరీభవింపఁబడి తపంబుచేసి శిని కాల
ధర్మమునందఁ దత్ప్రేతుఁడైన సాత్యకిందుదముట్టింపఁగల కొడుకు
ను వరంబునఁబడసెను. అందుచేతనే భూరిశ్రవుండు సాత్యకిని
జయింపగలిగెను.

(తెరలోఁ గల కలము)

అర్జు—

ఉ॥ మాధవ, మాధవా ! నిమిష ♦ మాత్రముచూడుముసేనవంక ను
స్మృథముతోనిపాదుఁగని ♦ మౌలిమృగంబులరీతి మచ్చుమా

నాథులుపారిపోయెదరు ♦ నాకుచుభీతిజనించుచుండె నీ
యోధులెయిట్టిదుర్దశను ♦ నొందఁగఁగారణమేమియకానొకో. ౪౫

కొరవ సేనామధ్యంబున సింహనాదతూర్యహోషములు మొర
యచున్నవి. అదిగో ! వేదికాపతాక యభివధంబునఁ గొఱలు
చున్నది.

కృష్ణ—బావా ! పాండవచుధ్యమా !

ఉ॥ కృత్తిమవృత్తి సైంధవుని ♦ గెడ్వఁగనిన్నను నేడుచూడుమా !
చిత్రపథంబుచేసెడిని ♦ జేతులతీటలువోవదొంగుడా
చిత్రరథప్రచార సువి ♦ శేషముఁజూడుమునేటితోడని
శ్వాత్రివకంబుజేయునని ♦ శంకజనించెడువైరుఁడురా ! ౪౬.

నిన్న బావ నీచేతఁ గూలుటకు దుష్కించి సుయోధనుండు ద్రోణు
జేరి పోటుమాటలచేఁ గుపితునింజేసియుండనోటు. అందుచేతనే
నేడు దుర్నిరీక్షమూర్తియై మన భూపాలుర ననేకుల నక్కల
పాలు చేయుచున్నాడు. పోవుదీపము పెద్దదగునట్టు లీతనికి
గాలపరికృతమైవది. ఇమ్మహానీయుడి తరులచే నవధ్యుడు కాని
మనము ధర్మజునిచే నొక్కయబద్ధమాడించితిమా కడతేర్పనగు.

అర్జు—ఏమని?

కృష్ణ—అశ్వతామ చచ్చెనని ధర్మజుండు పల్కిన నితండు సన్యస్త
శస్త్రుండై మడియు.

అర్జు—బావా ! మొదటినుండియు మనము నీతిమాలినయుద్ధము సే
యుచున్నట్టు నామనంబు మిగులఁ బీడించుచున్నది. అయిననేమి
చేయనున్నది ? తోటితోడలఁదూర్చి రోకటిపోటునకు వెఱవ
నగునా ?

కృష్ణ—భీమామలతోఁగూడి ధర్మజుడిటులనే వచ్చుచున్నాడు.

[ధర్మజ, భీమ, నకుల, సహదేవుల ప్రవేశము]

ధర్మజా ! చింతాకాంతుడవైనట్టు కన్పించుచుంటివి. కారణమేమి ?

ధర్మ—కారణమా ? యెఱిగియున్నడుగనేల ? నావల్లనేవినుటకు వేచియుంటివేనిఁ జెప్పెద నాలింపుము. ఎట్టెటా భీష్మాగ్నిఁ జల్లార్పితిమిగాని నేడునిప్పులుగ్రోక్కుచు మరచైకుఱుకుచున్న దోణునింజూచిన నడలుపొడముచున్నది. ఈముదుసలి బాపనింగూల్చి నైవ్యములం గాచుటెట్టులోయను భయంబు పీడించుచున్నది.

కృష్ణ—ఈయలంతి కార్యమునకే భయపడుచుంటిరా ? మీరుదలం చికొన్నచో దోణినిదులేమగుదురో చూడుఁడు.

ధర్మ—ఇప్పుడు నన్నేమి చేయుమారువు ?

కృష్ణ—కొంచెము వాక్సహాయము మాత్రమే చేయవలయును.

ధర్మ—ఏమని ?

కృష్ణ—

మ॥ సమసైన్యబాహుబలుండునీతనయుడ ♦ శ్వేతానుయంచుకొనవలె
పుముద్రోణుంగనిలేదయేనిననిలో ♦ భూపాలసైన్యాభి ని
క్రమయింకింపఁగఁగల్గునొక్కతృటిలో ♦ గ్రోర్యాగ్నిదీపింప నా
మములేకుండఁగఁజేసికొందు వెనినున్ ♦ క్షౌపాలచూడామణీ ! ౪౭

ధర్మ—కృష్ణా ! దీనంగల్లు లాభమేమి ?

కృష్ణ—నమ్మందగినవాఁడు వినఁగూడని మాట చెప్పినప్పుడుకదా చ
త్తునని నాఁడు దోణుండు నీతోఁ జెప్పినది.

ధర్మ—రుక్మిణీమనోవల్లభా !

మ॥ కులవృద్ధునరిదాత్మజుఁగెడవినం ♦ కోచింపకున్నారు, ఏ
లటంచుకొముముగేలిచేయుటకునా ♦ రంభించితేమాధవా ?

ఖలులైనంగురుబొంకులాడిచదువం ♦ గానోర్తులే? యిట్టిమాటలనేమాత్రమయేనినేవిననుకం ♦ శంభిష్ట ఖండించినా రు

(తెరలోఁ గలకలము)

కృష్ణ—పాండవాగ్రహ ! మేఘగంభీరకవ్వణనంబు ననుకరించు ద్రోణ గూఢాచారంబు కర్ణకఠోరమై, గర్భనిచ్ఛేదమై, వినవచ్చుచున్నది. అదిగో ! మరలవినుము.

ఉ॥ శంఖమునొత్తి దోణుడు వి ♦ శాంపతిభీకరసైన్యమున మహా శంఖముగావిదలై డి న్న ♦ సైన్యము బోవగదే “శరీరమా ద్యంఖలుధర్మసాధన” మఁ ♦ టన్న నెఱుంగవే ధర్మపుత్రి? నిక శృంఖలబద్ధుఁడేముగురుఁ ♦ డీయసృతంబు వచింపకుండినా రు

ధర్మ—శకటాసురభంజనా ! అనృతమువల్ల నోరాడకున్నది. అందు గురు వ్యాజయధమునఁ జంపుట మహాపాతకంబుగాదా ?

అర్జు—అన్నా ! ధర్మనందనా !

మ॥ గురునింజంపుట పాతకంబనియెఱుఁ ♦ గున్ వాసుదేవుండు, పల్వరుసీచుట్టలు నీయనుంగుభ టులీ ♦ పోరంబడన్ సైంపక సరణిందా నుపదేశమిచ్చెనుభవ ♦ త్సామ్రాజ్యముంగోరి, భూవరనామాటల నాలకించియు రణ ♦ వ్యాపారమునడప్పమీ గెం.

ధర్మ—తమ్ముడా ! సురరాజకుమారా !

చం॥ ఎదుటిశిఖండి చేతఁగుల ♦ వృద్ధునిభీష్మునిబోరి లోపలన్ జదిపిరబద్ధమాడి గురుఁ ♦ జంపిరిపాండవులన్నదుర్యశంబుదలధరింపలేను వన ♦ భూములలోమునివృత్తి గాలముంబవిలముగాఁబుత్తువిడు ♦ వందలపోసితి రాజ్యభోగమున్ గెం.

సహ—అన్నయ్యా !

చం॥ అసమునరాజులిందఱిని ♦ నాహవభూమికిదోడి తెచ్చి, ఘోరసమరమింతగానలిపి ♦ బ్రహ్మవిదుండు, మహాత్ముడైన తా

తనమయఁజూచి తుట్టతుద ♦ దర్పముడిందుటపాడియే? “వృత
బుసెడినదక్కవదైఫల ♦ ముక్” మనకిష్టమ రాచచంద్రమా! ౫౨

కృష్ణ—అజాతశత్రు! శకలము పోవుపట్ల నొక యబద్ధమాడిన నీ
కేము కొదవ ?

ధర్మ—దనుజఘస్మరా ! నానోరాడకున్నది. నన్నేమి చేయుమందువు

కృష్ణ—పోనీ, దీనినయినఁ జేయఁగలవా ?

గీ॥ ఇపుడుమన భీముచేఁజచ్చె ♦ నింద్రీవర్మ
భీమకరటియశ్వత్థామ ♦ పేరుగలది
దాని మిపఁజేసికొని దోని ♦ దరికిఁజేరఁ
జని వచింపుమశ్వత్థామ ♦ చచ్చెననుచు ౫౩.

ధర్మ—కృష్ణ! యేమంటివి ? నెవమునఁ జెప్పుమంటివా ? కార్యసా
ఫల్యము కొఱకేదా యిట్టులాడుమనుట? నా నోరాడకున్నది.
నన్ను బలవంతఁజెట్టకు.

భీము—మాధవా ! యేల యీ మహాత్ముని బ్రతిమాలుటలు.

గీ॥ చేతిలావునుఊపి చ ♦ చ్చెదముగండు
యుద్ధమన్నఁ జచ్చుటగాక ♦ యొడుగలదె ?
అందఱము చావఁదనకను ♦ వైనయట్టి
దానిఁ జేయఁగలండులే ♦ ధర్మరాజు ౫౪.

ధర్మ—వాసుదేవా ! మాలోమాకీ కొఱకొఱలేల. నన్నడవికన్పి
భీమునిఁ బట్టాభిషిక్తునిఁ జేసియేలింపుము.

భీము—

మ॥ కలయోధావళి దోనిబాణములను ♦ గంజూచి రక్షింపఁగ
ల్లులపల్కవలెనంచుఁ దానడవులె ♦ ల్లందిగ్గనుండెగదా !
“కలియో గంజియోద్రాగువార”మచట ♦ గంజువేర్వేటను
ముల్లసెచ్చోటనునుంపకుఁడవనభూ ♦ ముల్ చేరఁగాఁబంపవే ! ౫౫

తనకున్న యడవులు మాకులేవా ! నిజముగా వీరికి గురువధయే
యిష్టములేకున్న నాడు దోణవధప్రకారమేల యడుగవలయును?
నేనిదెపోరికి బోవుచుంటిని. (నిష్క్రమించును).

(తెరలో)

ఉ॥ కట్టలుకట్టలైపడెడుఁ ♦ గౌరవసైన్యము దైత్యబాణసం
ఘట్టన నింకనొక్కక్షణ ♦ కాలములోమిగియక రణంబు, హా!
యట్టిఘటోత్కచుండుకద ♦ నావనిజచ్చెను గర్జితక్రిచే
నిట్టటుతూలిపోవఁగను ♦ నిష్పడె ధర్మజరాజ్యకాంక్షలుకా ౫౬.

ధర్మ—(విని) హా ఘటోత్కచ కుమారా !

చం॥ మునుపభిమన్యఁడుకాదివికి ♦ బోయినయంతనె నిన్నునమ్మి భం
డనమొనరించుచుంటిమక ♦ టా! శతవర్షములింతలోనె నిం
డెనెతనయుండనీకు? గడు ♦ డెప్పరమైన యరణ్యవాసముం
బొనరుచుకీవేళమా వన ♦ భూములజేసిన సాయమప్పుమే? ౫౭.

హా ! పితృభక్తితత్పరా ! పరభటభయంకరా ?

చం॥ స్వజనముతోడ ఘోరపరి ♦ సర్వలలోదిరుగంగలేకయు
న్నజళుకుఁ దీర్చిచుమ్ములజ ♦ నంబులుమెచ్చనంబులందు నీ
బుజములుకాయగాయునటు ♦ మోసితివయ్య కుమారరత్నమా !
నిజముగనిన్ను నేమఱతు ♦ నే? శతవర్షములెన్నియేగినకా ౫౮.

బౌరా! కర్ణా ! కర్ణా ! యెంతచేసితివి ? వంశోద్ధారకులైన పుత్రు
లనిర్దురక నీపొట్టనుబెట్టుకొంటివే ! మాధవా! యింక నాలస్య
మెందులకు ?

గీ॥ నేటితోడగర్జు ♦ నేను చంపుటాకాక

కర్ణచేతనేను ♦ కలనఁదెగుటా

సంభవించునిజము ♦ చాపంబు నిటుదెమ్ము

చాపమేల? వాలు ♦ చాలునాకు.

౫౯.

కృష్ణ—ధర్మజా! ముందు ద్రోణగ్ని, బల్యగర్హ భస్మీభూతుని, జేయుటకు మనయర్హునఁడున్నాఁడు.

ధర్మ—అందుకునన్నేమిచేయుమనెదవు?

కృష్ణ—ఇదివరకుఁ జెప్పినకార్యమే.

ధర్మ— అదిమాత్రము నేఁజేయఁజాలను.

(మరలతెరలో)

ఉ॥ అల్లుగకోసమైద్రుపద ♦ యక్కట! కూలితె? మచ్చరాహతిఁ
ద్రెల్లితివే విరాట? యిక ♦ దెబ్బుననల్లునిఁజూడబొమ్ము నా
వల్లనడంగనేల? యువ ♦ పాండవులార! తొలంగిపొండు; నా
భల్లమొకండునేర్చునున ♦ పాండవముఁబొనరింపనిధర్మ ౬౦

కృష్ణ—వింటివా? ధర్మజా! యాముదుసలిజన్నిగట్టు ప్రేలుటలు, పూజ్యులైన విరాటద్రుపదులు నీక్షైవచ్చి మడసిరికదా! ఇక నైన మిగిలినవారిం గొపాడుము.

ధర్మ—(తనలో) నావల్లనేకదా వీగు పదమూఁడేమలడవుల బడ రానికష్టముల నెల్లఁబడిరి. అబద్ధమాడియైన వీరికి సుఖము గలిగించుటయే యుత్తమము.

(తెరలో)

ఓరినాచాట, జూబ్బుఁడా, మారుతపుత్రా! నీచే మాయశ్వత్థాప చచ్చునా? అయిన సత్యవాదియైన నీయన్ననడిగెద. ఓయి ధర్మ జా! మీభీమునిచే మాయశ్వత్థాప గూలెనా?

కృష్ణ—ధర్మనందనా! యిదియే మంచినమయము. మమ్మందఱఁ గొపాడుము.

ధర్మ—చిత్తము, (బిగ్గరగా)

గీ॥ విపులదోర్గర్వలసితుఁడౌ ♦ భీముచేతఁ
జచ్చెనయ్యయశ్వత్థామ ♦ (డగ్గుత్తికతో) నె మజంబు
(తెరలో)

అకట! యయ్యో! కుమార! నీ ♦ వరిగినావె?
దివిజనగరికినన్నిట ♦ దించిపెట్టి

౬౧.

కృష్ణ—ధర్మజా! ఇకమనము కృతకృత్యుల మయ్యెదము. పోదము
రండు. (నిష్క్రమింతురు.)
(అశ్వత్థామ ప్రవేశము.)

అశ్వ—

శా॥ ఓకర్ణా! యిటులేలపోయెదవు? నీ ♦ యుత్సాహమేమయ్యె? శ
ల్యా! కాల్కొద్దిపలాయనంబుతగునే? ♦ హర్ధిక్యయిల్లెతివే?
వీరకంజాపుముమామ, మామ, యిటునీ ♦ వేపాటిపోనుంటివే?
నీకర్మంబిదిమేమియోశకుని? పో ♦ నీ నిల్వకర్ణాత్మజా

౬౨.

ఛీ! ఛీ! యిందొక్కఁడుగూడ మాటాడ యత్నించుటలేదే? అ
య్యో! అయ్యో! రారాజుకూడఁ బరువెత్తుచున్నాడే, యువ
రాజా! దుశ్శాసనా! నీవైన యన్నకు ధైర్యము చెప్పరాదా?

మ॥ తగునేయిట్లునుయోధనా! పరువిడక ♦ ధైర్యంబు నూల్కొల్పుమీ
వ గతంబేమియొ చెప్పమిట్లగుటక ♦ శ్వత్థామ యున్నాఁడులే
పగవారికసమయించియాపుడమి ♦ కింబట్టంబునిగట్ట నేఁ
దెగటార్తుఁ బగదీర్తు వేమరలుమా ♦ దీనత్వమింకేటికి

౬౩.

అయ్యయ్యో! యెంతవెట్టినెతి. త్రైలోక్యాతీత బాహు
విక్రమ కళాపారంగతుఁడును, నిఖిలాశ్రయశ్రుతమంత్రతంత్రహాస్యవి
ధిజ్ఞుఁడును, గౌరవచమూపతిత్వపట్టాభిషిక్తుఁడును, గురురాణ్యవ
రత్నస్థగితదేదీప్య మానమకుటఘటితచరణ కమలుఁడును, నైన

ద్రోణాచార్య భుజురావస్తుభ పరిక్షితుబైర యీసైనిక
వ్రాతంబునకు నేనేల ధైర్యము చెప్పవలసినచ్చెను?

(అశ్వసేనుని ప్రవేశము.)

అ. సే—హా ద్రోణాయనీ! ద్రోణాయనీ! రక్షింపుము, రక్షింపుము
(అని కాళ్ళపైఁ బడును).

అశ్వ—నాయనగారి సారథియైన యశ్వసేనుడా?

శా॥ ముల్లోకంబులు పోవజాలిన మహా ♦ త్కుండైన మాతండ్రియే
కల్లోలంబులు చెందకుండదొరలం ♦ గాపాడు చుండంగనా
కాళ్లంగూలగనేల? యీకరణి శో ♦ కంబందగా నేటికిం?
బెల్లల్లాడెడి నుల్లమెల్లగతమే ♦ మీచెప్పమో సారథి? ౬౪!

అ. సే—ఇంకను మీతండ్రిగారెక్కడ?

అశ్వ—ఛీ యమంగళవాక్యములు చెప్పకుము.

చ॥ భుజబలసారసంపదను ♦ బోటరియైన కుమారుబాసటక
ద్రోణము లొక్కపెట్ట నరు ♦ దెంచిపయింబడి మూఁగినకాసరే
గజబిజు బొందకుండబల ♦ గమ్ములనమ్ములఁ గూలఁజమ్ముచుక
విజయము చేకొనంగలుగు ♦ వీరుఁడు ధీరుఁడు నాగురుండిలక. ౬౫

అ. సే—కుమారా,

శా॥ అన్యాయంబుగఁబాండవేయులదె మీ ♦ యాచార్యు మీతండ్రినిక
సన్యస్తాస్త్రుని గూల్పఁజేసిరలధృ ♦ ప్తద్యుమ్నుచేనక్కటా!
దైన్యారంభము గల్గెనేటికిమహా ♦ త్మాయేమియోకాని యా
పైన్యాయముని నారణంబున నద ♦ ల్పంజాలరై రెవ్వరుక ౬౬.

అశ్వ—(దుఃఖమున) సన్యస్తాస్త్రుడగుటకుఁ గారణమేమి?

అ. సే—మీనాయనగారి విజృంభణంబునకుఁ దాళంజాలక కృష్ణ
నిర్దేశంబున భీముచేఁజచ్చిన యశ్వత్థామనామగజమిషమున నీ

కొమరుండైన యశ్వత్థామ సచ్చెనని పెద్దయెలుంగున నేనని డగ్గు
త్తికతో ధర్మజుడుచెప్ప నమ్మినన్య స్తశస్త్రుడై బ్రహ్మయోగముం
జెందెను.

అశ్వ—హాపుత్రవత్సలా!

ఉ॥ ఈలెను నీతనూజుడని ♦ యెవ్వఁడొ చెప్పిన నమ్మివెంటనే
నీల్లితిపుత్రమోహమున ♦ నేవిని యీబెడిదంపువార్తనే
నీల్లకయుంటి నాహృదయ ♦ మిన్నునఁజేసిన యట్టులుండె హా
కల్లు నెనిన్ను బోలెడియ ♦ కల్పషుడొ జనకుండుధాత్రిలో ౬౭.

(దైర్యమూని) ఈవీర పురుషానుచితమైన దుఃఖమును బూన
నేల? (క్రోధమున) హా! పాండవాగ్రజా! యెంతచేసితివి.

గీ॥ శిష్యుడ వటంచునన్యతము ♦ జెప్పవంచు
బూతకులమందు నిజముగా ♦ బొడమితనుచు
నమ్మినందులకుఁ బ్రతిఫ ♦ లమ్ముగురుని
ప్రాణము హరించినావె య ♦ బద్ధమాడి? ౬౮

సీ॥ పెనిమిటియుండఁ బ ♦ రునిఁబొంది బిడ్డల
నెల్లఁగాంచినది నీ ♦ తల్లిగాదె?
ఏకచక్రపురాన ♦ నెంగిలికూడని
యేవగించకతిన్న ♦ దీవకాదె?
సహజునిల్లాలిని ♦ సహజులందఱుగూడి
భార్యగాఁగొనుటనీ ♦ వారుకాదె?
కులకాంతసభనునుం ♦ కువఁజేసిజూదంబు
నేర్పులేకాడుట ♦ నీవకాదె?
ఏండ్లుగడచిన తాతపై ♦ కేగిదొమ్మి
నింద్యముగను జంపించుట ♦ నీవకాదె?
అట్టిసికున్నె ధర్మభ ♦ యంబుచెపుమ?
చదువునేర్చిన యొజ్జను ♦ జంపువేళ

గురునిజంపినమాత్ర గురుపుత్రుఁడు లేఁడనుకొంటివా? ఇతఁడట్టి కుటిలవ్యాపారముచే మడియు వాఁడుకాఁడు. చిరంజీవినుమా! అశ్వసేనా! తరువాత నేమిజరిగెనో తెలియఁజెప్పవైతివి.

అ. సే—అంతట ధృష్టద్యుమ్నుఁడు తత్సమయజనితోత్సాహమునఁ గృపాణంబుఁగొని యరదంబుమీఁదికి లంఘించి గురుని శిరోజంబు లొకచేతఁబట్టి కుత్తుక కత్తిరించి కబంధంబు భూమికిదొర్లించెను,

అశ్వ—ఓరీ పంచాలాపశదా! క్షత్రియపశువా! పోల్లంఘితరణ ధర్మా! గురునియెడ నెట్టి యశృత్యమును జల్పితివి, ఇక నశ్వత్థామ బారింబడక యెట్లగుదువో చూచెదను. (శోకముతో) హా పుత్రవత్సలా! వృథా పరిత్యక్తశరీరా!

ఉ॥ చావులులేవే? యీకరణిఁ ♦ జచ్చినవారలు మున్నుగల్గిరే? బావమఱుందివచ్చి తమ ♦ పజ్జనెయొజ్జను జాట్టుపట్టి దుర్భావతఁగొంతుఁ గోయగను ♦ బాండవులూరకయుండిరే? ధరిత్రీవరనాశనోగ్రసము ♦ దీర్ఘపరాక్రము నన్నెఱుంగరే? 20

ఓరీ క్షత్రియచండాలా! ధృష్టద్యుమ్నాధమా!

చం॥ అనుజను యంత్రమేసినమ ♦ హత్మునికిచ్చెదనంచుఁ జాటి యర్జునుఁడొగి మత్స్యయంత్రమును ♦ ద్రుంచఁగ వానికినిక ద్రోవడిఁ బనివడిపార్థులేపురకుఁ ♦ బట్టపు దేవినిజేసినట్టి భూమినుతమహాను భావుఁడవు ♦ భీతిలుదే గురుగొంతుఁగోయఁగన్? 21

గీ॥ పాఱుండందుగురువు జాట్టు ♦ పట్టియొకఁడు గొంతుఁగోయఁ బాండవులూర ♦ కొనిరె? * సరిసరే “వినాశకాలే విప ♦ రీతబుద్ధి” యనుట వీరలయెడను స ♦ త్యంబయ్యె 22

* ఈ శబ్దము నధునాతన మహాకవులు పయోగించుటం జేసి సాధువుగా నిచట యుపయోగింపఁబడెను.

అశ్వసేనా! పరశురాముని దారుణకర్మంబు కొంతవఱకుఁ బ్రావ
డుట చేతనేకదా యీక్షత్రియపోతంబు లేదురులేక వత్కింపఁ
దొడంగె. నేటితో నిర్వాదవ, నిష్పాంచాల, నిష్పాండవమును
జేసి రారాజును సర్వసర్వసహాచక్రమున కభిషిక్తుని జేసెద.

అ. నే.—ఇంతకుఁ జాలినవా రగుటచేతనే తండ్రిసూడు, సోడుముట్టఁ
దీర్ప నుంకించుచుంటిరి.

అశ్వ—ఇదిగో, చూడుము (ఒక బాణముందీసి)

గీ॥ జనకుమార్తుఱుమిష తోడఁ ♦ జంపిరేని

ధర్మజుఁడు బొంకెనేని దు ♦ ష్కర్మఁడగుచు

నెల్లపగతుఱ సమయించి ♦ యీక్షణంబ

రమ్మిచటకుఁ నారాయణా ♦ స్త్రోబ నీవు

23

(బాణము విడుచును).

(తె ర లో .)

క॥ మీమీ వాహనములడిగి

భూమినిలువుండు లేక ♦ పోయినచోమి

మ్మామహానీ యాస్త్రంబే

నామములేకుండఁ జేయు ♦ నమ్ముడుదీనిక

24.

అశ్వ—అవురా ! కృష్ణా ? మదీయామోఘాస్త్రంబును విఫలంబుఁజే
సెతివా? అశ్వత్థామకడ నీయొక్క యస్త్రంబె యుండె ననుకొం
టివా? ఈనాచేతిఖడ్గ మొక్కటియెచాలు (విచారముతో నిటు
నటుపరికించి) అయ్యో !

చ॥ పడమటికొండ మీఁదకును ♦ భానుఁడుచేరెను బక్షులన్నియు
బడలిక గూండ్లుదూరెనుఁడ స ♦ భంబునమీతెను నెట్టచాయలకు
గుడువఁగనున్న నక్కపెడ ♦ కూతలుకేరెను సేనలన్నియి
బ్బడిగనుబెండువారెను “స ♦ ఘా” దిగజారెనునాకుధైర్యము 25.

నేటికీ యుద్ధము చాలించి జేపుకర్ణాదులంగూడి పరాక్రమింతము,
జేనికడకుం గొనిపోము.

అ. సే.—చిత్తము. ఇటురండు. (నిష్క్రమించెదరు).

భ ర త వా క్య ము .

ఉ॥ ధర్మజుబోలెనేటివసు ♦ ధాపతులెల్లరు రాజ్యకాంక్షదు
మృత్యుముచేయకుండుదురు ♦ గాత భయంకరఘోరజన్యముల్
మర్మముతోడజేయుటలు ♦ మానెడుగాత మహేంద్రజాలులన్
వర్మమాగాఁగఁజేసికొని ♦ వత్తిలకుందురు గాతమెవ్వడున్. ౭౬

కురుక్షేత్ర సంగ్రామము; ప్రథమభాగము.

సంపూర్ణము.

తెప్పొప్పలపట్టక

పుట	జంక్తి	తప్ప.	ఒప్ప.
3	20	(ఉపోద్ఘాతము) దూత వ్యాపారము	ద్యూతవ్యాపారము
10	5	నుత్సాహ	నుత్సాహ
8	16	గీతవాక్య	గీతావాక్య
16		కురుక్షేత్ర	కురుక్షేత్ర
16	20	కిడానాకో	కిడానాకో
,,	22	జెప్పబోము	జెప్పబోము
20	4	చక్రవర్తి	చక్రవర్తి
23	20	కొప్పదో	కొప్పదో
24	23	మోసుకొని	మోసికొని
44	9	రాణ్ణ	రాణ్ణ
48	13	పొచ్చము	పొచ్చెము
49	1	మశకాంతకరము	మశకాంతరము
52	9	యెఱుగవా	యెఱుంగవా
80	13	ద్రోణాచార్యులు	ద్రోణాచార్యులు
88	6	హర్షిక్య	హర్షిక్య
94	20	బడదేమో	బడదేమో

